

Urząd Miasta Rzeszowa
Fundacja „Pasieka” w Rzeszowie
Politechnika Rzeszowska

Eugeniusz Moczuk

Młodzież Miasta Rzeszowa wobec
problematyki przemocy w szkole,
używania środków psychoaktywnych
i uzależnień behawioralnych

Wersja skrócona

Rzeszów 2025

Publikacja jest finansowana ze środków otrzymanych od Miasta Rzeszowa
Publikacja rozpowszechniona bezpłatnie

Autor:

Eugeniusz Moczuk
Rzeszów, 2025

Wydawca:

„Pasięka” – Fundacja Rozwoju i Wsparcia
Pl. Kilińskiego 2
35-005 Rzeszów

tel. 730-312-959
www.fundacjapasięka.pl

Skład i druk:

SPIDRUK Drukarnia Cyfrowa Rzeszów
ul. Boya-Żeleńskiego 16
www.spidruk.pl

Spis treści:

1. Teoretyczne aspekty badań. Wprowadzenie do tematyki	5
1.1. Dwie dekady badania problemów społecznych młodzieży szkolnej w Rzeszowie - uwagi wstępne.	5
1.2. Podstawy analizy zagadnień związanych z bezpieczeństwem szkolnym i zachowaniami dysfunkcyjnymi młodzieży szkolnej - ujęcie teoretyczne.....	9
1.3. Zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym. Ujęcie klasyczne i współczesne w świetle nauki.....	25
1.4. Zakończenie rozdziału	36
2. Metodologiczne podstawy badań wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa w 2025 r. ...	39
2.1. Wprowadzenie do zagadnień z zakresu metodologii badań.....	39
2.2. Etapy procesu badawczego, cel i przedmiot badań, hipotezy badawcze	52
2.3. Charakterystyka badanej populacji	66
3. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole	70
3.1. Zjawisko przemocy w szkołach w opiniach respondentów	70
3.2. Poczucie bezpieczeństwa w szkole	74
4. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu	78
5. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych i kwestii związanych z niezdrowym odżywianiem się	94
5.1. Młodzież szkolna a Internet	94
5.2. Młodzież szkolna a objawy uzależnienia od hazardu	116
5.3. Młodzież szkolna a niezdrowe odżywianie się	120
6. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa	127
7. Problematyka przemocy w szkole i doświadczenia w stosowaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną Rzeszowa. Analiza porównawcza w badaniach z 2010, 2015, 2020 i 2025 r.	140
7.1. Charakterystyka badanych populacji	140
7.2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole.....	143
7.3. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu.....	153
8. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych w badaniach z 2015, 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza	162
8.1. Młodzież szkolna a Internet	162

8.2. Objawy uzależnienia od hazardu wśród młodzieży szkolnej.....	186
9. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa w badaniach z 2020 i 2025 r.....	190
Zakończenie i wnioski	195
Bibliografia	213
Aneks. Kwestionariusz ankiety z 2025 r.....	225

1. Teoretyczne aspekty badań. Wprowadzenie do tematyki

1.1. Dwie dekady badania problemów społecznych młodzieży szkolnej w Rzeszowie - uwagi wstępne.

Mija już 20 lat od czasu przeprowadzenia pierwszych badań poświęconych tematyce problemów społecznych młodzieży szkolnej w Rzeszowie. Badania były prowadzone w 2010 roku¹, w 2015 roku² oraz w 2020 roku³. Zwieńczeniem tych wszystkich badań była autorska monografia naukowa poświęcona zagadnieniom bezpieczeństwa szkolnego, a także dokonująca analizy porównawczej wszystkich tych badań wspomnianych wyżej⁴.

Należy tutaj wskazać, że 20 lat w życiu społecznym, jak i w życiu jednostki, to długi okres czasu, tym bardziej, że w tym czasie doszło do wielu zmian w sferze społeczno-politycznej, gospodarczo-ekonomicznej, jak i kulturowo-technicznej. Na „naszych oczach” doszło do wielu przemian w sferze globalizacji, czy w sferze odkryć naukowych. Nie bez znaczenia jest także skomplikowana sytuacja międzynarodowa w ostatnich latach, szczególnie w związku z wojną w Ukrainie. Poza tym ważną rolę zaczęła odgrywać kwestia Sztucznej Inteligencji (SzI), a także zmiany w sferze wykorzystania metodologii badań naukowych, co stało się bardzo wyraźnie widoczne w ciągu tych 20 lat.

Z punktu widzenia jednostkowego można dostrzec także znaczące zmiany, gdyż osoby badane w 2010 r. mają już 35-37 lat, osoby badane w 2015 r. – 30-32 lata, a osoby badane w 2020 r. są już pełnoletnie i mają już 25-27 lat, co niewątpliwie wpływa na odmienny sposób postrzegania rzeczywistości niż w okresie dojrzewania.

Nastąpiła także zmiana generacyjna – współczesne młode pokolenie inaczej niż wcześniejsze, postrzega zjawiska dysfunkcjonalne z którymi „mierzy się” współczesność. Dla najnowszego pokolenia wiele zjawisk dysfunkcyjnych przestało istnieć, ale za to pojawiły się takie zachowania, z którymi wcześniejsze pokolenia nigdy się nie stykały.

¹ Patrz: E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych*, Urząd Miasta Rzeszów, Stowarzyszenie Pomost, Rzeszów 2010.

² Patrz: E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Stowarzyszenie Pomoc w Rzeszowie, Urząd Miasta Rzeszowa, Rzeszów 2015, Rzeszów 2015.

³ Patrz: E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Urząd Miasta Rzeszowa, Pasieka – Fundacja Rozwoju i Wsparcia, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2020.

⁴ E. Moczuk, *Bezpieczeństwo szkolne w ujęciu holistycznym. Analiza zagadnienia na przykładzie badań młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022.

Należy mieć przy tym na uwadze taki fakt, że bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym od dziesięcioleci pozostaje jednym z najważniejszych zagadnień w badaniach naukowych z zakresu pedagogiki, psychologii i socjologii. Szkoła jako przestrzeń edukacji, socjalizacji i rozwoju jednostki, pełni ważną rolę w kształtowaniu młodych ludzi, będąc miejscem, w którym spędzają znaczną część swojego czasu. To właśnie w tym środowisku uczniowie są narażeni na różnorodne zagrożenia, które ewoluowały wraz ze zmianami społecznymi, technologicznymi i kulturowymi. Klasyczne zagrożenia dla indywidualnego ucznia w środowisku szkolnym, takie jak picie alkoholu przez młodzież w wieku szkolnym, palenie papierosów, używanie narkotyków, czy przemoc fizyczna, nękanie rówieśnicze (*bullying*), konflikty interpersonalne, czy inne zachowania dysfunkcyjne w środowisku rówieśniczym, od dawna były przedmiotem badań oraz działań profilaktycznych i prewencyjnych. Współczesny kontekst szkolny wprowadza jednak nowe wyzwania, takie jak cyberprzemoc, uzależnienie od technologii cyfrowych, presja rówieśnicza związana z mediami społecznościowymi czy wpływ algorytmów na zdrowie psychiczne uczniów. Te współczesne zagrożenia wymagają nowego spojrzenia na strategie zapewniania bezpieczeństwa, łączącego tradycyjne podejścia z innowacyjnymi rozwiązaniami technologicznymi i edukacyjnymi.

Istotne jest również podkreślenie, że klasyczne zagrożenia bezpieczeństwa w środowisku szkolnym (w tym *bullying*) były przedmiotem intensywnych badań już od lat 70. XX wieku, kiedy to pionierzy tej tematyki, uczeni tacy jak: Dan A. Olweus⁵, Ken Rigby⁶, Dorothy L. Espelage i Susan M. Swearer⁷, Stuart W. Twemlow i Frank C. Sacco⁸, oraz inni badacze, rozpoczęli analizę zagadnień przemocy rówieśniczej w środowisku szkolnym, a także zaczęli systematyzować wiedzę na ten temat. *Bullying*, będący powtarzającym się, celowym działaniem mającym na celu krzywdzenie innej osoby, był tradycyjnie związany z fizycznymi lub werbalnymi formami agresji, takimi jak bicie, wyśmiewanie, czy wykluczanie społeczne. Programy prewencyjne, oparte na modelu Dana A. Olweusa, skupiały

⁵ D. A. Olweus, *Bullying at School. Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program*, Journal of Child Psychology and Psychiatry 1994, vol. 35, nr 7, s. 1171-1190; D. Olweus, *Bullying at School. What we know and what we can do*, Blackwell Publishers, Oxford 1993.

⁶ K. Rigby, *New Perspectives on Bullying*, Jessica Kingsley Publishers, London-Philadelphia 2002; K. Rigby, *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczyć. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

⁷ D. L. Espelage, S. M. Swearer, *Research on School Bullying and Victimization: What Have We Learned and Where Do We Go From Here?*, School Psychology Review 2003, vol. 32, nr 3, s. 365-384.

⁸ S. W. Twemlow, F. C. Sacco, *How and Why Does Bystanding Have Such a Startling Impact on the Architecture of School Bullying and Violence?*, International Journal of Applied Psychoanalytic Studies 2013, vol. 10, nr 3, s. 289-306.

się na zapewnianiu bezpieczeństwa w szkole opartego na szacunku, wsparciu nauczycieli oraz zaangażowaniu rodziców. Inne klasyczne zagrożenia, takie jak picie alkoholu, używanie „narkotyków”, czy inne, opierały się na standardowych programach profilaktycznych, dostosowanych bardziej do osób dorosłych niż do osób nieletnich. Jednak takie podejście, choć skuteczne w swoim czasie, nie uwzględniało dynamicznych zmian w krajobrazie.

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa w szkołach mają zupełnie inny charakter, wynikający z wszechobecności technologii cyfrowych i mediów społecznościowych. Cyberprzemoc, definiowana jako celowe i powtarzające się działania mające na celu krzywdzenie innych za pośrednictwem technologii, stała się jednym z najpoważniejszych problemów w środowisku szkolnym. Badania wskazują, że cyberprzemoc, w przeciwieństwie do tradycyjnego nękania rówieśniczego (bullyingu), może mieć szerszy zasięg i bardziej długotrwałe skutki, ponieważ treści cyfrowe są łatwo dostępne i trwałe. Ponadto, współcześnie obserwuje się wzrost problemów związanych z uzależnieniem od smartfonów i mediów społecznościowych, co negatywnie wpływa na zdrowie psychiczne uczniów, prowadząc do takich zjawisk jak lęk, depresja czy obniżona samoocena. Nowe technologie, w tym algorytmy rekomendacji w mediach społecznościowych, mogą wzmacniać presję rówieśniczą i prowadzić do porównań społecznych, które dodatkowo pogłębiają poczucie niepewności wśród młodzieży. Nie oznacza to oczywiście, że klasyczne formy zachowań dysfunkcyjnych zanikają, ale sporadyczne picie alkoholu zastępowane jest pić „małpek”, czyli spożywaniem niewielkich ilości alkoholu w każdej możliwej sytuacji (nawet w szkole) z małych buteleczek, czy z woreczków foliowo-papierowych, palenie papierosów zastępowane jest paleniem e - papierosów, używanie narkotyków zastępowane jest użyciem „dopalaczy”, często kupowanych za pomocą legalnych stron internetowych. Różnice między klasycznym a współczesnym podejściem do zagrożeń bezpieczeństwa w szkole są wyraźne. Klasyczne podejście koncentrowało się głównie na fizycznych i interpersonalnych aspektach bezpieczeństwa, opierając się na bezpośrednich interwencjach, takich jak rozmowy z uczniami, szkoleniach dla nauczycieli czy regulacjami dotyczącymi infrastruktury szkolnej. Współczesne podejście wymaga uwzględnienia złożoności środowiska cyfrowego, co obejmuje edukację medialną, rozwój kompetencji cyfrowych oraz współpracę z platformami technologicznymi w celu ograniczenia szkodliwych treści. Co więcej, współczesne strategie profilaktyki muszą być bardziej interdyscyplinarne niż dotychczas, łącząc wiedzę

z psychologii, socjologii, informatyki i prawa, aby skutecznie przeciwdziałać nowym formom zagrożeń⁹.

Podsumowując, celem niniejszego opracowania jest analiza klasycznych i współczesnych zagrożeń dzieci i młodzieży istniejących w środowisku szkolnym. Analiza ta powstała na bazie badań naukowych prowadzonych w populacji uczniów szkół podstawowych i średnich Miasta Rzeszowa. Ponadto w analizie tej wykorzystano metodę *Scoping Review*, polegającą na interdyscyplinarnym przeglądzie literatury, w ramach którego dokonano analizy badań w klasyczny sposób (za pomocą kwestionariusza ankiety PAPI - *Paper & Pen Personal Interview*), jak również badań wykorzystujących najnowsze metody analityczne (CATI - *Computer-Assisted Telephone Interviewing*, CAWI - *Computer-Assisted Web Interview*, CAPI - *Computer Assisted Personal Interview*), w których dokonywano analizy wpływu najnowszych technologii informatycznych na bezpieczeństwo uczniów. Szczególną uwagę poświęcono identyfikacji różnic między tradycyjnymi a współczesnymi zagrożeniami, a także poszukiwano odpowiedzi, jak prowadzić działania prewencyjne i profilaktyczne, dotyczące kwestii bezpieczeństwa szkolnego, które uwzględniają zarówno tradycyjne, sprawdzone metody, jak i te, które odpowiadają na nowe wyzwania wynikające z istnienia cyberprzestrzeni.

⁹ Opracowano na podstawie: D. L. Espelage, S. M. Swearer, *Research on School Bullying and Victimization: What have we Learned and Where do we Go From Here?*, *School Psychology Review* 2003, vol. 32, nr 3, s. 365–383; S. Hinduja, J. W. Patchin, *Bullying, Cyberbullying, and Suicide*, *Archives of Suicide Research* 2010, vol. 14, nr 3, s. 206-221; A. D. Leśniak-Moczuk, *Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawno-kryminologiczna*, Wydawnictwo Bonum Humanum, Józefów 2022; Z. Sirjé, *Wokół społecznych problemów współczesności. Wybrane zagadnienia*, PWN, Warszawa 2025; P. K. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, S. Fisher, S. Russell, N. Tippett, (2008). *Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils*, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2008, vol. 49, nr 4, s. 376-385; M. L. Ybarra, K. J. Mitchell, *Online Aggressor/Targets, Aggressors, and Targets: a Comparison of Associated Youth Characteristics*, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2004, vol. 45, nr 7, s. 1308-1316.

1.2. Podstawy analizy zagadnień związanych z bezpieczeństwem szkolnym i zachowaniami dysfunkcjonalnymi młodzieży szkolnej - ujęcie teoretyczne.

Szkoła jest podmiotem oddziaływania naukowego wielu dziedzin wiedzy, począwszy od pedagogiki¹⁰, poprzez socjologię (w tym socjologię wychowania¹¹, czy socjologię edukacji¹²) poprzez prawo (w tym prawo oświatowe¹³, prawo szkolne¹⁴) aż po juwentologię, jako naukę o młodzieży¹⁵, a także naukę o bezpieczeństwie w zakresie bezpieczeństwa

¹⁰ Patrz między innymi: J. Gnitecki, *Zarys pedagogiki ogólnej*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oddział w Poznaniu, Poznań 2007; T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001; C. Kupisiewicz, *Szkice z dziejów dydaktyki. Od starożytności po czasy dzisiejsze*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010; Z. Kwieciński, B. Śliwerski, *Pedagogika*, PWN, Warszawa 2003, B. Śliwerski, *Klinika akademickiej pedagogiki*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011; B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1998; B. Śliwerski, *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków: 2009; B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010; S. Wołoszyn, *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*, Wydawnictwo Strzelec, Kielce 1998.

¹¹ Patrz między innymi: J. Chałasiński, *Spoleczeństwo i wychowanie*, PWN, Warszawa 1958; D. Jankowska, *Koncepcja wychowania Floriana Znanieckiego i jej znaczenie dla współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 1996; M. Karkowska, *Socjologia wychowania. Wybrane elementy: mechanizmy socjalizacji i edukacja szkolna*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2011; S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa 1986; K. J. Tillmann, *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006; F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001; F. Znaniecki, *Socjologia wychowania. Tom I - Wychowujące społeczeństwo, Tom II - Urabianie osoby wychowanka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

¹² J. H. Ballantine, F. M. Hammack, *Sociology of Education. a Unique Perspective for Understanding Schools*, [w:] (red.) J. H. Ballantine, J. Z. Spade, J. M. Stuber, *Schools and Society. a Sociological Approach to Education*, SAGE Publications Inc., Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington-Melbourne 2018. s. 5-13; S. Davies, N. Gruppy, *The Schooled Society. An Introduction to the Sociology of Education*, Don Mills Press, Oxford University Press, Ontario-Oxford 2010; *Handbook of the Sociology of Education (Handbooks of Sociology and Social Research)*, (red.) M. T. Hallinan, Springer Publishing, New York 2006; M. J. Szymański, *Socjologia edukacji. Podręcznik akademicki*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2021.

¹³ Patrz między innymi: A. Król, P. Kuzior, M. Łyszczarz, *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Wydawnictwo ParkPrawo, Warszawa 2011; D. Kurzyna -Chmiel, *Oświata jako zadanie publiczne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013; D. Kurzyna-Chmiel, *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty*, ABC a Wolters Kluwer, Warszawa 2009; M. Pilich, *Europejski i międzynarodowy kontekst prawa oświatowego*, [w:] (red.) K. Gawroński, S. M. Kwiatkowski, *Meritum. Prawo Oświatowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016; M. Pilich, A. Olszewski, (red.) M. Pilich, *Prawo oświatowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021; M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Lex a Wolters Kluwer, Warszawa 2015; M. Pyter, A. Balicki, *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014; M. Pyter (red.), *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.

¹⁴ Patrz między innymi: J. Homplewicz, *Polskie prawo szkolne. Zagadnienia podstawowe*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984; J. Homplewicz, *Zagadnienia ustawodawstwa szkolnego. (Zarys problematyki polskiego prawa szkolnego)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1973; E. Moczuk, *Potrzeba prawa szkolnego. Na podstawie badań „Przemoc w tarnobrzeskich szkołach”*, Niebieska Linia 2007, nr 5 (52), s. 12-15.

¹⁵ J. C. Coleman, *The Nature of Adolescence*, Routledge, London 2011; J. E. Cote, *Youth Studies: Fundamental Issues and Debates*, Red Globe Press, Pontarddulais 2014.

szkolnego i bezpieczeństwa w szkole¹⁶. Nie wchodząc jednak głębiej w zagadnienia naukowe, można wskazać, że oprócz wymienionych nauk, zajmującymi się kwestiami szkoły w ujęciu holistycznym (a też kwestiami młodzieży szkolnej), wymienia się i inne nauki, a w tym psychologię edukacji, antropologię edukacji, zarządzanie oświatą, historię edukacji, filozofię edukacji, ekonomię edukacji, technologię edukacji, etykę edukacji, i wiele innych subdyscyplin w tym zakresie, których przedmiotem dociekań naukowych jest środowisko szkolne, a także młodzież w wieku szkolnym.

Podobnie należy wskazać, że kwestie dotyczące bezpieczeństwa szkolnego, a też z zachowaniami dysfunkcyjnymi młodzieży szkolnej, mogą być rozpatrywane z kilku perspektyw naukowych. Pierwszą z nich to juwentologia, która do dziś nie została zinstytucjonalizowana w polskiej nauce, chociaż jako dziedzina nauk pedagogicznych i socjologicznych istnieje w nauce włoskiej, drugą nauka o problemach społecznych i patologii społecznej, trzecią teoria ryzyka. I takie ujmowanie tematyki zwiększa kapitał społeczno-naukowy dotyczący badań młodzieży szkolnej.

Zakładając, że pierwszą perspektywą badawczą jest juwentologia (albo inaczej nauka o młodzieży, czy socjologia młodzieży), to można przyjąć, że juwentologia jest nauką, która syntetyzuje prawidłowości bytowania ludzi w okresie młodzieńczym oraz pozwala na dokonywanie analiz dotyczących etapów życia człowieka, kolejnych faz rozwojowych, kryzysów tożsamości, kontaktów rodzinnych, problematyki subkultur, problemów przestępczości, powstawania pokoleń, a także zmian biologicznych, to można wskazać, że młodzież jest interesującą kategorią społeczną, a także ważnym zagadnieniem socjologicznym, z uwagi na to, że młodzi ludzie nabywają istotne cechy społeczne w tym okresie. Zrozumienie procesów społecznych kierujących działaniem młodzieży, pozwala na znalezienie odpowiedzi na pytanie, dlaczego mimo oddziaływania instytucji wychowawczych i socjalizacyjnych, nadal w społeczeństwie nasilają się różnorodne zjawiska patologii i dewiacji społecznej, a też jaki jest związek między zachowaniami młodego pokolenia a zachowaniami całego społeczeństwa¹⁷. Można dodać, że kategoria młodzieży różni się od

¹⁶ E. Moczuk, *Bezpieczeństwo szkolne w ujęciu holistycznym. Analiza zagadnienia na przykładzie badań młodzieży szkolnej* Rzeszowa, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022. E. Moczuk, *Bezpieczeństwo szkolne i bezpieczeństwo w szkole, czyli rzecz o nowym rodzaju bezpieczeństwa w nauce o bezpieczeństwie*, [w:] (red.) B. Wiśniewska-Paź, *Między społeczeństwem a bezpieczeństwem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 384-408; E. Moczuk, A. Delekta, J. Stecko, A. Polakiewicz, *School safety and prevention of dysfunctional behaviors of young people in Poland - exemplified by school students from the city of Rzeszow*, Humanities and Social Sciences 2021, nr 4 (28), s. 115- 130.

¹⁷ A. I. Kowalowa, W. A. Łukow, *Socjologia młodzieży*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie, Szczecin 2003, s. 9-10.

innych kategorii społecznych, nie tylko wiekiem, zachowaniami, kulturą, ale także systemem wartości, czy świadomością odrębności. Młodzież wie, że tylko dzięki nim społeczeństwo może trwać, że jest źródłem społecznego i kulturowego rozwoju, a także, że jest potencjałem w społecznym rozwoju, źródłem społecznych innowacji¹⁸. Jak zauważa Mary Bucholtz, badania nad zagadnieniem młodości odegrały ważną rolę w antropologii kulturowej w pierwszej połowie XX wieku, dając początek nowym analizom naukowym dotyczącym kwestiom adolescencji jako etapu życia jednostki, chociaż nacisk na adolescencję jako etapu przygotowawczego do integracji ze społecznością osób dorosłych ujmowało te kwestie tylko w odniesieniu do dorosłości, co nie pozwalało na pełną analizę młodzieży, gdyż taki etap w życiu tradycyjnych społeczeństw nie istniał i musiała pojawić się jakaś forma przechodzenia od dzieciństwa do dorosłości. w późniejszym czasie socjologia rozważała kwestie dotyczące odrębności kulturowej młodzieży, traktując ją zarówno jako kategorię społeczną, jak i subkulturę, charakteryzującą się innym systemem wartości w stosunku do kategorii osób dorosłych. Współcześnie ukształtowało się trzecie podejście naukowe, jakim jest antropologia młodości, która wyrasta na bazie nowoczesności i globalizacji. Antropologia młodości charakteryzuje się skupieniem na sprawczości młodych ludzi, chęcią dokumentowania nie tylko widocznych kultur młodzieżowych, ale całości praktyk kulturowych młodzieży oraz zainteresowaniem tym, w jaki sposób tożsamości wyłaniają się w nowych formacjach kulturowych, które w kreatywny sposób łączą elementy globalizmu, lokalizmu i transnarodowości. A to powoduje powstanie przewagi kategorii młodzieży nad kategorią osób dorosłych, gdyż młodzież jest bardziej wyedukowana, dostosowana do współczesnych wyzwań w cyberprzestrzeni, a także w pełni korzystająca z dorobku współczesności, szczególnie w sferze Sztucznej Inteligencji¹⁹.

Drugą perspektywą analityczną jest nauka o problemach społecznych i patologii społecznej, a jego egzemplifikacją jest to, że opracowań naukowych na ten temat jest tak wiele, że trudno jest podać tylko jedną, wiodącą. Problem społeczny to dolegliwe zjawisko społeczne, wpływające negatywnie na dane społeczeństwo, które zostało dostrzeżone jako problem przez społeczeństwo, nazwane problemem społecznym, a także podjęte zostały działania mające na celu zmarginalizowanie albo wyeliminowanie tego zjawiska. z kolei „patologia społeczna” to taki rodzaj zachowania, czy funkcjonowania jakiegoś systemu społecznego, który pozostaje w niedającej się pogodzić sprzeczności ze światopoglądowymi

¹⁸ E. Moczuk, *Problematyka przestępczości nieletnich w świetle juwentologii*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego 2003, Seria Prawnicza, Prawo 1, Zeszyt 7, s. 253-266.

¹⁹ M. Bucholtz, *Youth and Cultural Practice*, Annual Review of Anthropology 2002, vol. 31, nr. 1, s. 525-552.

wartościami akceptowanymi w danej społeczności²⁰. Ale odnosząc się do kwestii nazewnictwa dotyczącego zagadnień dysfunkcyjnych (których jest bardzo wiele), wymienić wśród nich można takie jak: problem społeczny, dezorganizacja społeczna, patologia społeczna, dewiacja społeczna, naznaczenie społeczne, trauma społeczna, anomia społeczna, kwestia społeczna, niepewność społeczna, marginalizacja społeczna, dylematy społeczne, pułapki społeczne, zachowania dysfunkcyjne (dysfunkcje), demoralizacja, niedostosowanie społeczne, nieprzystosowanie społeczne, wykolejenie społeczne, wykolejenie faktyczne, trudności wychowawcze, zachowania ryzykowne, zachowania antyspołeczne, zaburzenie w zachowaniu się, zaburzenia emocjonalne, zachowania dewiacyjne, zaniedbania moralne, zachowania problemowe, dylematy społeczne i moralne, zachowania niekonwencjonalne, zachowania asocjalne. I oczywiście nie jest to zamknięty katalog zachowań, niemniej jednak pokazuje on, że z jednej strony istnieje wiele pojęć na określenie „społecznego zła”, a z drugiej strony, że każde z tych pojęć jest autonomiczne i nie ma możliwości uznania ich jako synonimiczne²¹.

Trzecia perspektywa badawcza związana jest z socjologią ryzyka, a jej podstawą jest koncepcja naukowa stworzona przez Ulricha Becka. Nie wchodząc jednak głębiej w tę tematykę można wskazać, że koncepcja ta ma swoich naśladowców, tym bardziej, że obecnie można byłoby wskazać kilkadziesiąt pozycji książkowych, które odnoszą się do tej tematyki²². Co istotne, współczesne zagrożenia dotyczące dzieci i młodzieży wpływają nie tylko z relacji międzyludzkich, ale także z relacji zachodzących w cyberprzestrzeni. Można wówczas mówić o tym, że istnieje świat rzeczywisty (realny), jak i świat wirtualny.

Dla porządku można wskazać, że obok pojęcia świat wirtualny, czy wirtualna rzeczywistość, istnieje wiele innych określeń, takich jak: sztuczna rzeczywistość (*Artificial Reality*), cyberprzestrzeń (*Cyberspace*), sztuczne środowisko (*Virtual Environments*) czy światy wirtualne (*Virtual Worlds*). Każde z tych określeń ma swoją odrębną definicję, a także

²⁰ E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Studium socjologiczno-kryminologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.

²¹ A.D. Leśniak-Moczuk, *Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawnokryminologiczna*, Wydawca Fundacja Bonum Humanum, Józefów 2022, s. 89-104

²² Patrz: B. Adam, U. Beck, *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*, Sage, London 2000; J. Adams, *Risk*, Routledge, London-New York 2009; U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka. w drodze do innej nowoczesności*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2004; P. Bernstein, *Przeciw bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, WIG Press, Warszawa 1997; M. Douglas, *Risk and Blame. Essays In Cultural Theory*, Routledge, London 1999; M. Douglas, A. Wildavsky, *Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*, University of California Press, Berkeley 1982; M. Goszczyńska, *Człowiek wobec zagrożeń. Psychologiczne uwarunkowania, oceny i akceptacja ryzyka*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1997; D. Lupton, *Risk*, Routledge, London-New York 2009; R. Studencki, *Zachowania w sytuacji ryzyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.

dotyczy takich zjawisk i typów działań, które wyrastają z wykorzystania najnowszych technologii. rzeczywiście²³. Mariusz Z. Jędrzejko i Agnieszka Taper wskazują, że „jeśli przyjmujemy (...), że człowiek skazany jest na rozwój, (...) to niemal automatycznie uznamy, że do tego rozwoju potrzebne są określone czynniki, warunki, narzędzia i metody. Zauważymy też szybko, że w ciągu swoich długich dziejów człowiek tworzył lub odkrywał kolejne dzieła, siły i techniki, dzięki którym jego życie stawało się łatwiejsze, dłuższe i przyjemniejsze. (...) Tym samym dostrzegamy, jak bardzo rozwojowy jest kierunek działań człowieka prowadzący go do poszerzania zakresu wiedzy, obszarów poznania, wydłużania życia, zwiększania szybkości transmisji danych i liczby cyfrowych kanałów telewizyjnych, nowoczesnego rolnictwa i mechatroniki. w wyniku dynamicznego rozwoju nauki staliśmy się najbardziej kreatywnym i najbardziej agresywnym gatunkiem na Ziemi – to człowiek wymyślił hejt, to on go używa i on (...) ponosi jego konsekwencje”²⁴.

Świat wirtualny może zatem kreować alternatywną wizję rzeczywistości, albo nawet wypaczyć pojmowanie realnego świata, gdyż świat wirtualny traktowany może być jako prawdziwe życie. Cyberprzestrzeń daje poczucie bezpieczeństwa i kontroli, a także pozwala na ucieczkę w iluzję²⁵. Jednak nadmierne używanie Internetu, poszukiwanie szczęścia w rzeczywistości wirtualnej, prowadzi w konsekwencji do uzależnienia²⁶. Skracanie fali rozwoju technicznego społeczeństwa wydłuża możliwości komunikacyjne bliskich sobie ludzi, a tragedią współczesności są nierozumiejący się nawzajem ludzie, nietolerancyjni, bezduszni, zapatrzeni w zbawienną moc pieniądza, szukający szczęścia kosztem szczęścia innych osób, uzależniając się od zakupów, Internetu, telefonu²⁷. Analizując cechy charakterystyczne rzeczywistości wirtualnej, można zwrócić uwagę na to, że cyberswiat

²³ M. Miczka-Pajestka, *Między rzeczywistością realną i wirtualną – komentarz do problematyki „bycia między”*, Świat i Słowo. Filologia-Nauki społeczne-Filozofia-Teologia 2014, nr 1(22), s. 237.

²⁴ M. Z. Jędrzejko, A. Taper, *Wielka sieć – fenomen zjawiska i jego wielowymiarowe wpływy. 22 fakty na XXI wiek*, [w:] (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, *Cyfrowe dzieci. Zjawisko – uwarunkowania - kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa–Milanówek 2017, s. 107.

²⁵ A. Andrzejewska, *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka* [w:] (red.) J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyberswiat - możliwości i zagrożenia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 164-180.

²⁶ J. Kwiek, *Media a problem uzależnień*, [w:] (red.) J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyberswiat - możliwości i zagrożenia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 164-166.

²⁷ P. Aftab, *Internet a dzieci*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2003; A. Augustyniak, *Uzależnienia komputerowe*, Difin, Warszawa 2010; B. Danowski, A. Krupińska, *Dziecko w sieci*, Wydawnictwo Helion/Septem, Gliwice 2007; C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2006; *Hazard i uzależnienia wirtualne*, (red.) J. Jeczeń, K. Komsta, J. Sak, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, Sandomierz 2012; Z. Madeja, *Uzależnienia od substancji psychoaktywnych, przedmiotów, czynności i osób*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008; B. T. Woronowicz, *Uzależnienia*, Harbor Point Media Rodzina, Poznań 2009; K. Young, P. Klausing, *Uwolnić się z sieci. Uzależnienie od Internetu*, Wydawnictwo Św. Jacka, Katowice 2009.

funkcjonuje niemal równolegle ze światem rzeczywistym, mimo tego, że są one od siebie bardzo odmienne²⁸. Ale przecież technologie cyfrowe są nie tylko szansą na przyszłość, ale także mają w sobie „pierwiastek zagrożenia”, który w coraz większym stopniu zmusza do zastanowienia się nad tym, czy rozwój technologii cyfrowych jest dobrodziejstwem współczesności, czy jego przekleństwem, tym bardziej, że dynamiczny rozwój technologii cyfrowych zdeterminował pojawienie się nowych, dotychczas nieznanych zagrożeń związanych tymi technologiami. Wiele z zagrożeń, które kiedyś były domeną literatury, czy filmów *science fiction*, staje się problemem nie tylko jednostek, ale także społeczeństw, państw, przedsiębiorstw. Wśród cyberzagrożeń można wymienić takie jak, cyberprzemoc, cyberprzestępstwo, cyberinwigilacja, cyberterrorizm, cyberautorytaryzm, cyberwojna²⁹. Pojawiają się także cyberuzależnienia, związane z używaniem Internetu i innych urządzeń cyfrowych³⁰.

Mariusz J. Jędrzejko i Dariusz Sarzała proponują zestawienie przedstawiające różnice pomiędzy starą a nową przestrzenią społeczną (cyberświatem)³¹. Ilustruje to tabela 1.

Tabela 1. Różnice pomiędzy starą a nową przestrzenią społeczną (cyberświatem)

Rodzaj przestrzeni/Cechy	Przestrzeń „klasyczna”	Cyberprzestrzeń
Granice poznania i kontaktu	Ograniczenia czasowe, finansowe, językowe. Ograniczona wiedza niejednokrotnie dostępna jedynie dla ekskluzywnego grona.	Brak granic poznawczych, geograficznych. Selektywność wiedzy. Informacje przeważające nad wiedzą.
Kontrola społeczna	Kontrola społeczna Wieloczynnikowa i wielopłaszczyznowa	Zasadniczo ograniczona, powyżej pewnego wieku nieobecna

Źródło: M. J. Jędrzejko, D. Sarzała, *Człowiek i uzależnienia*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010, s. 42.

²⁸ L. Fedoniuk, A. D. Leśniak-Moczuk, *Oddziaływanie cyberświata na kondycję jednostki i społeczeństw*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 2021, nr 68 (4), s. 89-113

²⁹ M. Kalisz, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*, [w:] (red.) A. Betlej, S. Partycki, M. J. Parzyszek, *Organizacja społeczna w strukturach sieci. Doświadczenia i perspektywy rozwoju w Europie środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 373.

³⁰ Więcej na ten temat: M. Zdziarski, *Uzależnienia behawioralne. Rozmowy z ekspertami*, Instytut Łukasiewicza, Kraków 2013.

³¹ M. J. Jędrzejko, D. Sarzała, *Człowiek i uzależnienia*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010, s. 42.

c.d. Tabela 1. Różnice pomiędzy starą a nową przestrzenią społeczną (cyberświatem)

Rodzaj przestrzeni/Cechy	Przeźren „klasyczna”	Cyberprzeźren
Treści	Ograniczane ideologicznie, politycznie, administracyjnie. Tryb poznawania wiedzy stworzony przez rodziców i nauczycieli.	Dostęp do dowolnej treści jest niemal nieograniczony. Nowe symbole, wzory, normy.
Dostęp do wiedzy	System przekazywania wiedzy skrupulatnie dobrany do aktualnego rozwoju umysłowego i fizycznego.	Brak ograniczeń. Treści dostępne dla wszystkich, niezależnie od przygotowania emocjonalnego danej osoby.

Źródło: M. J. Jędrzejko, D. Sarzała, *Człowiek i uzależnienia*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010, s. 42.

Jak zauważa Lidia Cierpiałkowska, próby zobrazowania fundamentalnych wymiarów wirtualnego środowiska i uchwycenia jego niepowtarzalności w ramy teoretyczne, są dosyć trudne i polegają na wyszczególnieniu podstawowych elementów cyberświata³². Tworzy się więc model „cech cyberprzeźren”, odnoszący się do najbardziej charakterystycznych jego cech. Ilustruje to tabela 2.

Tabela 2. Cechy cyberprzeźreni

Cecha cyberprzeźreni	Charakterystyka
Doświadczenia sensoryczne - zdecydowanie ograniczone	Otoczenie wirtualne daje możliwość kontaktowania się poprzez wykorzystywanie zmysłów - wzroku, słuchu. Jednak najczęściej wykorzystywaną formą przekazu jest wciąż pismo. Brak kontaktu fizycznego pomiędzy rozmówcami jest najważniejszym ograniczeniem.

Źródło: L. Cierpiałkowska, *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 108-109.

³² L. Cierpiałkowska, *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 108.

C.d. Tabela 2. Cechy cyberprzestrzeni

Cecha cyberprzestrzeni	Charakterystyka
Tekst pisany przeważająca forma kontaktów	Tekst pisany, jako najczęściej używana forma komunikowania się: e-mail, czaty, fora dyskusyjne.
Płynność tożsamości oraz anonimowość	Niewielka wiedza na temat rozmówcy, brak bezpośredniego kontaktu (twarzą w twarz), przyczynia się do niekonwencjonalnego sposobu zaprezentowania własnej osoby, nie koniecznie zgodnego z prawdą (zmiana wieku, płci). Zachowanie pełnej anonimowości.
Zmienne stany świadomości	Użytkownicy komputerów, spędzający dużo czasu w świecie wirtualnym mogą doznawać zmiany stanów świadomości (przypominających marzenia senne).
Zanik barier(kulturowych) społecznych)	W świecie wirtualnym, każdy człowiek jest równy, bez względu na pochodzenie czy status społeczny. Największe znaczenie ma umiejętność komunikowania się z innymi, umiejętność zaprezentowania własnej osoby, wytrwałość.
Ograniczenia przestrzenne nie stanowią problemu.	Internet pozwala na nawiązywanie znajomości oraz bezpośrednie komunikowanie się z osobami o pokrewnych zainteresowaniach, nie zważając na miejsce zamieszkania i odległość.
Płynność czasowa	Przestrzeń wirtualna daje możliwość komunikacji synchronicznej (czaty) oraz asynchronicznej (wiadomości docierające po czasie, np. e-mail).
Mnogość kontaktów społecznych	Cyberprzestrzeń daje możliwość nawiązywania i utrzymywania kontaktów z ogromną liczbą osób, dodatkowo istniejące filtry dają możliwość dokładnego określenia, jakich użytkowników szukamy.
Interakcyjność, doświadczenie typu „czarna dziura”	Korzystanie z Internetu wiąże się ze stałą interakcyjnością. Niestety w każdym momencie osoby poznane w cyberświecie mogą się wyłączyć, lub stracić możliwość korzystania z Internetu (np. awaria sprzętu). Nagłe zerwanie kontaktu jest przyczyną frustracji, zdenerwowania, złości, taki stan rzeczy ukazuje całkowitą zależność od świata wirtualnego.

Źródło: L. Cierpiałkowska, *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 108-109.

C.d. Tabela 2. Cechy cyberprzestrzeni

Cecha cyberprzestrzeni	Charakterystyka
Trwały zapis	Możliwość trwałego zapisu danych, znalezionych informacji.
Dostępność	Korzystanie z zasobów Internetu jest możliwe o każdej porze dnia i nocy.

Źródło: L. Cierpiałkowska, *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 108-109.

Analizując zatem cechy charakterystyczne rzeczywistości wirtualnej, można zwrócić uwagę na to, że cyberświat funkcjonuje niemal równolegle ze światem rzeczywistym, mimo tego, że są one od siebie bardzo odmienne. Należy również zwrócić uwagę na to, że Internet składa się z wielu odrębnych światów, które składają się z różnorodnych obszarów rzeczywistości, a w tym strony WWW, poczta elektroniczna, fora dyskusyjne, czaty, blogi, gry, ale także wirtualny świat tabletów i mobilnej cyberprzestrzeni, dzięki telefonii komórkowej. Wszystkie te obszary Internetu mają do zaoferowania swoim odbiorcom różnorakie możliwości, dzięki czemu przyciągają odmienne grupy użytkowników o indywidualnych zainteresowaniach³³. Ważne jest to, że Internet, jako źródło „niemalże nieograniczonej informacji” jest idealnym miejscem dla wszystkich którzy pragną zdobywać wiedzę. Każda osoba może za pomocą wyszukiwarki internetowej znaleźć informacje na wybrany temat, bez wychodzenia z domu może „eksplorować” zbiory największych bibliotek i baz danych na całym świecie. Przy pomocy własnego domowego komputera z dostępem do Internetu, może przeżyć wirtualną wycieczkę po największych muzeach świata, galeriach sztuki, itp. Internet stanowi doskonałe narzędzie edukacyjne, wykorzystując wiele metod dydaktycznych, by w sposób ciekawy i skuteczny przekazywać wiedzę, a nauczyciele wykorzystując komputer i zasoby Internetu mogą zachęcić uczniów do nauki, gdyż zdobywanie wiedzy nie musi kojarzyć się tylko z wertowaniem książek³⁴. Ale przecież technologie cyfrowe są szansą na przyszłość, a postęp techniczny i technologiczny w dużym stopniu wpływa na zmiany społeczne, prowadząc do tego, że społeczeństwo jest bardziej nowoczesne i innowacyjne, chociaż nie pozbawione obaw przed przyszłością³⁵.

³³ L. Cierpiałkowska, *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 110.

³⁴ A. Wołpiuk - Ochocińska, *Uzależnienie od Internetu - przybliżenie zjawiska*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, s. 100-103.

³⁵ P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.

Nie mniej jednak należy wskazać, że tempo zmian w dziedzinie technologii cyfrowych i cyberprzestrzeni jest tak ogromne, że każdego dnia przybywa liczba użytkowników sieci. Jednak istnieją takie sfery cyberswiata, które mają nie tylko zasięg globalny, ale także które mają ogromny wpływ na każdą jednostkę na kuli ziemskiej. Są wśród nich: a) telewizja, szczególnie satelitarna o zasięgu globalnym, z setkami kanałów informacyjnych, rozrywkowych, filmowych, b) reklama w sieci, „zalewająca” każdego użytkownika Internetu, c) tabletyzacja świata, czyli użytkowników przenośnych urządzeń informacyjnych, d) zwiększanie dostępności Internetu dla każdego użytkownika, poprzez obniżkę cen za urządzenia cyfrowe i opłat abonamentowych, e) zwiększanie możliwości Internetu, czyli możliwość przesyłania jeszcze większej niż dotychczas, ilości informacji w jednostce czasu, f) pojawienie się urządzeń skierowanych do najmłodszych użytkowników, w tym komputerów personalnych dla dzieci w wieku 5-6 lat, g) wykorzystywanie możliwości smartfonów, h) pojawienie się e-booków, zastępujących tradycyjne książki, i) publikacja filmów na YouTube, j) rekordowa liczba użytkowników Facebooka, k) istnienie sieci społecznościowych (*social networking*), l) e-mail i SMS jako podstawowa forma kontaktu między ludźmi, m) zwiększanie się czasu spędzanego w Internecie przez użytkowników, n) grywalizacja, czyli nowy sposób uczenia się z zastosowaniem zasad znanych z gier komputerowych, o) edukacja oparta na wiedzy wykorzystująca innowacyjne rozwiązania technologiczne, p) względna anonimowość w sieci skutkująca większą agresją słowną w sieci, r) i wiele innych możliwości jakie niesie ze sobą kultura masowa³⁶.

Nie można przy tej okazji pominąć kwestii globalizacji. Globalizacja jest postrzegana jako: a) wartości i informacje mające zdolność wpływania na codzienne zachowania jednostek czy grup we współczesnym społeczeństwie, które odnoszą się do prawdziwych lub wyobrażonych stanów czy wydarzeń istotnych w skali globu i angażujących jego mieszkańców, b) obrazy, informacje i produkty pochodzące z jednej części świata mogące być dostępne gdziekolwiek i kiedykolwiek dla rosnącej stale liczby odbiorców na całym świecie, c) technologie komunikacji i przesyłu informacji w skali globalnej pozwalające na utrzymywanie społecznych relacji lub interakcji bez względu na odległość, d) instytucjonalne uregulowania pozwalające na mobilność ludzi poprzez granice narodowe i dzięki wierze, że mogą oni kultywować własne przekonania i style życia bez obawy, że będą zmuszeni do ich

³⁶ M. Z. Jędrzejko, A. Taper, *Wielka sieć – fenomen zjawiska i jego wielowymiarowe wpływy. 22 fakty na XXI wiek*, [w:] (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, *Cyfrowe dzieci. Zjawisko – uwarunkowania - kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa–Milanówek 2017, s. 107-130.

porzucenia³⁷. Ponadto globalizacja polega na wielości powiązań i wzajemności oddziaływań państw i społeczeństw, tworzących współczesny system światowy. Globalizację cechują dwa wymiary: zakres (zasięg) oraz intensywność (głębokość). z jednej strony proces tworzony jest przez zjawiska obejmujące większą część kuli ziemskiej lub działania w skali ogólnoswiatowej. z drugiej strony globalizacja polega na intensyfikacji współdziałania i wzajemnych powiązań między państwami i społeczeństwami, stanowiącymi ogólnoswiatową społeczność. Tym samym dokonuje się stopniowe, jednoczesne rozszerzanie i pogłębianie różnego rodzaju relacji i powiązań w systemie światowym. Globalizacja jest procesem dynamicznym, dlatego jej stopień i przebieg może się zmieniać w różnych dziedzinach, może dotyczyć zarówno rynków towarowych, jak i rynków usług, produkcji, przemysłu, technologii i wiedzy, a także wzorców konsumpcji i kultury masowej³⁸.

Należy też dodać, że w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat ludzkość przekroczyła kolejną barierę rozwoju, tworząc nowy typ społeczeństwa, a jednym z czynników takich zmian jest upowszechnienie się technologii cyfrowych. Jest ona „specyficznym wyróżnikiem” nie tylko okresu społecznego, nazwanego przez socjologów społeczeństwem informacyjnym, ale przede wszystkim cechą charakterystyczną całego pokolenia urodzonego i dorastającego w dobie technologii cyfrowych³⁹. Można dodać, że Mariusz Jędrzejko wprost pisze, że *„wiele osób w dużej części stają się aktywnymi odbiorcami dóbr konsumpcyjnych, w tym użytkownikami komputera i Internetu, telefonu, telewizora i innych. w przypadku młodzieży, mając możliwość dostępu do nowoczesnych technologii, osoby te stają bardziej narażone na rozwijanie się predyspozycji do uzależnień behawioralnych, niż ich rówieśnicy sprzed lat. Wynika to z faktu, że społeczeństwo ponowoczesne „zaoferowało” swym członkom zmianę*

³⁷ A. Majer, *Lokalność w cieniu globalizacji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska 2011, Sectio i Philosophia-Sociologia, Vol. XXXVI, nr 2, s. 27-46.

³⁸ P. Maśloch, *Globalizacja i jej wpływ na rozwój współczesnej cywilizacji*, [w:] (red.) Z. Ziolo, T. Rachwał, *Przedsiębiorczość a Współczesne Wyzwania Cywilizacyjne. Przedsiębiorczość – Edukacja*, nr 1, Wydawnictwo MiWa. Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2005, s. 17-26.

³⁹ Więcej na ten temat można przeczytać w następujących monografiach: M. J. Jędrzejko, *„Zawirowany” świat ponowoczesności*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa -Milanówek 2015; M. Jędrzejko, A. Taper, *Jak kształtować kontakt dziecka z multimediami?*, Fundacja Pedagogium i Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010; D. Sarzała, M. Z. Jędrzejko, Wojciech Piestrzyński, *Zagrożone dorastanie i bezpieczeństwo młodzieży. Konteksty ryzyka i profilaktyki*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń-Józefów 2022. a także w książkach pod redakcją. Patrz: *Cyfrowe dzieci. Zjawisko - uwarunkowania - kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa-Milanówek 2017; *Zagrożone dorastanie. Nowe uwarunkowania wychowania rodzinnego i profilaktyki społecznej*, (red.) M. Jędrzejko, A. Szwedzik, Oficyna Wydawnicza ASPRA i Oficyna Wydawnicza von Velke, Warszawa 2019; *Zagrożone dorastanie. Od rozwoju zaburzonego do zrównoważonego*, (red.) M. Jędrzejko, M. Walencik, Tom 2, Oficyna Wydawnicza von Velke i Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2019. i w wielu artykułach naukowych.

rewolucyjną, równą „przewrotowi kopernikańskiemu”. O ile wiek XX zapoczątkował olbrzymią ekspansję nowych technologii informatycznych, a jednocześnie odkrycia w dziedzinie socjotechniki spowodowały wzrost zainteresowania się wielkich koncernów gospodarczo-ekonomicznych wpływaniem na wybór kupna określonych produktów przez poszczególnych ludzi, o tyle wiek XXI to okres gwałtownego rozwoju mediów cyfrowych i technologii informatyczno-komunikacyjnych, a także przekonywania ludzi, że postęp cywilizacyjny ma na celu „poruszanie się” człowieka w nowej rzeczywistości, którą jest rzeczywistość wirtualna. Znaczna część osób spośród członków ponowoczesnego społeczeństwa „zagubi się w nim” i „stanie na krawędzi” uzależnienia od czynności”⁴⁰.

Do tego dochodzi jeszcze kwestia Sztucznej Inteligencji. Wśród celów szczegółowych tworzenia SzI wymienić można: a) opracowanie obliczeniowej teorii inteligencji, funkcjonowania ludzkiego mózgu, pamięci, świadomości, instynktów, emocji, b) budowę inteligentnych systemów komputerowych do skutecznego rozwiązywania trudnych zagadnień, mających zastosowanie w normalnym świecie⁴¹. W związku z dążeniem do budowy SzI Gonenc Gurkaynak, Ilay Yilmaz, Gunes Haksever sprecyzowali trzy poziomy realizacji tego celu: a) wąska SzI (*Artificial Narrow Intelligence – ANI*), mająca poziom słabej sztucznej inteligencji, b) ogólna SzI (*Artificial General Intelligence – AGI*), dorównująca człowiekowi, c) superinteligencja (*Artificial Superintelligence – ASI*), przewyższająca człowieka w każdym zakresie⁴². Jednak można zwrócić uwagę na zagrożenia płynące z utworzenia i wykorzystania SzI, tym bardziej, że komputery mogą osiągnąć takie zdolności, które spowodują to, że Sztuczna Inteligencja przerośnie ludzką.

Ale pojawia się kwestia tego, czym jest Sztucznej Inteligencji. z uwagi na fakt, że jest jedna z najnowszych dziedzin wiedzy, jej zdefiniowanie nie jest zbyt łatwe, tym bardziej, że autorzy definicji AI przyjmują różne podejścia i aspekty analityczne tego fenomenu. Zakłada się bowiem, że SzI jest interdyscyplinarną dziedziną nauki i technologii, która zajmuje się tworzeniem systemów komputerowych zdolnych do wykonywania zadań wymagających ludzkiej inteligencji, takich jak rozumowanie, uczenie się, rozpoznawanie symboli, przetwarzanie języka naturalnego i podejmowanie decyzji. Ponadto jest to zestaw technik, algorytmów i modeli matematycznych wykorzystywanych w celu umożliwienia komputerom

⁴⁰ M. J. Jędrzejko, „Zawierowany” świat ponowoczesności, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa - Milanówek 2015, s. 125-186

⁴¹ W. Fehler, *Sztuczna inteligencja – szansa czy zagrożenie?*, Studia Bobolanum 2017, vol. 28, nr 3, s. 69-70.

⁴² G. Gurkaynak, I. Yilmaz, G. Haksever, *Stifling artificial intelligence: Human perils*, Computer Law&Security Report 2016, nr 32(5).

rozwiązywania złożonych problemów, podejmowania decyzji, analizy danych oraz automatyzacji zadań, które normalnie wymagałyby ludzkiej inteligencji. Także, że jest to dziedzina skupiająca się na tworzeniu systemów, które potrafią uczyć się na podstawie danych, dostosowywać swoje zachowanie do zmieniających się warunków i doskonalić swoje umiejętności w trakcie działania. To też podejście do tworzenia systemów komputerowych, które naśladują lub wspomagają ludzką inteligencję, w tym zdolność do myślenia, wnioskowania, rozwiązywania problemów i komunikacji w języku naturalnym. To też narzędzia i techniki stosowane do rozwiązywania określonych problemów w obszarach takich jak medycyna, logistyka, przetwarzanie obrazów, gry komputerowe i wiele innych, wykorzystując zdobywaną wiedzę i umiejętności komputerów.

Chcąc to usystematyzować na „osi czasu” można wskazać, że definicje Sztucznej Inteligencji ulegają ciągłej modyfikacji, co widać na przykładzie zaprezentowanych definicji. Są wśród nich następujące:

1. Według Patricka H. Winstona, SzI to dziedzina wiedzy zajmująca się tworzeniem systemów, które potrafią przetwarzać, analizować i wnioskować na podstawie danych, co umożliwia im rozwiązywanie złożonych problemów, optymalizację procesów oraz dostosowywanie się do nowych sytuacji⁴³.
2. Według Nilsa J. Nilssona, SzI to interdyscyplinarna dziedzina nauki, która łączy w sobie elementy informatyki, matematyki, psychologii i innych nauk, mając na celu tworzenie systemów i programów komputerowych, które potrafią analizować, rozumieć i reagować na otaczający świat, jak to robi człowiek⁴⁴.
3. Według Davida Poole, Alana K. Mackwortha i Randy Goebela, SzI to obszar informatyki zajmujący się projektowaniem, tworzeniem i analizą algorytmów oraz systemów komputerowych, które umożliwiają maszynom podejmowanie decyzji, uczenie się na podstawie danych oraz wykonywanie zadań wymagających inteligencji, takich jak rozpoznawanie obrazów czy tłumaczenie języków⁴⁵.
4. Według Simona Haykina, SzI neuronowa (*Neural AI*) to rodzaj SzI, który wykorzystuje modele inspirowane strukturą i funkcjonowaniem mózgu, zwane sztucznymi sieciami neuronowymi, do wykonywania zadań. Sieci neuronowe są

⁴³ P. H. Winston, *Artificial Intelligence*, Addison-Wesley Publishing Company, New York 1992.

⁴⁴ N. J. Nilsson, *Artificial Intelligence: a New Synthesis*, Morgan Kaufmann Publishers Inc., San Francisco 1998.

⁴⁵ D. Poole, A. K. Mackworth, R. Goebel, *Computational Intelligence: a Logical Approach*, Oxford University Press, Oxford 1998.

używane w dziedzinach takich jak rozpoznawanie obrazów, przetwarzanie języka naturalnego i przewidywanie⁴⁶.

5. Według George F. Lugera, SzI to technologia umożliwiająca maszynom rozumienie, adaptację do zmieniającego się środowiska, rozwiązywanie problemów oraz podejmowanie decyzji na podstawie danych, dzięki zastosowaniu algorytmów i modeli matematycznych⁴⁷.
6. Według Raya Kurzweila, silna SzI (*Strong AI*) to teoretyczna forma SzI, która jest w stanie osiągnąć ogólną inteligencję na poziomie człowieka a nawet przewyższający ludzki umysł. Oznacza to, że taka SzI jest zdolna do rozumienia, uczenia się i wykonywania dowolnych zadań, które mogą być wykonywane przez człowieka⁴⁸.
7. Według Pedro Domingosa, słaba SzI (*Narrow AI*) to taki rodzaj SzI, który jest zaprojektowany do wykonywania konkretnego zadania lub zestawu zadań, bez zdolności do ogólnego rozumienia lub adaptacji. Mogą to być systemy do rozpoznawania mowy, samoloty i samochody autonomiczne, Internet rzeczy, a nawet autonomiczne systemy uzbrojenia⁴⁹.
8. Według Stuarta Russella i Petera Norviga, SzI to nauka o tworzeniu systemów komputerowych zdolnych do wykonywania zadań, które zwykle wymagają ludzkiej inteligencji, takie jak rozpoznawanie mowy, rozwiązywanie problemów, uczenie się, planowanie i podejmowanie decyzji⁵⁰.
9. Według Iana Goodfellowa, Yoshuy Bengio, Aarona Courville`a, SzI oparta na uczeniu maszynowym (*Machine Learning AI*) to podejście, w którym systemy komputerowe uczą się z danych i doświadczenia, zamiast być programowane ręcznie. Algorytmy uczenia maszynowego umożliwiają SI rozpoznawanie wzorców, przewidywanie wyników i doskonalenie swojego działania na podstawie danych wejściowych⁵¹.

Jak widać z tej krótkiej prezentacji, Sztuczna Inteligencja jest nie tylko fascynującym tworem technicznym człowieka, ale także ma długą historię, która rozpoczęła się wraz z rozwojem myśli ludzkiej na temat maszyn i ich zdolności do imitowania ludzkiej inteligencji, chociaż nie miejsce tutaj na dogłębne analizy. Można tylko stwierdzić, że już

⁴⁶ S. Haykin, *Neural Networks: a Comprehensive Foundation*, Prentice Hall, Hoboken 1999.

⁴⁷ G. F. Luger, *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*, Addison-Wesley Publishing Company - Pearson Education, Edinburgh-Essex 2005.

⁴⁸ R. Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*, Viking Publisher, New York 2005.

⁴⁹ P. Domingos, *The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World*, Basic Books, New York 2015.

⁵⁰ S. Russell, P. Norvig, *Artificial Intelligence: a Modern Approach*, Prentice Hall, New York 2016.

⁵¹ I. Goodfellow, Y. Bengio, A. Courville, *Deep Learning. Adaptive Computation and Machine Learning series*, MIT Press Cambridge, Cambridge 2016.

w 1936 roku Alan Turing opublikował artykuł, w którym przedstawił zagadnienie „maszyny Turinga”, czyli teoretycznej maszyny obliczeniowej zdolnej do wykonywania działań matematycznych dowolnego algorytmu. To podejście do matematyki i obliczeń miało ogromne znaczenie dla rozwoju SzI, ponieważ sugerowało, że dowolny proces obliczeniowy można zautomatyzować⁵². Ponadto w latach 40 i 50. XX wieku, Alan Turing, John von Neumann i Claude Shannon przyczynili się do rozwoju teorii informacji i logiki matematycznej, co stanowiło fundament dla SzI. Ponadto, w tym okresie pojawiły się pierwsze próby tworzenia komputerów zdolnych do przetwarzania języka naturalnego⁵³. w latach 50. i 60. XX wieku naukowcy rozpoczęli prace nad tworzeniem programów komputerowych, które mogłyby symulować pewne aspekty ludzkiej inteligencji, takie jak rozumienie języka naturalnego czy rozwiązywanie problemów (przykłady to: programy Logic Theorist stworzony przez Allena Newella i Herberta A. Simona oraz ELIZA stworzony przez Josepha Weizenaua)⁵⁴. W latach 80. i 90. XX wieku rozpoczął się okres intensywnego rozwoju algorytmów uczenia maszynowego, a także sieci neuronowych, które umożliwiły komputerom uczenie się z dostępnych danych istniejących w cybersieci i rozwiązywanie bardziej skomplikowanych problemów. To przyspieszyło rozwój Sztucznej Inteligencji w dziedzinach takich jak rozpoznawanie obrazów, przetwarzanie języka naturalnego i rozwiązywanie problemów z dziedziny medycyny, finansów i innych⁵⁵. Można więc wskazać, że SzI dopiero się rozwija, ale z czasem postęp w dziedzinie rozwoju SzI będzie bardziej intensywny, co umożliwi rozwijanie bardziej zaawansowanych systemów SzI w wielu dziedzinach wiedzy i życia codziennego, takich jak medycyna, przemysł, transport, finanse (kryptowaluty), edukacja, energia, zdalna praca, czy inne⁵⁶.

Podsumowując, podejście analityczne, inspirowane teorią społeczeństwa ryzyka Ulricha Becka, pozwala dostrzec, że problemy społeczne młodzieży są często wynikiem szerszych procesów globalizacyjnych i strukturalnych, a jednocześnie trajektorie życiowe młodych ludzi są silnie uwarunkowane kontekstem kulturowym i biograficznym, co wymaga

⁵² A. M. Turing, *On computable numbers, with an application to the Entscheidungsproblem*, Proceedings of the London Mathematical Society 1936, vol. 42, nr 1, s. 230-265. Jak wskazuje Andrew Hodges, Alan Turing wykorzystał swoją teorię maszyny Turinga do rozwiązania zagadnienia Entscheidungsproblem, który polegał na określeniu, czy dany problem matematyczny może być rozwiązany za pomocą algorytmu. A. M. Turing udowodnił, że nie istnieje ogólny algorytm, który byłby w stanie rozstrzygnąć każdy taki problem. To odkrycie miało ważne znaczenie dla teorii obliczeń i postawiło pewne ograniczenia na to, co jest możliwe do zautomatyzowania. Patrz: A. Hodges, Alan Turing. Enigma, Wydawnictwo Albatros, Warszawa 2014.

⁵³ J. Haugeland, *Artificial intelligence: The very idea*, MIT Press. Cambridge 1985.

⁵⁴ S. Russell, P. Norvig, *Artificial Intelligence: a Modern Approach*, Prentice Hall, New York 2016.

⁵⁵ I. Goodfellow, Y. Bengio, A. Courville, *Deep Learning. Adaptive Computation and Machine Learning series*, MIT Press Cambridge, Cambridge 2016.

⁵⁶ M. Tegmark, *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*, Penguin Books Ltd., London 2018.

uwzględnienia różnorodności doświadczeń życiowych młodzieży w różnych społeczeństwach. Dlatego juwentologia, a przede wszystkim socjologia młodzieży, jako interdyscyplinarna dziedzina nauki, oferuje unikalne spojrzenie na dynamikę życia młodych ludzi, uwzględniając złożone interakcje między jednostką a społeczeństwem. Holistyczne podejście, które kładzie nacisk na wzajemne powiązania między różnymi sferami życia młodzieży, takie jak edukacja, rodzina, kultura popularna, technologie cyfrowe czy rynek pracy, pozwala na lepsze zrozumienie ich tożsamości, aspiracji i wyzwań w kontekście globalnych przemian społecznych, tym bardziej, że młodzież nie funkcjonuje w izolacji, lecz w złożonym systemie społecznym. Pozwala to na identyfikację jej specyficznych problemów, a też na wskazanie potencjalnych rozwiązań, które mogą wspierać młodych ludzi w ich rozwoju i integracji społecznej, uwzględniając wzajemne powiązania między różnymi sferami życia młodzieży, jak i funkcjonowania w strukturze generacyjnej.

1.3. Zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym.

Ujęcie klasyczne i współczesne w świetle nauki.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nastąpił w Polsce dynamiczny wzrost różnorodnych zjawisk dewiacyjnych, w tym między innymi narkomanii, problemów alkoholowych, przestępczości, przemocy, dezorganizacji rodziny i wielu innych⁵⁷. Szybkość zmian jakie nastąpiły była tak duża, że dopiero w kilkadziesiąt lat po ich wystąpieniu i eskalacji, zaczęto się dogłębnie zastanawiać nie tylko nad tym, jakie są przyczyny tego stanu rzeczy, ale także jak im zapobiegać. Społeczeństwo znalazło się w stanie anomii, czyli za Robertem Mertonem, w stanie nieadekwatności czy też dysproporcji zachodzącej pomiędzy wartościami i celami do których dąży jednostka, grupa społeczna czy też całe społeczeństwo z jednej strony, a zinstytucjonalizowanymi środkami, jakie struktura społeczna proponuje do ich osiągnięcia z drugiej strony⁵⁸. Aby jednak, mógł istnieć paradygmat zgodności w społeczeństwie, zgodnie z teorią funkcjonalną, czyli aby społeczeństwo mogło trwać jako system, muszą być spełnione określone warunki, w tym między innymi: a) zapewnione odpowiednie stosunki z otoczeniem oraz rekrutacja nowych członków społeczeństwa w drodze reprodukcji, b) zróżnicowanie ról społecznych oraz właściwe ich przypisywanie, c) właściwa komunikacja i wymiana informacji, d) wspólna orientacja poznawcza, e) wspólny, wyartykułowany zestaw celów, f) normatywna regulacja sposobów działania, g) normatywna regulacja stanów emocjonalnych, h) właściwa socjalizacja, i) skuteczna kontrola dewiacji⁵⁹. Społeczeństwo zatem, musi samo nie tylko regulować różnorodne zachowania społeczne, ale także eliminować niekorzystne z punktu widzenia tego społeczeństwa zachowania dewiacyjne.

Z naukowego punktu widzenia ważne jest to, jakie zjawiska społeczne były nazwane problemami społecznymi w okresie przemian systemowych, czyli na przełomie lat 80-tych i 90-tych. stały się problemami społecznymi w ciągu ostatnich lat bardzo trudno określić, tym bardziej jeśli zastosujemy podejście kodeksowe i niekodeksowe do badania zjawisk patologicznych. Jak wskazuje Jacek Wódz, podejścia kodeksowe analizy dysfunkcyjnych zjawisk społecznych posługują się definicjami, określeniami czy wskaźnikami patologiczności poszczególnych zachowań społecznych, płynącymi z ustaleń normatywnych.

⁵⁷ E. Moczuk, *Program edukacyjno-profilaktyczny „Elementarz - czyli program siedmiu kroków” w woj. rzeszowskim*, Oświata. Wydanie specjalne. Wybrane zagadnienia patologii społecznej, Rzeszów 1997, s. 29-47.

⁵⁸ R. K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982, s. 195-254.

⁵⁹ P. Sztompka, *Metoda funkcjonalna w socjologii i antropologii społecznej*, Warszawa 1971, s. 94.

Najczęściej są to ustalenia prawne, ale także religijne, czy moralne i obyczajowe. z kolei podejścia niekodeksowe, charakteryzują się tym, że nie zakłada się istnienia formalnych definicji, wskaźników czy określeń patologiczności, chociaż tworzy się je dopiero w trakcie badań opierając się na rozeznaniu obowiązywania określonych wartości społecznych i określonych norm społecznych⁶⁰. Przyjmując podejście kodeksowe, w badaniach przeprowadzonych w połowie lat 70-tych dokonano ustalenie hierarchii zachowań potępianych, są wśród nich (w kolejności od najwyższego odsetka potępienia): zgwałcenie zbiorowe, rabunek, szpiegostwo, kradzież własności indywidualnej, niedopełnienie obowiązków alimentacji, zabójstwo, pasożytnictwo społeczne, narkomania, znieczulica społeczna, kazirodztwo, kradzież własności społecznej, fałszerstwo, pijaństwo, wykorzystywanie stanowiska, prostytutka, rozpowszechnianie pornografii⁶¹. z kolei stosując podejście niekodeksowe, można stwierdzić, że niektóre typowe zjawiska patologiczne (np. samobójstwa czy korupcja) w ogóle nie występują w części inwentarzowej badań. Natomiast spotkać można wiele zjawisk ocenianych negatywnie i traktowanych jako problem społeczny, które najprawdopodobniej nie znalazły by się w polu badania, gdyby zastosowano schematyczne podejście kodeksowe. Przykładem może tu być złe odnoszenie się do ludzi starszych, brak szacunku dla nich czy odmawianie ludziom starszym należnej im pomocy społecznej. Ale można dodać, że wszystkie zachowania, które podważają rolę rodziny i wypełnianie jej funkcji wychowawczych, były uznawane za zachowania patologiczne⁶². Jak widać zatem, niegdyś nauka dokonywała analizy autorytatywnie dookreślonego zakresu problemów społecznych, przy uwzględnieniu podejścia kodeksowego i niekodeksowego. w takim przypadku problemami społecznymi stawały się zachowania które pojawiły się, ze szczególnym nasileniem, w okresach zmian społecznych, które powodowały ocenę tych zachowań przez część społeczeństwa, opierającą swoją ocenę o dotychczasowe systemy aksjonormatywne. Oznacza to, że w jednej epoce zachowania mogą być uznawane za problemy społeczne, zaś w innej epoce nie, że w jednym społeczeństwie są za nie uznawane, zaś w innym nie⁶³.

⁶⁰ J. Wódz, *Perspektywy badań jakościowych nad zjawiskami patologii społecznej*, Studia Socjologiczne 1986, nr 4.

⁶¹ J. Kwaśniewski, A. Kojder, *Mieszkańcy Warszawy wobec zjawisk i zachowań dewiacyjnych*, Studia Socjologiczne 1979, nr 1.

⁶² J. Wódz, *Perspektywy badań jakościowych nad zjawiskami patologii społecznej*, Studia Socjologiczne 1986, nr 4.

⁶³ M. Jarosz, *Samoniszczenie. Samobójstwo. Alkoholizm. Narkomania*, Ossolineum, Wrocław -Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 39-43.

Jak widać, nie zawsze zachowania takie traktowane były jako patologiczne, chociaż w każdym społeczeństwie istnieje pewna grupa zjawisk uważanych za szkodliwe i anormalne. Szkodliwość tych zjawisk, jak również przekonanie o ich szkodliwości może być bardziej lub mniej powszechna, co wynikać może z wielości systemów normatywnych istniejących w danym społeczeństwie, a kształtujących system moralny jego członków. Duży wpływ na powstawanie tych zjawisk ma występująca rozbieżność w systemach normatywnych, obowiązujących w danym społeczeństwie oraz to, który z tych systemów dla danej społeczności ma nadrzędne znaczenie. Nie mniej jednak objawy patologii społecznej dotyczą wielu sfer, wymienianych jako: a) sfery patologii stosunków społecznych, b) sfery patologii funkcjonowania instytucji i struktur społecznych, c) sfery patologii środowiska, przestrzeni i zdrowia, co oznacza, że podzielić je można na następujące grupy: dysfunkcja rodziny, problemy alkoholowe, problemy narkomani, zaburzenia w stosunkach międzyludzkich, przestępczość, dewiacje seksualne, patologia funkcjonowania instytucji, patologia systemów zasilanych przez budżet, patologia pracy, patologia struktur ludności, patologia warunków życia ludności, patologia środowiska, dysfunkcja przestrzeni, zagrożenie stanu zdrowia⁶⁴. Oznacza to jedynie to, że istnieje kilkanaście obszarów zjawisk dysfunkcyjnych, a to jest przyczynkiem do określenia kilkudziesięciu podobszarów tych zjawisk⁶⁵. Obszary zagrożenia dezintegracją społeczną są tylko próbą wskazania jak zjawiska te niebezpiecznie się powiększają oraz jaki mają zasięg społeczny i indywidualny, nie mniej jednak, z jednej strony występują konkretne zachowania dysfunkcyjne, a z drugiej strony warunki patogenne, czyli warunki społeczno-kulturowe i procesy powodujące lub przyczyniające się do takiego stanu rzeczy. Warunki patogenne są niezwykle ważne w rozumieniu powstawania zjawisk dysfunkcyjnych, gdyż bez ich udziału zjawiska te nie miałyby być może tak dużego nasilenia. w związku z tym można sformułować ogólny model warunków patogennych, wskazujący że społeczne wzory zachowania tracą moc obowiązywania, indywidualne napięcia są niewystarczająco kontrolowane i kanalizowane, system społeczny jest niewystarczająco powiązany ze swym otoczeniem, struktura systemu niewystarczająco (lub ponad miarę) uwzględnia cele swoich członków, brak jest kompatybilności działań społecznych w różnych obszarach życia, występują zakłócenia w kanałach komunikacji między jednostką a systemem społecznym. Oznacza to, że dobrze przystosowany do danego społeczeństwa człowiek, jeśli w procesie socjalizacji trafi na warunki patogenne, to będzie

⁶⁴ A. Minkiewicz, *Dezintegracja społeczna - cena procesu transformacji*, Wiadomości Statystyczne 1993, nr 10.

⁶⁵ E. Moczuk, *Program edukacyjno-profilaktyczny „Elementarz - czyli program siedmiu kroków” w woj. rzeszowskim*, Oświata. Wydanie specjalne. Wybrane zagadnienia patologii społecznej, Rzeszów 1997, s. 32-34 (s. 29-47).

socjalizowany według ich wzorów, co oznacza że przyjmie takie wzory zachowań jakie zostały zinternalizowane przez tę społeczność i uznane za obowiązujące, co w konsekwencji prowadzić może do degradacji społecznej danego człowieka, a czasem i do degradacji całej społeczności⁶⁶.

Nie rozwijając kwestii zagadnień zachowań dysfunkcyjnych w przeszłości, należy przenieść się do czasów współczesnych. Badano wówczas zagadnienia przemocy w szkole, problemy alkoholowe i narkomanii, a później kwestie uzależnień behawioralnych. Wówczas zaproponowano kilka ujęć definicyjnych tych zjawisk, w tym:⁶⁷

1. Problemy przemocy w szkole to wszelkie dolegliwe zjawiska występujące w środowisku szkolnym, przejawiające się stosowaniem przemocy, agresji, dyskryminacji, nękania, czy mobbingu (bez względu na to, jak definiuje się te pojęcia) wobec uczniów, nauczycieli oraz innych osób, związanych bezpośrednio i pośrednio ze środowiskiem szkolnym, przez inne osoby funkcjonujące w danym środowisku szkolnym (uczniów, nauczycieli, pracowników szkoły), a wpływające negatywnie na osoby będące podmiotem oddziaływania. Jest to zjawisko, które zostało dostrzeżone jako zagrażające dla tej zbiorowości, nazwane problemem przemocy w szkole, a także podjęte zostały działania mające na celu zmarginalizowanie albo wyeliminowanie tych zjawisk z danego środowiska szkolnego, danej zbiorowości lub całego społeczeństwa.
2. Problemami alkoholowymi i narkomanii młodzieży szkolnej, nazwiemy całokształt szkód związanych z używaniem przez osoby, bez względu na wiek (choć z przypadku picia alkoholu granica ta rozpoczyna się w wieku 18 lat), legalnych i nielegalnych środków odurzających i substancji psychotropowych (środków psychoaktywnych), jakie występują u osób je używających, członków ich rodzin oraz całego społeczeństwa, wymagających działań które mają na celu zmniejszanie rozmiarów lub eliminację tego zjawiska.
3. Problemami uzależnień behawioralnych nazwiemy całokształt szkód związanych z silną potrzebą wykonywania jakiejś normalnej czynności mimo tego, że zachowanie to przynosi określone szkody, a wykonująca je osoba nie potrafi, mimo ponawianych prób, powstrzymać się od wykonywania tej czynności, a jednocześnie przestaje

⁶⁶ K. Cygielska, *Przegląd teorii*, [w:] (red.) A. Podgórecki, *Zagadnienia patologii społecznej*, PWN, Warszawa 1996, s. 110-111.

⁶⁷ Patrz: E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Urząd Miasta Rzeszowa, Pasieka – Fundacja Rozwoju i Wsparcia, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2020, s. 14-15.

kontrolować sytuację, które dotyczą daną jednostkę, członków ich rodzin oraz całego społeczeństwa, wymagających działań które mają na celu zmniejszanie rozmiarów lub eliminację tego zjawiska.

Podsumowując, należy zauważyć, że palenie papierosów, picie alkoholu, używanie środków odurzających i psychotropowych (popularnie zwanych narkotykami), samobójstwa, zachowania seksualne młodzieży, a także przestępczość nie należą do zjawisk mających marginalne znaczenie. Wszystkie te zjawiska występują ze szczególnym nasileniem w populacji młodzieży, powodując to, że w późniejszym okresie zachowania te utrwalają się, tworząc nowe problemy społeczne. Młodzież, która jest bardzo podatna na oddziaływania środowiska społecznego przejmuje wzory zachowania tego środowiska, zwiększając i tak już istniejące zagrożenia społeczne, istniejące we współczesności.

Patrząc na współczesną młodzież należy odnotować, że jest ona szczególnie zagrożona oddziaływaniem środowiska zewnętrznego, działającego niekorzystnie na nią. Wśród zagrożeń, na jakie narażona jest młodzież wymienić można przestępczość, uzależnienia, zachowania destrukcyjne, zachowania ryzykowne, a także uleganie wpływom innych. Szczegółowo ujmując współczesna młodzież polska ulega modzie, a także fascynuje się agresją i przestępczością, nadmierne pali papierosy, pije alkohol, używa środków odurzających i substancji psychotropowych, podlega wpływom suicydalnym, zachowuje się ryzykownie w kontaktach seksualnych. Poza tym zatracą się w świecie wirtualnym, a także nie ma umiaru w zachowaniach na styku technika – człowiek, uzależniając się od nośników informacji, od urządzeń technicznych, w tym komputerów, telefonów itp. Nie jest jej obcy i hazard.

Wszystkie te zjawiska są ściśle związane z procesami zmian społecznych, które stwarzają nową rzeczywistość konstytuującą porządek prawny, nową rzeczywistość gospodarczą działającą w innych realiach ekonomicznych oraz nową rzeczywistość społeczną jako konsekwencję dwóch poprzednich. Pojawia się wówczas wiele nowych problemów społecznych, które nie miały precedensu w poprzednim systemie. Pełny obraz interpretacji i oceny zjawisk wkraczających do nowej rzeczywistości uwzględniający wielostronność i złożoność problematyki przemian powinien być naświetlany z wielu punktów widzenia, choćby z perspektywy ekonomicznej czy społecznej.

W ten nurt myślenia wpisują się także działania samorządów terytorialnych, które od wielu lat tworzą programy, których celem jest ograniczanie zjawisk społecznych noszących miano problemów społecznych. Wśród najważniejszych problemów w tym obszarze wymienia się: a) przestępstwa i wykroczenia w szkołach oraz w bezpośrednim sąsiedztwie szkół, a także przemoc w szkołach, b) łatwy dostęp do alkoholu i „narkotyków” w środowisku szkolnym, c) niewłaściwa reakcja społeczna na przejawy zjawisk dysfunkcyjnych i patologicznych w otoczeniu szkół i środowisku szkolnym, d) niezadowolający stan współpracy osób, a także instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w środowisku szkolnym, a zwłaszcza na linii: dyrekcja – nauczyciele – uczniowie – rodzice – Policja, niski poziom wzajemnego zaufania, co może skutkować brakiem możliwości identyfikacji istniejących problemów, obawą, czy niechęcią przed rzetelnym zajęciem się niepokojącymi zjawiskami, e) tolerancja dla zachowań dysfunkcyjnych i patologicznych.

A zatem, jeśli wymienione wyżej zjawiska są problemami społecznymi, to problemami społecznymi są dolegliwe zjawisko społeczne, wpływające negatywnie na dane społeczeństwo, które zostało dostrzeżone jako problem przez społeczeństwo, nazwane problemem społecznym, a także podjęte zostały działania mające na celu zmarginalizowanie albo wyeliminowanie tego zjawiska.

Jak widać z zaprezentowanego tekstu, wyraźnie rysuje się podział na dysfunkcyjne zjawiska klasyczne i nowoczesne (współczesne) dotyczące współczesną młodzież szkolną. Powoduje to taką sytuację, że należy na zjawiska te patrzeć z tych dwóch punktów widzenia.

Patrząc z tradycyjnego (klasycznego) punktu widzenia, jak wskazuje Urie Bronfenbrenner, naukowy zakres analityczny zagrożeń bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym obejmuje wielowymiarowe podejście do identyfikacji, klasyfikacji, analizy i przeciwdziałania zagrożeniom, które mogą wpływać na zdrowie fizyczne, psychiczne, społeczne i emocjonalny uczniów. w związku z tym wskazuje na następujące aspekty tego zagadnienia:⁶⁸

1. Po pierwsze, identyfikacja i klasyfikacja zagrożeń, której analiza obejmuje identyfikację różnych rodzajów zagrożeń, takich jak przemoc fizyczna, psychiczna, cyberprzemoc, uzależnienia behawioralne, presja akademicka, dyskryminacja czy zagrożenia związane z infrastrukturą szkolną. Klasyfikacja opiera się na ich

⁶⁸ U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Harvard University Press, Cambridge-London 1979, s. 3-44.

charakterze (fizyczne, emocjonalne, społeczne, technologiczne) oraz częstotliwości występowania.

2. Po drugie, analiza przyczyn i czynników ryzyka, która obejmuje badanie czynników sprzyjających zagrożeniom, takich jak brak nadzoru pedagogicznego, nierówności społeczne, presja rówieśnicza, dostęp do technologii czy niewystarczające wsparcie psychologiczne. Uwzględnia się również czynniki indywidualne (niska samoocena) i kontekstowe (kultura szkolna).
3. Po trzecie, kwestie skutków i konsekwencji zagrożeń, czyli ocena krótkoterminowych i długoterminowych skutków zagrożeń dla zdrowia psychicznego (depresja, lęki), fizycznego (urazy) oraz wyników edukacyjnych i społecznych uczniów. Uwzględnia się również wpływ na społeczność szkolną jako całość.
4. Po czwarte, kwestie strategii prewencji i interwencji, czyli opracowanie i ewaluacja programów prewencyjnych, takich jak warsztaty antyprzemocowe, szkolenia dla nauczycieli, wdrażanie polityki antybullyingowej czy zapewnienie wsparcia psychologicznego, a też uwzględnia się rolę technologii w prewencji (filtry internetowe).
5. Po piąte, kontekst społeczno-kulturowy i technologiczny, czyli analiza wpływu szerszego kontekstu społecznego, kulturowego i technologicznego na zagrożenia, w tym wpływ mediów społecznościowych, norm kulturowych czy zmian w systemie edukacji. Uwzględnia się też globalne trendy, takie jak cyfryzacja czy zmiany w dynamice społecznej.
6. Po szóste, kwesta podejścia interdyscyplinarnego, w tym integracja wiedzy z psychologii, pedagogiki, socjologii, kryminologii i technologii w celu kompleksowego zrozumienia zagrożeń, a też uwzględnienie aspektów prawnych, takich jak odpowiedzialność szkół za bezpieczeństwo uczniów.
7. Po siódme, wpływ środowiska rodzinnego na bezpieczeństwo szkolne, czyli analiza wpływu dynamiki rodzinnej, np. konfliktów domowych, przemocy w rodzinie czy braku wsparcia emocjonalnego, na podatność uczniów na zagrożenia w szkole, takie jak bullying czy izolacja społeczna.
8. Po ósme, zagadnienia roli klimatu szkolnego w zapobieganiu zagrożeniom, w tym ocena wpływu kultury szkolnej, relacji między uczniami, nauczycielami i administracją, na poziom bezpieczeństwa, co oznacza, że klimat szkolny obejmuje poczucie przynależności, wzajemny szacunek i jasne normy postępowania.

9. Po dziewiąte, kwestie zagrożeń związanych z zdrowiem psychicznym młodzieży i z systemem wsparcia w szkole, w tym analiza dostępności i skuteczności szkolnych systemów wsparcia psychologicznego w kontekście zagrożeń, takich jak depresja, lęki czy samookaleczenia, które mogą być wynikiem presji szkolnej lub przemocy rówieśniczej.
10. Po dziesiąte, zagrożenia związane z ekstremalnymi wydarzeniami w szkole, w tym analiza przygotowania szkół na sytuacje kryzysowe, takie jak ataki fizyczne, strzelaniny, zamachy czy katastrofy naturalne, oraz ich wpływu na poczucie bezpieczeństwa uczniów i personelu.
11. Po jedenaste, wpływ technologii edukacyjnych na bezpieczeństwo, czyli ocena wpływu narzędzi technologicznych stosowanych w edukacji (platformy e-learningowe, aplikacje edukacyjne) na bezpieczeństwo danych uczniów oraz ich potencjalne nadużywanie w celach nękania lub manipulacji.
12. Po dwunaste, różnice płciowe i wiekowe w percepcji zagrożeń, czyli analiza, jak płeć i wiek uczniów wpływają na ich podatność na różne rodzaje zagrożeń oraz sposób, w jaki postrzegają i reagują na sytuacje niebezpieczne w szkole.

Patrząc z współczesnego punktu widzenia, naukowy zakres analityczny współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa młodzieży w środowisku szkolnym jest inny niż klasyczny, a ich istotą są nowe wyzwania wynikające z dynamicznego rozwoju technologii, zmian społecznych i globalnych trendów. w związku z tym wskazuje na następujące aspekty tego zagadnienia⁶⁹:

1. Po pierwsze, dezinformacja zdrowotna w mediach społecznościowych, czyli analiza wpływu fałszywych informacji zdrowotnych, takich jak pseudonaukowe porady dotyczące diety, zdrowia psychicznego czy substancji psychoaktywnych, na decyzje podejmowane przez młodzież w środowisku szkolnym.
2. Po drugie, zagrożenia związane z grami online i mikrotransakcjami, czyli badanie wpływu uzależnienia od gier online oraz presji finansowej związanej z mikrotransakcjami na zdrowie psychiczne i finanse młodzieży. Gry mogą prowadzić do izolacji społecznej lub konfliktów rówieśniczych w szkole.
3. Po trzecie, narażenie na treści ekstremistyczne w środowisku szkolnym, czyli analiza ryzyka radykalizacji młodzieży poprzez kontakt z treściami

⁶⁹ M. J. Jędrzejko, „Zawirowany” świat ponowoczesności, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa - Milanówek 2015.

ekstremistycznymi dostępnymi online, które mogą przenikać do środowiska szkolnego, poprzez rozmowy w grupach rówieśniczych lub fora internetowe.

4. Po czwarte, zagrożenia związane z nadmierną ekspozycją na promieniowanie emitowane przez ekrany komputera, laptopa, tableta, smartfona, czyli o cenie wpływu długotrwałego korzystania z urządzeń elektronicznych (smartfonów, tabletów, laptopów) na zdrowie fizyczne (problemy ze wzrokiem, postawą) i psychiczne (zaburzenia snu, obniżona koncentracja) uczniów.
5. Po piąte, presja społeczna związana z wizerunkiem online, czyli analiza wpływu mediów społecznościowych na presję tworzenia idealnego wizerunku online, co może prowadzić do problemów z samooceną, zaburzeń odżywiania lub ryzykownych zachowań w celu zdobycia popularności.
6. Po szóste, zagrożenia związane z Sztuczną Inteligencją i deepfake'ami, czyli badanie wpływu technologii deepfake i innych narzędzi opartych na Sztucznej Inteligencji na bezpieczeństwo młodzieży, np. poprzez tworzenie fałszywych materiałów wideo lub zdjęć wykorzystywanych do nękania lub szantażu.

Zagadnienia dotyczące współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa młodzieży w środowisku szkolnym są zjawiskiem, którego analiza naukowa rozpoczęła się stosunkowo niedawno. w związku z tym prekursorzy tej tematyki zajęli się tematyką dotyczącą cyberprzemocy, uzależnień behawioralnych, szczególnie w sferze uzależnienia od nowoczesnych technologii, kwestii wpływu mediów społecznościowych na dzieci i młodzież, a też kwestii wpływu dezinformacji i hejtu na osoby najmłodsze. Do tego doszedł trend związany z cyberseksem, cyberpedofilią, patostreamingiem (bezpośredna transmisja patologii społecznych w sieci), a też z innymi zachowaniami dysfunkcjonalnymi nieletnich.

Jak piszą autorzy opracowania „Rodzice nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego”, *„media regularnie informują o niepokojących lub zgoła bulwersujących historiach, których tło stanowią nowe sposoby komunikacji masowej. Dotyczą problemów takich jak: uzależnienie od smartfonów i ich wpływu na młodzież i rodziny, internetowe nagonki i wywoływane przez nie akty realnej przemocy, nowe, niepokojące „łańcuszki” („wiralowe” wyzwania zachęcające do autoagresji), czy obyczajowe skandale, których bohaterami są „influencerzy” (patostreamy, nielegalne, pornograficzne lub brutalne treści). Te zjawiska obrazują wachlarz zagrożeń, z którymi może się spotkać niemal każdy rodzic i opiekun. Aby móc im przeciwdziałać i na nie reagować, powinniśmy nie tylko rejestrować pojedyncze incydenty ale i znać ich przyczyny, skalę i szerszy kontekst. Do tego*

konieczne są rzetelne, pogłębione badania i analizy. Raport „Rodzice Nastolatków 3.0” jest prezentacją nowych danych, które pozwalają lepiej zrozumieć naturę procesów wpływających, na relację między rodzicami i opiekunami prawnymi a dziećmi⁷⁰.

Wśród pionierów tej tematyki wymienia się następujące osoby:

1. Po pierwsze, Robin M. Kowalski, Suzan P. Limber, Patricia W. Agatston, którzy w swoich analizach koncentrowali się na praktycznych strategiach przeciwdziałania cyberprzemocy w szkołach. Wprowadzili podejście oparte na edukacji i współpracy między szkołą, rodzicami a uczniami w celu minimalizacji zagrożeń cyfrowych. Ich prace pomagają w opracowaniu programów szkoleniowych dla nauczycieli i rodziców, które uwzględniają specyfikę współczesnych technologii⁷¹.
2. Po drugie, Sonia Livingstone i Leslie Haddon, które w pierwszej dekadzie XXI wieku dokonywały analizy ryzyka związanego z korzystaniem przez młodzież i dzieci z Internetu, szczególnie w kontekście narażanie się na nieodpowiednie treści, dezinformację i nękanie online. Ich projekt EU Kids Online dostarczył wielu informacji na temat zagrożeń cyfrowych w szkołach w całej Europie. Prace te podkreślają znaczenie edukacji cyfrowej i świadomości zagrożeń online, a także potrzebę ochrony prywatności danych uczniów w środowisku szkolnym⁷².
3. Po trzecie, Marc A. Brackett i Suzan E. Rivers, którzy w ramach badań nad inteligencją emocjonalną (*RULER Program*) analizują wpływ stresu związanego z presją technologiczną na zdrowie psychiczne młodzieży. Przy czym Program RULER wspiera uczniów (i nauczycieli) w zrozumieniu wartości emocji, budowaniu umiejętności inteligencji emocjonalnej, a także tworzeniu i utrzymywaniu pozytywnego klimatu szkolnego. Dotyczy to także sposobu, w jaki uczniowie przetwarzają informacje i reagują na emocje, co wpływa na ich rozwój społeczny, emocjonalny i poznawczy. Ich prace koncentrują się na zapobieganiu zagrożeniom emocjonalnym w szkołach poprzez edukację emocjonalną. w swoich analizach wprowadzają podejście oparte na rozwijaniu

⁷⁰ R. Lange, A. Ładna, A. Wrońska, F. Konopczyński, M. Kowalczyk, U. Rybicka, *Rodzice nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego*, NASK. Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019, s. 3.

⁷¹ R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. W. Agatston, *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*, Blackwell Publishing, Malden 2008, s. 17-88.

⁷² S. Livingstone, L. Haddon, *EU Kids Online. Final Report 2009*, The London School of Economics and Political Science, London 2009, s. 1-35.

kompetencji emocjonalnych jako sposobu na zmniejszenie zagrożeń, takich jak lęki czy wykluczenie społeczne⁷³.

4. Po czwarte, Sameer Hinduja i Justin W. Patchin, którzy stali się pionierami badań nad cyberprzemocą. Jako pierwsi systematycznie badali wpływ technologii cyfrowych na przemoc rówieśniczą w szkołach, a ich prace zdefiniowały cyberbullying i analizowały ich wpływ na zdrowie psychiczne nieletnich, w tym na depresję i myśli samobójcze. Utworzyli Cyberbullying Research Center, które stało się miejscem analiz tego zjawiska i tworzenia programów profilaktycznych i strategii prewencyjnych. Ich badania umożliwiły zrozumienie tego, jak technologie (media społecznościowe), zmieniają dynamikę przemocy w szkołach, a też jakie są potrzebne narzędzia do prowadzenia działań profilaktycznych w sferze polityki bezpieczeństwa cyfrowego⁷⁴.
5. Po piąte, Monica Anderson i Jingjing Jiang, które w ramach Pew Research Center prowadziły badania nad wpływem mediów społecznościowych na młodzież, w tym na ich zdrowie psychiczne, relacje rówieśnicze i poczucie bezpieczeństwa w środowisku szkolnym. Analizy te skupiają się na presji społecznej związanej z wizerunkiem młodzieży w perspektywie on-line (a nie w relacjach face to face) i uzależnieniem od technologii. Jej prace dostarczają danych na temat zmieniających się nawyków korzystania z technologii przez młodzież, co ma istotne znaczenie dla projektowania strategii bezpieczeństwa w szkołach⁷⁵.
6. Po szóste, Tijana Milosevic, która zajmuje się cyberprzemocą i polityką bezpieczeństwa w mediach społecznościowych, analizując rolę platform cyfrowych w przeciwdziałaniu zjawisku bullyingu i nękania on-line wśród młodzieży. Skupia się na odpowiedzialności firm technologicznych za to zjawisko i ich wpływie na bezpieczeństwo szkolne. Jej badania porządkują kwestie terminologiczne, a także wprowadzają perspektywę systemową w analizie zjawiska, uwzględniającą odpowiedzialność platform cyfrowych za treści zagrażające młodzieży⁷⁶.

⁷³ M. A. Brackett, S. E. Rivers, *Transforming students' lives with social and emotional learning*, [In:] (eds.) Reinhard Pekrun, Lisa Linnenbrink-Garcia, *International Handbook of Emotions in Education*, Routledge, New York 2014, s. 368-388.

⁷⁴ S. Hinduja, J. W. Patchin, *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin Press, Thousand Oaks 2015, s. 23-45.

⁷⁵ M. Anderson, J. Jiang, *Teens, Social Media & Technology 2018*, Pew Research Center 2018, s. 1-19.

⁷⁶ T. Milosevic, *Protecting Children Online? Cyberbullying Policies of Social Media Companies*, The MIT Press, Cambridge-London 2018, s. 1-44.

1.4. Zakończenie rozdziału

Analiza klasycznych i współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym ukazuje, jak złożonym i wielowymiarowym problemem jest zapewnienie bezpiecznego środowiska edukacyjnego w obliczu dynamicznie zmieniających się uwarunkowań społecznych, kulturowych i technologicznych. Klasyczne zagrożenia, takie jak przemoc fizyczna, nękanie rówieśnicze (*bullying*), picie alkoholu, stosowanie nielegalnych środków psychoaktywnych, od dekad pozostają w centrum uwagi badaczy i praktyków. Jednak pojawienie się nowych wyzwań, takich jak cyberprzemoc, uzależnienie od mediów cyfrowych, presja społeczna związana z mediami społecznościowymi czy inne zachowania nieletnich w cyberprzestrzeni, wpływają na ich zdrowie emocjonalne i psychiczne, wymaga zasadniczej redefinicji strategii prewencyjnych.

Skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom w środowisku szkolnym wymaga bowiem podejścia holistycznego, które łączy tradycyjne strategie prewencyjne, takie jak programy antyprzemocowe i szkolenia dla nauczycieli, z nowoczesnymi rozwiązaniami, obejmującymi edukację medialną, rozwój kompetencji cyfrowych oraz współpracę z platformami technologicznymi w celu minimalizowania szkodliwych treści. Ale trzeba podkreślić, że w obliczu współczesnych wyzwań szczególnie istotne staje się budowanie klimatu szkolnego opartego na wzajemnym szacunku, empatii i otwartej komunikacji, który uwzględnia zarówno fizyczne, jak i cyfrowe aspekty bezpieczeństwa. Ważne jest też zaangażowanie wszystkich interesariuszy szkoły, czyli uczniów, nauczycieli, innych pracowników szkoły, rodziców oraz decydentów politycznych, w proces tworzenia bezpiecznego środowiska szkolnego.

Jak widać zatem, sekwencyjne przedstawienie wniosków z analizy pozwala na lepsze zrozumienie ewolucji podejścia do bezpieczeństwa w szkołach oraz wyzwań, przed którymi stoją współczesne placówki edukacyjne, a także nauczyciele, pedagodzy, jak i rodzice dzieci w wieku szkolnym. Są nimi następujące kwestie z którymi współczesna szkoła winna się zmierzyć, a w tym:

1. Po pierwsze to, że klasyczne zagrożenia wymagają ciągłej uwagi, ale w nowym kontekście, co oznacza, że tradycyjne formy przemocy, takie jak *bullying* czy konflikty interpersonalne, choć dobrze zbadane, nadal występują i wymagają skutecznych programów prewencyjnych. Badania, takie jak te, które przeprowadzone były przez Dana A. Olweusa, wskazują, że programy oparte na budowaniu klimatu szkolnego, angażowaniu się nauczycieli i rodziców w działania szkoły, a też jasne zasady

postępowania mogą znacząco zmniejszyć występowanie przemocy rówieśniczej i innych zjawisk dysfunkcyjnych w środowisku szkolnym. Współcześnie jednak konieczne jest dostosowanie tych programów do realiów, w których tradycyjny bullying przenosi się do przestrzeni cyfrowej.

2. Po drugie to, że cyberprzemoc istnieje współcześnie jako nowa forma znanego zjawiska mająca postać agresji rówieśniczej, ale w innym ujęciu, w cyberprzestrzeni. Można wówczas dostrzec, że cyberprzemoc różni się od tradycyjnego bullingu swoją anonimowością, łatwością rozpowszechniania treści oraz trudnością w monitorowaniu. W przeciwieństwie do klasycznych form przemocy, cyberprzemoc może dotyczyć uczniów poza murami szkoły, co wymaga od szkół i innych placówek edukacyjnych współpracy z rodzicami i platformami technologicznymi w celu ograniczenia jej skutków.
3. Po trzecie to, że istnieje wyraźny wpływ technologii informatycznych na zdrowie psychiczne uczniów. Rozwój mediów społecznościowych i wszechobecność smartfonów przyczyniły się do nowych zagrożeń, takich jak uzależnienie od technologii czy presja społeczna związana z porównaniami w mediach społecznościowych. Istnieje korelacja między zwiększonym czasem spędzonym przed ekranem a wzrostem objawów depresji i lęku wśród młodzieży, dlatego występuje potrzeba, a nawet konieczność włączenia edukacji medialnej do programów szkolnych, aby wspierać uczniów w rozwijaniu zdrowych nawyków cyfrowych.
4. Po czwarte to, że należy wprowadzać interdyscyplinarne podejście do problematyki profilaktycznej i prewencyjnej w środowisku szkolnym, tym bardziej, że współczesne zagrożenia wymagają podejścia, które łączy wiedzę z różnych dziedzin, takich jak pedagogika, psychologia, socjologia i informatyka. Dlatego też tak ważną rolę odgrywa edukacja cyfrowa w celu ukształtowania odpowiednich metod zapobiegania zagrożeniom płynącym z cyberprzestrzeni, którym podlegać powinni nie tylko uczniowie, ale także i ich rodzice, jak i nauczyciele, czy pedagodzy szkolni. Działania takie powinny obejmować zarówno tradycyjne szkolenia antyprzemocowe, jak i warsztaty dotyczące bezpiecznego korzystania z Internetu.
5. Po piąte to, że istnieje potrzeba zaangażowania wszystkich stron środowiska szkolnego, w sferze działań profilaktycznych w cyberprzestrzeni, gdyż skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa w szkołach wymaga współpracy uczniów, nauczycieli, rodziców, a także decydentów politycznych i twórców technologii, a też tworzenie kompleksowych, wieloelementowych strategii działania, które angażują całą społeczność

szkolną, a też, które są bardziej efektywne w redukcji zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych form przemocy.

6. Po szóste to, że istnieje konieczność dalszych badań w sferze zachowań dysfunkcyjnych młodzieży szkolnej, tym bardziej, że w obliczu szybko zmieniających się technologii i norm społecznych, istnieje potrzeba ciągłego monitorowania i ewaluacji skuteczności programów prewencyjnych, co wynika z tego, że długoterminowe efekty interwencji mogą się różnić w zależności od kontekstu kulturowego i technologicznego, co wymaga dalszych analiz porównawczych.

Jak widać, zapewnienie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym wymaga podejścia dynamicznego i elastycznego, które uwzględnia zarówno sprawdzone metody przeciwdziałania klasycznym zagrożeniom, jak i nowe wyzwania wynikające z cyfryzacji. Budowanie bezpiecznego środowiska szkolnego to proces ciągły, który powinien opierać się na współpracy między wszystkimi zainteresowanymi stronami oraz na aktualnej wiedzy naukowej. Dalsze badania powinny koncentrować się na opracowaniu i testowaniu zintegrowanych strategii, które pozwolą szkołom skutecznie odpowiadać na współczesne wyzwania, jednocześnie chroniąc uczniów przed tradycyjnymi formami zagrożeń.

Temu zatem służą badania prowadzone w środowisku uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych Miasta Rzeszowa.

2. Metodologiczne podstawy badań wśród uczniów szkół Miasta Rzeszowa w 2025 r.

2.1. Wprowadzenie do zagadnień z zakresu metodologii badań

Rozważania dotyczące metodologicznych podstaw badań należy rozpocząć od tego, że w naukach społecznych pojawia się ściśle ze sobą powiązana triada naukowa, której częściami składowymi są: teoria, metodologia i empiria, które stanowią jedną całość i są zależne jedne od drugich.

Skoro więc nauka opiera się na wzajemnym przenikaniu się trzech „czynników sprawczych”, jakimi są teoria, metodologia i empiria, to można dostrzec: a) że teoria dostarcza ram analitycznych, które pozwalają na systematyzowanie wiedzy, przewidywanie zjawisk oraz wyznaczanie nowych kierunków badań, b) metodologia wskazuje narzędzia i sposoby, dzięki którym można weryfikować hipotezy i budować solidne podstawy wiedzy, c) natomiast empiria stanowi podstawę do potwierdzania lub obalania założeń teoretycznych, tworząc tym samym możliwość replikacji i powtarzania badań, prowadząc do rozwijania się danej dziedziny wiedzy, jak i nauki jako całości. Takie ujmowanie triady naukowej jest zgodne z założeniami badawczymi Karla P. Poppera, który wskazywał, że teoria może być uznana za naukową tylko wtedy, gdy jest falsyfikowalna⁷⁷. Według Petera Godfrey-Smitha, teorie zmieniają się i ewoluują nie tylko poprzez prowadzenie badań empirycznych, testowanych zgodnie z uznaną metodologią badań, ale także dzięki ciągłemu udoskonalaniu koncepcji naukowych i ich możliwości reinterpretacji⁷⁸. z kolei Mario Bunge uznaje, że tworzenie teorii polega na abstrahowaniu i generalizacji danych zjawisk społecznych na podstawie obserwacji empirycznych⁷⁹. John W. Creswell uważa, że wszelkie przedsięwzięcia badawcze o charakterze empirycznym są połączeniem zagadnień teoretycznych, z wyborem metod badawczych i analizą otrzymanych wyników badań⁸⁰.

Nie rozwijając jednak bardziej tej tematyki należy wskazać, że triada epistemologiczna dotyczy związków zachodzących między teorią, metodologią i empirią, wskazuje, że:

⁷⁷ K. R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, London-New York 2005, s. 27-36.

⁷⁸ P. Godfrey-Smith, *Theory and Reality. An Introduction to the Philosophy of Science*, University of Chicago Press. Chicago 2003, s. 120-123.

⁷⁹ M. Bunge, *Philosophy of Science: From Problem to Theory*, Routledge, London-New York 1998, s. 91-105.

⁸⁰ J. W. Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks 2009, s. 36.

1. Teoria jest fundamentem nauki, co oznacza, że teoria stanowi nie tylko zbiór twierdzeń wyjaśniających rzeczywistość, ale również jest podstawą analiz, na bazie której budowane są wszystkie inne aspekty poznania naukowego. Jak zauważył Karl R. Popper, nauka opiera się na kryterium falsyfikowalności, co oznacza, że każda teoria powinna być testowalna w sposób empiryczny, a ponadto, że teoria wyznacza kierunki badań, wskazując, które pytania badawcze są istotne, a które nie mieszczą się w jej zakresie⁸¹. z drugiej strony, jak podkreślał Thomas S. Kuhn, teoria naukowa nie jest jedynie neutralnym narzędziem wyjaśniania rzeczywistości, lecz także „soczewką”, przez którą naukowcy postrzegają dane empiryczne⁸².
2. Metodologia jest połączeniem teorii z badaniami empirycznymi, co oznacza, że jest rozumiana jako zbiór zasad i procedur badawczych i pełni ważną rolę w procesie transformowania założeń teoretycznych na praktyczne działania badawcze. Jak wskazuje John W. Creswell, metodologia jest mostem łączącym teorię z empirią, pozwalając na systematyczne zbieranie i analizowanie danych. Wybór metodologii zależy jednak od przyjętych założeń teoretycznych, co prowadzi do tego, że konwergencja i wzajemne zależności między teorią a empirią jest nie tylko faktem naukowym, ale także jest wymagana w każdym działaniu naukowym, bez względu na dziedzinę wiedzy, co odpowiada założeniom triady naukowej⁸³.
3. Empiria jest rodzajem weryfikacji teorii, co oznacza, że badania empiryczne, oparte na obserwacji, eksperymentach i analizie danych, dostarczają podstaw do weryfikacji założeń teoretycznych. Jak zauważył Ian Hacking, eksperymenty odgrywają nie tylko rolę w potwierdzaniu teorii, ale również w odkrywaniu nowych zjawisk, które mogą prowadzić do powstawania nowych ram teoretycznych. Wzajemne oddziaływanie między empirią a teorią tworzy dynamiczny cykl, w którym nauka ewoluuje w odpowiedzi na nowe dane⁸⁴.

Jest to zatem zgodne z zasadami prowadzenia badań naukowych, w których przewija się myśl Karla R. Poppera, mówiąca o tym, że postępowanie badawcze polega na stawianiu hipotez o charakterze ogólnym (teoria), następnie na weryfikacji hipotez za pomocą określonych narzędzi badawczych (metodologia), a następnie na dokonaniu empirycznego

⁸¹ Więcej na ten temat: K. R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, London-New York 2005.

⁸² Więcej na ten temat: T. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago 2012.

⁸³ Więcej na ten temat: J. W. Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks 2009.

⁸⁴ Więcej na ten temat: I. Hacking, *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.

sprawdzenia tak skonstruowanego modelu analitycznego (empiria)⁸⁵. Poza tym, jak wskazuje Tadeusz Borkowski „w naukach, istnieją trzy poziomy analiz: poziom teorii, poziom empirii (rezultatów badawczych) oraz poziom tego wycinka rzeczywistości lub całej rzeczywistości (w przypadku teorii ogólnych), który jest obiektem badań i analiz. Relacje między tymi poziomami, a więc między teorią a empirią, teorią a rzeczywistością oraz empirią a rzeczywistością, są niezwykle interesujące i każda z nich była i mogłaby być ponownie przedmiotem osobnych analiz”⁸⁶.

Do tego można dodać, że badania naukowe winny być realizowane zgodnie z tradycyjnymi regułami ich prowadzenia, nawiązującymi do dokonań Alexandra von Humboldta, twórcy nowożytnego uniwersytetu, według którego w nauce powinien przewijać się „duch nauki”⁸⁷, co było podstawą humboldtowskiej idei uniwersytetu, w którym wytworzony został taki obraz uczonego, który jest osobą z odpowiednim *ethosem* zawodowym, o wysokim morale naukowym, dążący do prawdy naukowej, postępującym zgodnie z etyką uczonego⁸⁸, a dzięki temu możliwe jest osiągnięcie zakładanego celu naukowego.

Dlatego też nauki społeczne są tymi, które w dużej części mają zadania wyjaśniające, opierając się o badania empiryczne. Bez danych empirycznych, bez zebranych innych informacji (w tym statystyk, obserwacji, wywiadów), a też wiedzy o zjawiskach społecznych zachodzących w danych zbiorowościach, nie można wykorzystać nauk społecznych w praktyce, tym bardziej, że celem działania naukowego jest udowodnienie lub obalenie jakiejś hipotezy, czy tezy, a jak zauważa Piotr Sztompka, związane jest to z procesem badawczym, którym jest każdy proces poznania, będący świadomą, celową i zamierzoną czynnością poznającego podmiotu. Podmiot poznający określa tematykę badań, czyli myśl główną, którą trzeba rozwinąć. Powinna ona dotyczyć konkretnego problemu naukowego, sformułowanego trafnie i jednoznacznie, w którym zawarte są zmienne będące przedmiotem badań. Poprawnie sformułowany temat badań powinien być krótki, językowo poprawny, informacyjnie nośny i poznawczo intrygujący. Temat badań powinien być wybrany na samym

⁸⁵ Więcej na ten temat: K. R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge-Taylor&Francis Group, London-New York 2005, s. 37-120.

⁸⁶ T. Borkowski, *Ogólne teorie socjologiczne: pozór prawdy czy prawda pozorów*, [w:] (red.) K. Frysztacki, z zagadnień socjologii stosowanej, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996, s. 17-38.

⁸⁷ K. Sauerland, *Idea uniwersytetu. Aktualność tradycji Humboldta?*, Przegląd Pedagogiczny 2008, nr 1, s. 34. (s. 29-37).

⁸⁸ J. Bieliński, A. Tomczyńska, *Etos nauki we współczesnej Polsce*, Nauka i Szkolnictwo Wyższe 2019, nr 1-2 (53-54), s. 224-225. (s. 219-250).

wstępie procesu badawczego, ponieważ jest on warunkiem zbierania literatury, podejmowania działań badawczych i opracowania planu opracowania, będącego rezultatem badań. Jest to sprawa podstawowa, gdyż temat badań musi być szczegółowo określony, inaczej nie można wyjść poza etap gromadzenia danych. Podmiot podejmujący badania musi uświadomić sobie cel badań, po co podejmuje badania i komu mają one służyć. Cel badań może być teoretyczny, poznawczy lub praktyczny. Wszelka działalność, która ma prowadzić do określonego celu powinna być sterowana metodycznie za pomocą określonych reguł i wskazań determinujących i kontrolujących postępowanie człowieka, czyli metod⁸⁹.

Tadeusz Sozański wskazuje, że cele nauki są osiąmane za pomocą kilkunastu wymogów, którymi są:⁹⁰

1. Intersubiektywna komunikowalność, czyli zastosowanie takiego kodu językowego, który jest rozumiany zarówno wewnątrz danej dyscypliny wiedzy, jak i mającego charakter obiektywizowany, rozumiany poprzez wytwory poznawcze danej dziedziny wiedzy.
2. Metodyczność, czyli zastosowanie takich czynności naukowych, których poprawne wykonanie może być kontrolowane przez innych uczonych, mających podobną wyuczoną kompetencję.
3. Systematyzacja, czyli stosowanego systemu terminów i twierdzeń naukowych, zrozumiałych zarówno w ramach danej dziedziny wiedzy, jak i w ramach obiektywnego jego oglądu.
4. niesprzeczność, będąca jednym z najważniejszych warunków formalno-logicznym, jaki powinna spełniać każda teoria, czyli sytuacji zarówno niesprzeczności wewnętrznej (subiektywnej) danego zagadnienia, jak i niesprzeczności obiektywnej, w ramach całej nauki.
5. Intersubiektywna uzasadnialność, która ma tworzyć wiedzę jasno zaprezentowaną, uporządkowaną i logicznie spójną, a jednocześnie możliwą do sprawdzenia jej (przetestowania), czyli do zidentyfikowania empirycznego układu spełniającego warunki zakresowe, przewidzenie zachowania się układu zgodnego z istniejącą wiedzą, zapis rzeczywistego zachowania się układu, na koniec potwierdzenie lub niepotwierdzenie przyjętych wniosków, zgodnych z założeniami.
6. Pewność, czyli wysoki stopień jego uzasadnienia.

⁸⁹ P. Sztompka, *Teoria socjologiczna końca XX wieku. Wstęp do wydania polskiego*, [w:] J. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 10.

⁹⁰ T. Sozański, *Socjologia teoretyczna jako nauka normalna*, *Studia Socjologiczne* 1998, nr 4 (151), s. 21-23. (s. 5-38).

7. Uniwersalność, czyli założenie, że konkretna koncepcja teoretyczna winna być adekwatna (za każdym razem) do wszystkich sytuacji i układów danego rodzaju.
8. Ogólność, czyli uznanie, że ta sama teoria, mająca podobne własności, może być uogólniana w danym zakresie analitycznym.
9. Ścisłość, czyli zdolność dostarczania konkretnych, dokładnych przewidywań zachowania układów, do których bezpośrednio się odnosi.
10. Wysoka zawartość informacyjna, czyli dostarczanie trafnych przewidywań, nawet jeśli nie tak samo dokładnych.
11. Oszczędność i prostota, czyli zgodnie z „brzytwą Ockhama” nie należy mnożyć kategorii potrzebnych do opisu badanej rzeczywistości, a ponadto model teoretyczny winien mieć możliwie najprostszą formę, inaczej mówiąc należy dążyć do unifikacji naukowego obrazu świata.
12. Abstrakcyjność, czyli uznanie, że prawa nauki nie muszą odnosić się do realnego obrazu świata, chociaż winny mieć swe odnośniki w świecie realnym, tworząc modele idealne (zjawiska idealne).
13. Warunkowość, czyli uznanie, że nauka nie jest tylko bezgraniczną wszechwiedzą, ale wskazanie, że w danym czasie teorie naukowe mają charakter warunkowy, prawdopodobny, co nie odrzuca danej teorii, ale powoduje to, że w danym czasie i w danym miejscu przyjęte teorie są wielce prawdopodobne.
14. Kumulatywność, czyli założenie, że realna staje się realizacją ideału.

Z kolei Arkadiusz D. Leśniak-Moczuk pisze, że, „zjawiska społeczne można badać na wielu płaszczyznach. Pierwszą z nich jest płaszczyzna analityczna świadomości społecznej na dany temat, określona badaniami socjologicznymi przeprowadzonymi w danej społeczności, w określonym miejscu i czasie. Drugą jest analiza zjawisk na bazie dokumentów zastanych, funkcjonujących w danej przestrzeni administracyjnej, prawnej, mający charakter oficjalnych i formalnych materiałów analitycznych, takich jak sprawozdania, raporty, oficjalne pisma i dane statystyczne, realizowane przez formalne instytucje na własne potrzeby lub potrzeby instancji wyższych. Trzecia płaszczyzna, to obserwacja uczestnicząca życia zbiorowości, a więc płaszczyzna związana z przebywaniem obserwatora w danej zbiorowości, emocjonalnego reagowania na wydarzenia w tej zbiorowości, a także zbierania informacji o zjawiskach społecznych, charakterystycznych dla danej zbiorowości. Aby zatem uzyskać najlepszy i najbardziej obiektywny obraz danej społeczności, dobrze jest korzystać z tych trzech metod i technik badawczych jednocześnie. Dzięki temu uzyskuje się syntetyczny obraz

danej społeczności i zjawisk w nim występujących”⁹¹. W tym przypadku każdy z wskazanych postulatów jest wykorzystany, co oznacza, że problemy społeczne istnieją w świadomości społecznej, jako zjawiska zagrażające egzystencji osób nieletnich, że wykorzystano teoretyczną literaturę przedmiotu po to, aby skonstruować odpowiednie narzędzie badawcze, realizowane za pomocą metody CAWI w populacji młodzieży, a także, że zachowania społeczne młodzieży szkolnej są bacznie analizowane, a także że tworzy się analizy i wnioski w tym zakresie, po to, aby ewentualnie rozwiązywać problemy społeczne istniejące w populacji młodzieży.

Celem badań naukowych jest więc nie tylko analiza opisowa zagadnienia, ale także analiza empiryczna wyodrębnionego fragmentu rzeczywistości społecznej. Według Eugeniusza Moczuka, prowadzenie badań naukowych można podzielić na kilka grup, w tym:⁹²

1. Ze względu na cele badań, wykorzystuje się badania opisowe i wyjaśniające. w przypadku badań, realizowanych w populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa, obie te metody są wykorzystane, gdyż wykorzystana jest perspektywa badawcza naukowo-dogmatyczna (czyli analiza teoretyczna zagadnienia, dokonana metodą *Scoping Review*), jak i perspektywa badawczo-empiryczna, realizująca cel za pomocą metodologii badań w naukach społecznych.
2. Ze względu na założenia ontologiczne, istnieją badania empiryczne, w tym badania ilościowe, które przyjmują postać liczb, czy surowych danych, a także badania jakościowe, gdy akcent położony jest na znaczenia i procesy, których nie poddaje się pomiarom. W przypadku opisywanych badań wykorzystano metodę badań ilościowych, która stosowana jest w niniejszych badaniach już od 20 lat.
3. Ze względu na problemy badawcze, zakłada się funkcjonowanie badań teoretycznych o charakterze metodologicznym, badania teoretyczne, badania teoretyczno-praktyczne, badania praktyczne. W przypadku opisywanych badań skupiono się na badaniach teoretyczno-praktycznych.
4. Ze względu na czas i przestrzeń, wskazuje się na istnienie badań historycznych, badań porównawczych i badań aplikacyjnych. W przypadku opisywanych badań, prowadzone są

⁹¹ A. D. Leśniak-Moczuk, *Wykorzystanie map problemów społecznych w analizie kryminologiczno-socjologicznej na świetle dokonań szkoły chicagowskiej*, [w:] (red.) E. W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka, *Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 69. (s. 69-80).

⁹² E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Urząd Miasta Rzeszowa, Pasięka-Fundacja Rozwoju i Wsparcia, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2020, s. 17.

one w obszarze badań aplikacyjnych, mających zarówno wymiar praktyczny, chociaż także i teoretyczny.

5. Ze względu na metody badań naukowych, mówi się o metodach jakościowych, metodach ilościowych i metodach mieszanych. W niniejszych badaniach wykorzystano metodę badań ilościowych, realizowanych za pomocą sondażu diagnostycznego.

Do tego dochodzi cel i zakres badań, a także wykorzystanie określonych metod badawczych do osiągnięcia celu danego przedsięwzięcia naukowego. Aby osiągnąć założony cel, należy wskazać, czym on jest, a także w jaki sposób go osiągnąć⁹³. Jak wskazuje Janusz Sztumski, „*celem podejmowanych badań jest, najogólniej biorąc, naukowe poznanie badanej rzeczywistości*”⁹⁴, a Tadeusz Pilch wskazuje, że celem badań musi być możliwie jak najbardziej ścisłe, pewne, proste i bogate w ilość informacji zdobycie wiedzy o konkretnej dziedzinie, w której prowadzone są badania⁹⁵. Agnieszka Skowrońska uważa, że badania w naukach społecznych mają charakter użytkowy, czyli służą do określania kierunków zmian, oceny tych zmian, ale też mogą mieć określone cele, w tym: eksplorację danego zjawiska, jego opis i wyjaśnianie. Celem badań eksploracyjnych jest zaznajomienie się z nowym zagadnieniem lub zjawiskiem, które ma zaspokoić naukową ciekawość i lepiej zrozumieć dane zagadnienie. Celem badań opisowych jest opisanie danego fragmentu rzeczywistości społecznej, za pomocą metod badawczych, a celem badań wyjaśniających jest wyjaśnianie związków przyczynowych między różnymi zjawiskami społecznymi⁹⁶.

Tadeusz Pilch i Teresa Bauman są zdania, że zasadniczym celem badań jest zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie ogólnej, maksymalnie prostej, o maksymalnej zawartości informacji⁹⁷. Wskazują, że cele badań mają charakter eksploracyjny, opisowy i wyjaśniający. Ilustruje to tabela 2.1.

⁹³ G. Babiński, *Etapy procesu badawczego*, [w:] (red.) M. Bochenska-Seweryn, K. Kluzowa, *Elementy socjologii. Wybór*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1996, s. 286-287.

⁹⁴ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2010, s. 22.

⁹⁵ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998, s. 9.

⁹⁶ A. Skowrońska, *Badania w pomocy społecznej. Zastosowanie, metody i narzędzia*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013, s. 7-8.

⁹⁷ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010, s. 22.

Tabela 3. Cele badań

Eksploracyjne	Opisowe	Wyjaśniające
Dążenie do rozpoznania podstawowych faktów, zbiorowości i kwestii.	Wytwarzanie szczegółowych, bardzo dokładnych opisów.	Testowanie przesłanek i założeń teorii.
Tworzenie ogólnych intelektualnych obrazów badanych warunków.	Odnoszenie nowych danych do znanych uprzednio.	Wypracowywanie i wzbogacanie wyjaśnień teoretycznych.
Formułowanie i koncentrowanie się na problemach przyszłych badań.	Tworzenie zbioru kategorii i klasyfikacji typów.	Poszerzanie teorii nowych kwestii i problemów.
Generowanie nowych idei, przypuszczeń i hipotez	Przejrzysta kolejność stopni czy stadiów badania	Wspieranie albo odrzucanie wyjaśnień poszczególnych przesłanek
Określanie wykonalności prowadzonych badań	Dokumentowanie procesów, czy mechanizmów przyczynowych	Wiązanie kwestii i tematów z ogólnymi zasadami
Rozwijanie technik pomiaru i opisu przyszłych danych	Opisywanie podstaw kontekstu sytuacyjnego badań	Określanie, które z kilku wyjaśnień jest najlepsze

Źródło: T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010, s. 22-23.

Z punktu widzenia badań, realizowanych w populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa, dążono do osiągnięcia różnych celów badań, których elementami są:

1. Po pierwsze, osiągnięcie celu badań o charakterze eksploracyjnym, którym jest dążenie do rozpoznania podstawowych faktów dotyczących tej tematyki, jak i tworzenie ogólnych informacji o badanych populacjach.
2. Po drugie, osiągnięcie celu badań o charakterze opisowym, odniesiono się do tworzenia opisów danych zbiorowości, jak i procesów, które są charakterystyczne dla danych zbiorowości, a też dokonano analitycznej wykładni porównawczej, które obejmowały wyniki prowadzonych badań w populacjach z 2010, 2015, 2020 i 2025 roku.

3. Po trzecie, osiągnięcie celu badań o charakterze wyjaśniającym, spowodowało to, że odniesiono się do poszerzania wiedzy na temat nowych kwestii i problemów społecznych współczesnej młodzieży, tym bardziej, że badania wcześniejsze opierały się o wiedzę naukową sprzed 20 lat.

Analiza celu naukowego realizowanego w populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa, jest zgodna z ujęciem teoretycznym określonym przez Andrzeja Czupryńskiego, który do cech nauki zalicza⁹⁸:

1. Umiejętność uogólniania wyników działalności naukowej, czyli umiejętność widzenia problemów, stawiania pytań i budowania teorii naukowych, co zostało zrealizowane w niniejszych badaniach w postaci raportu z badań przeprowadzonych w 2025 r., a także analiza komparatystyczna na „osi czasu”, czyli badania zrealizowane w 2010, 2015, 2020 i 2025 r., czego materialnym wytworem jest kilkanaście publikacji naukowych⁹⁹.
2. Obiektywność wypowiedzianych sądów i twierdzeń, co oznacza, że badania nie były inspirowane jakąś konkretną wiedzą na temat problemów społecznych współczesnej młodzieży szkolnej w Rzeszowie, nie były także realizowane z uwagi na jakieś uprzedzenia autora badań dotyczące tej tematyki (mimo, że w latach 1990-1999 autor opracowania zajmował się tymi zagadnieniami jako pracownik administracji państwowej, mając „wyrobione” zdanie na temat problemów narkomanii i przestępczości, jak i innych

⁹⁸ Opracowano na podstawie: A. Czupryński, *Kryteria dyscypliny naukowej*, [w:] (red.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Nauka o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*, Wydawnictwo Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpowarowej im. Józefa Tuliszkowskiego. Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2017, s. 10.

⁹⁹ Patrz między innymi: E. Moczuk, *Bezpieczeństwo szkolne w ujęciu holistycznym. Analiza zagadnienia na przykładzie badań młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022; E. Moczuk, *Bezpieczeństwo szkolne i bezpieczeństwo w szkole, czyli rzecz o nowym rodzaju bezpieczeństwa w nauce o bezpieczeństwie*, [w:] (red.) B. Wiśniewska-Paź, *Między społeczeństwem a bezpieczeństwem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 384-408; E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych*, Wydawnictwo Urząd Miasta Rzeszów, Stowarzyszenie Pomost, Rzeszów 2010; E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Stowarzyszenie Pomoc w Rzeszowie, Urząd Miasta Rzeszowa, Rzeszów 2015; E. Moczuk, *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Urząd Miasta Rzeszowa, Pasieka-Fundacja Rozwoju i Wsparcia, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2020; E. Moczuk, *Młodzież szkolna Rzeszowa wobec problematyki uzależnień behawioralnych*, [w:] (red.) G. Ignatowski, S. Szymański, *Zagrożenia i wyzwania w ponowoczesnym świecie*, Wydawnictwo Społeczna Akademia Nauk, Łódź 2017, s. 45-76; E. Moczuk, *Młodzież szkolna Rzeszowa wobec problemów narkomanii w okresie pandemii COVID-19. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, [w:] (red.) T. Sołtysiak, M. Oliwa, *Pandemia koronawirusa. Od wyzwań i dramatów do działań*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2023, s. 187-202; E. Moczuk, *Przemoc w szkole jako problem społeczny, w opiniach młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Śląska Policja. Kwartalnik Policji Garnizonu Śląskiego 2011, nr 2-3, s. 12-13; E. Moczuk, *Wpływ używania nielegalnych środków psychoaktywnych na poziom bezpieczeństwa w szkołach Miasta Rzeszowa*, [w:] (red.) J. Wyczesany, B. Szoltysek, *Aktualne problemy dotyczące bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Tarnowskiej Szkoły Wyższej, Tarnów 2015, s. 179-204; E. Moczuk, A. Delekta, J. Stecko, A. Polakiewicz, *School safety and prevention of dysfunctional behaviors of young people in Poland - exemplified by school students from the city of Rzeszow*, *Humanities and Social Sciences* 2021, nr 4 (28), s. 115-130.

zjawisk dysfunkcyjnych istniejących ówczesnie w kraju), tylko badania te są realizowane „na osi czasu” (ale nie są to badania longitudinalne), czyli co 5 lat prowadzone są na tej samej populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa, co nie oznacza, że dotyczy tych samych osób.

3. Ścisłość i jednoznaczność w formułowaniu przedstawianych sądów i twierdzeń, czyli każde z tych badań jest przygotowywane zgodnie z etapami przygotowywania badań, a same badania są przeprowadzane zgodnie z „regułami” prowadzenia badań naukowych, ponadto każde zagadnienie dotyczące zachowań dysfunkcyjnych młodzieży szkolnej jest odpowiednio zoperacjonalizowane i wykorzystane w badaniach, a opisane wyniki badań są wolne od jakichkolwiek nacisków ideologicznych, politycznych, czy nadzorczych, a autor badań i opracowania jest na tyle doświadczonym uczonym, że nie pozwoliłby nikomu na wpływanie na stronę merytoryczną tekstu, na jakieś korekty, czy cenzurę w imieniu „poprawności ideologicznej, politycznej, obyczajowej, czy moralnej”.
4. Zgodność wszelkich działań (procedur) w nauce z uznanymi przez społeczność uczonych metod naukowych, co oznacza, że badania te są realizowane zgodnie z naukowymi regułami prowadzenia badań, istniejącymi współcześnie, co pozwala na stwierdzenie, że są one obiektywne.
5. Wysoką informacyjność języka używanego w nauce, umożliwiającą porozumiewanie się uczonych i sprawdzanie przekazanych sądów i twierdzeń, czego egzemplifikacją jest to, że na temat omawianych badań o problemach społecznych młodzieży szkolnej Rzeszowa, zostało napisanych kilkanaście opracowań naukowych, w tym monografia, rozdziały w książkach pod redakcją, raporty z badań, a także artykuły naukowe, które podlegały recenzjom naukowym różnych recenzentów (bez żadnych uwag o charakterze merytorycznym, czy uwag w zakresie metodologii, czy związanych z wynikami badań), poza tym autor opracowania prezentował wyniki badań od roku 2010 na różnorodnych konferencjach naukowych, co spotykało się z przychylnym odzewem wśród uczestników konferencji.
6. Zasadność, logiczne powiązanie oraz pewność sądów i twierdzeń przekazywanych w komunikacji naukowej, co można dostrzec podczas lektury niniejszego raportu, gdzie tekst jest tak skonstruowany, aby przechodzić od informacji najbardziej ogólnych, do informacji szczegółowych (czyli od teorii do empirii).
7. Stały krytycyzm wobec wszelkich wypowiedzianych sądów (twierdzeń) oraz postawa ciągłego sprawdzania istniejących już i przekazywanych sądów (twierdzeń), co oznacza, że autor „nie przyzwyczajają się” do swoich dokonań i nie stosuje takiej samej retoryki

naukowej na określony temat, ale ciągle eksploruje dokonania uczonych z całego świata na ten temat, w celu podnoszenia swojej wiedzy na zadany temat, aby nie „odstawać” od wiedzy istniejącej we współczesnej nauce, a także zapoznając się z najnowszymi dokonaniem naukowymi, ewoluje w swej wiedzy o współczesnych zachowaniach dysfunkcjonalnych młodzieży szkolnej.

8. Twórczy charakter wyników działalności, umożliwiający wzbogacanie dotychczasowego dorobku nauki, co związane jest zarówno z publikowaniem opracowań na temat problemów społecznych współczesnej młodzieży szkolnej, ale także co związane jest z tym, że propagowana jest informacja w nauce, że władze Rzeszowa są inspiratorami badań naukowych dotyczących młodzieży szkolnej, a także, że istnieją w Rzeszowie instytucje pozarządowe, które są zainteresowane prowadzeniem diagnozy społecznej dotyczącej zagrożeń wpływających na zachowania współczesnej młodzieży, czego przykładem jest Fundacja Pasięka (Pasięka-Fundacja Rozwoju i Wsparcia), bezpośredni zleceniodawca niniejszych badań w tym zakresie. Należy tutaj dodać, że twórczy charakter wyników działalności naukowej, umożliwiający wzbogacanie dotychczasowego dorobku nauki odnosi się także do tego, że badania prowadzone są na poziomie lokalnym, a diagnoza społeczna odnosi się do lokalnego kręgu zagadnień, w mieście w którym mieszka zarówno osoba pisząca niniejszy raport, jak i mieszkają osoby zlecające badania, jak i odbiorcy tych badań, czyli władze lokalne, dyrektorzy szkół, nauczyciele, pedagodzy szkolni, czy personel szkolny, którzy mają bezpośredni styczność z młodzieżą szkolną, ale także rodzice uczniów, jak i sami uczniowie. Pokazuje to zatem, że badania prowadzone na poziomie lokalnym mogą mieć ogromny potencjał intelektualny, tym bardziej, że Polska nie składa się tylko z Warszawy i wielkich miast (jak to sądzą niektórzy „uczeni”, którzy nazywają ludzi mieszkających poza wielkimi metropoliami, zaściankiem), nie składa się tylko z tematów, które dotyczą „całego świata”, jak chcą inni, ale składa się także i z rzeczy drobnych i małych, a ich egzemplifikacją są niewątpliwie badania prowadzone w mniejszych miastach, albo w miasteczkach i wsiach, jak i w powiatach i gminach, do których nie dociera „wielka nauka”, ale które wytwarzają swoisty klimat swojskości, przyjaźni i spokoju.

Także istotne jest to, że niniejsze badania prowadzone były i są zgodnie z regułami wynikającymi z przepisów prawa, tym bardziej, że współczesna nauka mówi o badaniach podstawowych i stosowanych, co jest zgodnie z art. 4. ust. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, w którym badania naukowe podzielono na

podstawowe i aplikacyjne¹⁰⁰. Zgodnie z tym, przedmiotem badań podstawowych są prawa nauki, ich prawidłowości, ogólne zasady, typowość, istota rzeczy, cechy, a też zmienne i relacje między nimi, a celem jest tworzenie wiedzy naukowej, rozwijanie dyscypliny i nauki, budowanie i testowanie teorii, zdobywanie ogólnego zrozumienia i odkrywanie praw, wyjaśnianie (szczególnie w kategoriach uniwersalnych). z kolei przedmiotem badań stosowanych są konkretne, rzeczywiste zjawiska, sytuacje, procesy, produkty, itp., wartość w praktyce, oddziaływanie na praktykę danych zjawisk, a celem jest wykorzystanie wiedzy naukowej, wspieranie rozwoju praktyki, eksploracja i zrozumienie rzeczywistych i często unikatowych obiektów, zjawisk czy sytuacji, wskazywanie rozwiązań (rekomendacji). W innym ujęciu, badania podstawowe (teoretyczne), to badania, które polegają na formułowaniu ogólnych praw nauki. Opierając się na teoretycznych założeniach tych badań (typu poznawczego), rozpatruje się i wyjaśnia problemy (zagadnienia) określonej teorii naukowej lub koncepcji. Badania stosowane (praktyczne), to badania stosowane to przede wszystkim badania empiryczne. Prace badawcze na potrzeby praktyki to najczęściej prace empiryczne mające charakter prac deskryptywnych (opisowych), eksplanacyjnych (wyjaśniających) i replikacyjnych (powtórzeniowych). Badania stosowane (deskryptywne), to badania, w których badane fakty lub zjawiska przedstawia się pod kątem ich struktury i mechanizmów funkcjonowania. Pytania problemowe w tych badaniach zaczynają się od partykuły: „jaka”, „jaki”, „która”. Są to zatem pytania dopełnienia. Badania stosowane (eksplanacyjne), to badania, które ujmują badania związków i zależności przyczynowych między określonymi zjawiskami. W badaniach stosuje się przeważnie pytania rozstrzygnięcia. Badania stosowane (replikacyjne), to badania z reguły odtwórcze, a przedstawiany w nich problem badawczy był już przez innych badany wcześniej. Rozszerzają one uprzednie badania lub też mogą być przeprowadzane innymi metodami. Stosuje się pytania zarówno dopełnienia, jak i rozstrzygnięcia¹⁰¹. Można zatem założyć, że celem niniejszych badań i opracowania jest prowadzenie badań stosowanych, których przedmiotem jest analiza zachowań dysfunkcyjnych współczesnej młodzieży szkolnej Rzeszowa.

¹⁰⁰ Cytując przepis art. 4. ust. 2.: badania naukowe są działalnością obejmującą: 1) badania podstawowe rozumiane jako prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne, 2) badania aplikacyjne rozumiane jako prace mające na celu zdobycie nowej wiedzy oraz umiejętności, nastawione na opracowywanie nowych produktów, procesów lub usług lub wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń. (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, 1871, 1897, z 2025 r. poz. 619, 620, 621, 622).

¹⁰¹ S. Nowosielski, *Cele w badaniach naukowych z zakresu zarządzania. Aspekty metodologiczne*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2016, nr 421, Sieci międzyorganizacyjne, procesy i projekty w erze paradoksów, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2016, s. 468-482.

Kolejną kwestią jest to, że przystępując do prowadzenia badań w populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa, założono, że podstawą analizy jest diagnoza klasycznych i współczesnych zagrożeń dzieci i młodzieży istniejących w środowisku szkolnym, po to, aby uzyskać wiedzę o zjawisku z punktu widzenia naukowego, ale także wiedzę istotną z punktu widzenia praktycznego, co ma przełożyć się na podejmowanie odpowiednich decyzji przez samorząd terytorialny Rzeszowa. W związku z tym założono, że w ramach eksplikacji tematu, istotnym zagadnieniem teoretycznym i aplikacyjnym badań jest poznanie następujących obszarów badawczych:

1. Po pierwsze, eksploracja tematyki w celu zaspokojenia „ciekawości” naukowej, a także wykorzystania wyników badań w praktyce „życia codziennego” w społeczności lokalnej (w Rzeszowie), co związane jest z systemem decyzyjnym związanym z przeciwdziałaniem zagrożeniom społecznym współczesnej młodzieży szkolnej, a także wykorzystania tych wyników przez „naukę” i władze lokalne.
2. Po wtóre, opis określonych zjawisk, które zachodzą we współczesnym społeczeństwie, a w szczególności w populacji młodzieży, mającego nie tylko cel naukowo-poznawczy, ale aplikacyjno-praktyczny.
3. Po trzecie, wyjaśnienie tego, jaka jest skala zjawiska zachowań dysfunkcyjnych młodzieży szkolnej, a także, czy jest to problem społeczny, czy „tylko” zjawisko kulturowe, ponadto, co należy zmienić lub poprawić, aby działania podejmowane przez samorząd terytorialny w środowisku szkolnym, były bardziej efektywne i skuteczne, szczególnie w sferze profilaktyki.
4. Po czwarte, wskazanie, że doniosłość poznawcza, ma charakter naukowo-praktyczny, realizowany na gruncie zarówno nauki (w tym przypadku w socjologii, pedagogiki, ale także w nauce o bezpieczeństwie), jak i charakter praktyczny na gruncie samorządu terytorialnego.

2.2. Etapy procesu badawczego, cel i przedmiot badań, hipotezy badawcze

Kolejną kwestią poddaną analizie jest kwestia metodologii nauk. Nie wnikając głębiej w zagadnienia epistemologiczne, można wskazać, że termin „metodologia nauk” pod względem etymologicznym oznacza naukę o metodach stosowanych w nauce, przy czym metodologia nauk, ze względu na zakres, obejmuje metody powszechne (uniwersalne), które są wspólne dla wszystkich nauk, a metodologie szczegółowe dotyczą poszczególnych typów nauk (np. metodologia nauk społecznych), czy poszczególnych jednostkowych nauk (np. metodologia socjologii, pedagogiki, itp.). W przypadku metodologii nauk, zarówno ogólnej, jak i szczegółowych, funkcjonują w nauce dwa poglądy, z których pierwszy zakłada, że metodologia to filozofia nauki, a drugi, że metodologia nauk i filozofia nauki to dwie różne dziedziny wiedzy, chociaż mające ze sobą wiele wspólnego. Ich źródłem były dokonania Immanuela Kanta, według którego istnieje rozróżnienie między pytaniami *quid iuris*, czyli pytaniami dotyczącymi prawomocności, ważności głoszonych przez badaczy tez, a pytaniami *quid facti*, czyli pytaniami dotyczącymi tego, jak badacze faktycznie postępują w trakcie prowadzenia badań naukowych. Okazuje się, że metodologia nauk traktuje metody badań jako narzędzia do osiągnięcia rezultatów poznawczych (*quid facti*), podczas gdy filozofia nauki w większym stopniu koncentruje się na filozoficznych założeniach tych metod i prawomocności uzyskiwanych za ich pomocą wyników poznawczych (*quid iuris*)¹⁰². Należy stwierdzić, że celem metodologii badań, w przypadku analizowanych kwestii, jest osiągnięcie rezultatów poznawczych (*quid facti*), a nie testowanie metod badawczych dla samego ich testowania (*quid iuris*).

Ale wracając do tematyki metodologii badań można stwierdzić, że samych definicji metodologii jest bardzo wiele, ale nie miejsce tu aby je rozwijać, gdyż nie jest tematem tego rozdziału analizowanie epistemologicznych aspektów jej stosowania. Według Johna W. Creswella i J. Davida Creswella, w ciągu ostatnich kilku dekadach nastąpił wzrost różnorodności metodologii badawczych, co wynika z dynamicznego rozwoju nauki, jak i postępu technologicznego. Metodologia, która tradycyjnie jest rozumiana jako zbiór metod i technik badawczych, przekształca się w bardziej kompleksowy system, który uwzględnia również kwestie etyczne, kulturowe, czy społeczne. Znaczenie takich aspektów jak transparentność, możliwość multiplikowania wyników badań, czy też zwiększone korzystanie

¹⁰² W. W. Skarbek, *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013, s. 4.

z zasobów badawczych w społeczeństwie globalnym, świadczy o potrzebie nowego spojrzenia na rolę metodologii we współczesnych badaniach¹⁰³.

W związku z tym współczesne dokonania w sferze metodologii badań koncentrują się na adaptacji metodologii do dynamicznych zmian w nauce, w tym na integracji podejść jakościowych, ilościowych i *Big Data*, a także na refleksji nad etycznymi i kulturowymi aspektami badań, dlatego można wskazać następujące wyzwania stojące przed metodologią badań w przyszłości:

1. Po pierwsze, jak piszą Charles Teddlie i Abbas Tashakkori, rozwój badań wykorzystujących metody mieszane (*mixed methods research*), jest jednym z najbardziej znaczących osiągnięć współczesnej teorii metodologii, wprowadzając do metodologii nowe podejście, które integrują metody jakościowe i ilościowe w celu uzyskania bardziej kompleksowego obrazu badanych zjawisk. Dzięki temu podejścia mieszane pozwalają na integrację danych o różnej naturze, co jest istotne w badaniach społecznych¹⁰⁴.
2. Po drugie, według Victora Mayer-Schonbergera i Kennetha Cukiera, wykorzystywanie *Big Data* i Sztucznej Inteligencji (AI) w metodologii badań, co spowodowane jest tym, że rozwój technologii informacyjnych i AI wpłynął na metodologię, umożliwiając analizę ogromnych zbiorów danych (*Big Data*). Współczesne narzędzia, takie jak uczenie maszynowe i algorytmy AI są coraz częściej wykorzystywane w procesach badawczych, co wymaga nowych ram teoretycznych i refleksji metodologicznej. Dzięki temu analiza dużych zbiorów danych pozwala na identyfikację wzorców i relacji, które byłyby niemożliwe do „uchwycenia” w tradycyjnych metodach badawczych¹⁰⁵.
3. Po trzecie, jak piszą Andrea Cornwall i Rachel Jewkes, wykorzystanie metodologii partycypacyjnej jest związane z tym, że współczesne badania coraz częściej angażują uczestników w proces badawczy, co prowadzi do rozwoju metodologii partycypacyjnej. Podkreśla się wówczas znaczenie współpracy z danymi osobami, często „myślącymi lokalnie”, które mają za zadanie zrozumienia ich perspektyw oglądu rzeczywistości i potrzeb. Metodologia partycypacyjna zwiększa etyczność i praktyczność badań, a także

¹⁰³ John W. Creswell, J. David Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks 2018, s. 337-371.

¹⁰⁴ C. Teddlie, A. Tashakkori, *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE Publications. Thousand Oaks 2009, s. 83-104.

¹⁰⁵ V. Mayer-Schonberger, K. Cukier, *Big Data. a Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*, An Eamon Dolan Book - Houghton Mifflin Harcourt, Boston-New York 2013, s. 1-49.

umożliwia bardziej zrównoważone podejście do rozwiązywania problemów społecznych¹⁰⁶.

4. Po czwarte, jak wskazują Allen F. Repko, Rick Szostak i Michelle P. Buchberger, rozwój interdyscyplinarności w metodologii naukowej związane jest z tym, że współczesne problemy, takie jak zmiany klimatyczne, globalizacja, pandemia, wojny i konflikty zbrojne, wymagają podejścia interdyscyplinarnego. W związku z tym metodologia dostosowuje się do łączenia perspektyw badawczych różnych dyscyplin w celu rozwiązania tych złożonych problemów. Dzięki interdyscyplinarności w metodologii można w sposób holistyczny podchodzić do badanych problemów, integrując różne sposoby poznania¹⁰⁷.
5. Po piąte, jak piszą Tom L. Beauchamp i James F. Childress, zwrócenie uwagi na kwestie etyki i zrównoważonego rozwoju w badaniach naukowych, co wynika z tego, że w XXI wieku rośnie znaczenie etyki w metodologii naukowej, szczególnie w kontekście ochrony danych, poszanowania różnorodności kulturowej i minimalizowania negatywnego wpływu badań na środowisko. Dzięki etycznemu podejściu, w metodologii badań zwiększa się wiarygodność badań i społeczny wpływ badań na zbiorowość¹⁰⁸.
6. Po szóste, jak pisze Jurgen Habermas, krytyczna metodologia badań naukowych koncentruje się na analizie ideologicznych i społecznych aspektów nauki. Krytyczna teoria zwraca uwagę na to, jak władza i jej interesy wpływają na proces badawczy, dzięki temu można zrozumieć jak kontekst społeczny badań wpływa na wybór metod badawczych i interpretację wyników¹⁰⁹.
7. I na koniec po siódme, jak piszą Erin D. Foster i Ariel Deardorf, otwartość i powtarzalność badań w nauce związane jest z tym, że inicjatywa informacyjno-społeczna jaką jest *Open Science Framework* promuje dostęp do danych i wyników badań, co zwiększa przejrzystość i wiarygodność nauki. Dzięki otwartości i powtarzalności możliwe jest budowanie zaufania do nauki i unikania problemów związanych z brakiem powtarzalności wyników¹¹⁰.

¹⁰⁶ A. Cornwall, R. Jewkes, *What is Participatory Research?. Social Science & Medicine 1995, vol. 41, nr 12, s. 1667–1676.*

¹⁰⁷ A. F. Repko, R. Szostak, M. P. Buchberger, *Introduction to Interdisciplinary Studies*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks-New York 2019, s. 35-60.

¹⁰⁸ T. L. Beauchamp, J. F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 369-375.

¹⁰⁹ J. Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume I*, Beacon Press. Boston 1984, s. 48-142.

¹¹⁰ E. D. Foster, A. Deardorf, *Open Science Framework (ODF)*, *Journal of the Medical Library Association JMLA* 2017, vol. 105, nr. 2, jmla.mlanet.org.

Z określeniem metodologia badań łączy się jeszcze kwestia procesu badawczego, czyli świadoma, celowa i zamierzona czynność poznającego podmiotu. Działalność ta jest realizowana za pomocą określonych reguł i wskazań determinujących i kontrolujących postępowanie człowieka. Odnosi się to do czynności badawczych, zmierzających do poznania danych faktów lub zjawiska w sposób zapewniający maksymalny stopień efektywności, to jest w najkrótszym czasie i przy najmniejszym nakładzie sił i środków¹¹¹. Do tego dochodzi także wybór metody badawczej, przy czym wybór ten warunkowany jest celem badań, jak i zakresem danych, które chce się pozyskać, co oznacza, że badania ilościowe mają za zadanie „uchwycić” skalę danego zjawiska, a badania jakościowe mają za zadanie dogłębnie poznać dane zjawisko, opisać jego przyczyny, dotrzeć do zjawisk, które nie są możliwe do „uchwycenia” w przypadku badań ilościowych. Czyli, że na wybór metody badawczej ma wpływ charakterystyka analizowanego zjawiska społecznego, skala badania, czy możliwości jego realizacji w czasie, zasobów osobowych i materialnych organizatorów badań¹¹².

Jak wskazuje Władysław W. Skarbek, metoda badań, to planowy i systematyczny sposób realizacji określonych operacji poznawczych ze względu na założone cele badawcze oraz zespół środków do tego służących. Metody badań są determinowane trzema czynnikami: a) obiektywnością, czyli brakiem wartościowania badań i wpływów środowiskowych, w obrębie których prowadzi się badania za pomocą przyjętej metody, b) rzetelnością, czyli cechami orzekającymi o tym, czy badania przeprowadzone są zgodnie z obowiązującymi w nauce metodami i wymogami proceduralnymi, w tym ustalonymi metodami rzetelności pomiaru, c) trafnością, czyli dostosowane do ściśle określonych aspektów badanego obiektu, zgodnego z jego odwzorowaniem, możliwego do naukowego „pomiaru”¹¹³.

Krzysztof Olechnicki i Paweł Załęcki są zdania, że metoda jest zbiorem wzajemnie spójnych dyrektyw, działań, czynności i środków, których właściwe, konsekwentne i zgodne z ustalonymi zasadami stosowanie ma prowadzić do osiągnięcia zaplanowanych i ustanowionych celów¹¹⁴. Metoda badawcza jest zatem systemem, sposobem oddziaływania

¹¹¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1995, s. 36-37.

¹¹² J. Mańka, *Diagnozowanie problemów społecznych. Przemoc w rodzinie*, Publikacja Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2015, s. 18.

¹¹³ W. W. Skarbek, *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013, s. 62-64.

¹¹⁴ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1998, s. 127.

badawczego, w jaki przeprowadzone są badania, które są działaniem teoretycznym, jak i praktycznym, mającym na celu osiągnąć zakładany cel badawczy¹¹⁵.

Można przypomnieć za Jakubem R. Stempniem, że w naukach społecznych rozróżnia się metody badawcze ilościowe i jakościowe. Walorem metod ilościowych jest ich obiektywność i możliwość uogólniania wyników z próby na zbiorowość generalną, gdyż wyniki badań ilościowych prezentowane są w postaci liczbowej (liczby bezwzględne, odsetki, współczynniki, tabele, wykresy). Natomiast walorem metod jakościowych jest możliwość uzyskania wglądu w rozumienie sytuacji i motywów aktorów społecznych, a więc dotarcie przez badacza do takich sensów analizowanych zdarzeń, jakie były i są im przypisywane przez uczestników tych zdarzeń. Wyniki badań jakościowych są prezentowane przede wszystkim w postaci cytatów z wypowiedzi respondentów¹¹⁶.

W przypadku badań realizowanych wśród uczniów szkół podstawowych i średnich Rzeszowa wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, korzystając z techniki ankietowej oraz kwestionariusza jako głównego narzędzia badawczego. Ta metoda pozwala na gromadzenie informacji od wielu respondentów w relatywnie krótkim czasie, co było istotne ze względu na charakterystykę badania.

Aby osiągnąć cel badań naukowych, a tym samym, aby był zrealizowany proces badawczy, istotny jest pewien algorytm działania badawczego i określona procedura badawcza. Ważne jest więc to, aby powstał określony proces badawczy, którego ostatecznym celem będzie uzyskanie określonego wyniku badań. Dlatego też etapy procesu badawczego przedstawiają się następująco¹¹⁷:

1. Wstępne określenie tematu badań, co oznacza, że definiuje się interesujący problem badawczy, jako pytanie, na które chce się uzyskać odpowiedź. Zatem problem można utożsamiać z pytaniem, a pytanie musi odnosić się do określonego stanu niewiedzy w tym zakresie, być wyrażone w odpowiedniej terminologii, oraz musi być odpowiednio sformułowane. Dlatego też pytanie może mieć formę „czy” dane zjawisko zachodzi, „jak” zachodzi oraz „dlaczego” zachodzi.

¹¹⁵ M Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000, s. 28-29.

¹¹⁶ J. R. Stempień, Patrycja Woszczyk, *Skrypt do przedmiotu Metody badań społecznych wśród seniorów nakierowane na rozpoznawanie ich potrzeb zdrowotnych*, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź, 2018, s. 2.

¹¹⁷ Opracowano na podstawie: G. Babiński, *Etapy procesu badawczego*, [w:] (red.) M. Bochenska-Seweryn, K. Kluzowa, *Elementy socjologii. Wybór*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1996, s. 286-287.

2. Opracowanie celu i przedmiotu badań, czyli sformułowania, czy badanie ma mieć charakter poznawczy, teoretyczny, czy praktyczny.
3. Zakreślenie problematyki badawczej oraz ustalenie hipotez badawczych, czyli określenie problemu badawczego, a problem badawczy to pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedź ma dostarczyć badanie. z problemem badawczym wiąże się pojęcie „hipoteza”, którym jest przypuszczalna, przewidywalna odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badawczym.
4. Przygotowanie metody badań oraz techniki badań, która polega na zastanowieniu się, jaka metoda badań jest najbardziej odpowiednia do przeprowadzenia danych badań oraz jaką technikę badawczą najlepiej zastosować, przy czym dobrze jest dokonać wyboru, czy wystarczą tylko jedno badanie, oraz czy wystarczy tylko jedna metoda czy technika badań.
5. Przygotowanie narzędzia badawczego, który zależy od tego, czy jest już sformułowany, przygotowany do wyjaśnienia i wyjaśniony problem badawczy. W związku z tym narzędzie badawcze powinno być tworzone według następującego schematu: a) po pierwsze należy określić zakres problematyki badawczej, b) po wtóre wyróżnić swoje wymogi techniki badań jaka będzie zastosowana, c) po trzecie określić cechy badanej zbiorowości, a po czwarte warunki prowadzenia badań.
6. Dobór populacji do badań, który jest wyborem zbiorowości w której będą prowadzone badania i zależy od określonego problemu badawczego.
7. Przeprowadzenie badania pilotażowego oraz korekta narzędzia badawczego, który polega na dokonaniu badań w interesującej populacji, po to aby zweryfikować dane narzędzie badawcze oraz dowiedzieć się, czy należy dodać lub odjąć jakieś określone pytania, czy język zastosowany w narzędziu jest zrozumiały, czy odpowiedzi są wiarygodne.
8. Dobór osób realizujących badania, to przygotowanie osób do prowadzenia badań, za pomocą określonej metody czy techniki badań.
9. Prowadzenie badań empirycznych w ustalonej populacji, za pomocą przygotowanego narzędzia badawczego, który jest realizacją badań, czyli gromadzeniem danych empirycznych, za pomocą określonego narzędzia, przez osoby realizujące badania.
10. Wstępna analiza otrzymanego materiału badawczego, która jest weryfikacją zebranego materiału poprzez eliminowanie materiałów niepełnych, wypełnionych nieprawidłowo, a także selekcji braków w odpowiedziach, poznaniu zniekształceń w odpowiedziach.
11. Przygotowanie instrukcji kodowej oraz kodowanie materiału badawczego, który jest wstępnym grupowaniem uzyskanych wyników badań oraz grupowaniem jednostkowych

informacji w ogólniejsze klasy, a także przypisywaniem określonym klasom odpowiedzi symboli cyfrowych.

12. Opracowanie wyników badań, będący analizą materiału badawczego, gdzie pogrupowane dane empiryczne są korelowane z hipotezami i pytaniami badawczymi, przy czym analiza materiału badawczego może mieć charakter ilościowy, jak i jakościowy.
13. Interpretacja materiału empirycznego, który jest procesem polegającym na analizowaniu materiału badawczego, ale także na uogólnianiu zaobserwowanych zjawisk.
14. Przygotowanie raportu z badań, czyli opracowanie końcowe badań, które jest zależne od założeń wyjściowych i polega na wskazaniu co poznano dzięki badaniu, czy zweryfikowano hipotezy badawcze.

Jak widać z przedstawionych powyżej kroków, proces badawczy składa się z wielu elementów, przygotowanie których zajmuje określony czas. Zatem przystępując do badań należy wiedzieć jaki jest cel badań, co się chce badać, a także jak się będzie badać oraz jaką populację obejmą badania. Mając przygotowane odpowiedzi na te pytania, należy przygotować narzędzie badawcze; kwestionariusz ankiety, wywiadu lub zastosować inną metodę lub technikę badań i przystąpić do samych badań, biorąc pod uwagę specyfikę badanej populacji. Po badaniach, w zależności od jego rodzaju, należy dokonać analizę zebranego materiału oraz opracować wyniki badań. Interpretacja materiału empirycznego oraz napisanie raportu z badań są ostatnim etapem przedsięwzięcia badawczego.

W celu wskazania etapów procesu badawczego w badaniach z 2025 r. można dostrzec, że przygotowując się do badań „Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych”, dokonano eksploracji literatury przedmiotu, w tym takiej, która poświęcona jest zagadnieniom problemów społecznych młodzieży szkolnej, a też zagrożeniom społecznym nieletnich, a także kwestiom profilaktyki społecznej. Dokonano także analizy literatury przedmiotu związanej z metodologią badań, w tym pojęcia „badania naukowe” i „etapy procesu badawczego”.

Przygotowania do przeprowadzenia badań w tym zakresie trwały od września roku poprzedniego (2024), a zrealizowane zostały w dniach 9-23 maja 2025 roku, metodą kwestionariusza ankiety. z uwagi na fakt, że współczesne metody badań naukowych uległy ewolucji, zrezygnowano z badań prowadzonych metodą tradycyjną PAPI, wykorzystując metodę CAWI.

Do badań wykorzystano platformę Google Forms, dzięki której możliwe było dotarcie do respondentów za pomocą nośników elektronicznych, bez potrzeby bezpośredniego kontaktu ankietera z respondentami. Należy zaznaczyć, że platforma Google Forms jest aplikacją internetową w ramach pakietu Google Workspace, umożliwiającą użytkownikom projektowanie i dystrybucję formularzy oraz ankiet online. Pozwala to na zbieranie danych w czasie rzeczywistym z różnych urządzeń (komputerów, laptopów, smartfonów, czy telefonów komórkowych), oferując różnorodne typy pytań, w tym także pytań wielokrotnego wyboru, otwartych, czy nawet skal ocen. Google Forms jest narzędziem do łatwego tworzenia formularzy i ankiet, które wspiera gromadzenie danych w sposób zorganizowany i dostępny. Umożliwia przy tym integrację z arkuszami Google Sheets w celu analizy odpowiedzi oraz dostosowanie formularzy do potrzeb użytkownika. W ocenie specjalistów, Google Forms jest uznawane jako wszechstronna platforma wykorzystywana w edukacji, biznesie i w badaniach, zbierając określone informacje za pomocą ankiet, charakteryzuje się prostotą obsługi i dostępnością w chmurze. Obecnie jest to najlepsza i najbardziej innowacyjna platforma do prowadzenia badań ankietowych¹¹⁸.

Należy dodać, że inicjatorem badań była Fundacja Rozwoju i Wsparcia „Pasięka” z Rzeszowa, która stała się kontynuatorem badań realizowanych w 2010, 2015 i 2020 roku. Prezes Zarządu Fundacji, Karol Grześkiewicz dokonał wszelkich niezbędnych czynności przygotowawczych do badań, w tym przeprowadzenie doboru populacji do badań, dokonanie doboru szkół i klas do badań, a także otrzymanie zgody dyrektorów szkół wylosowanych do prowadzenia badań, a także otrzymanie zgód rodziców uczniów uczestniczących w badaniach. Dobór szkół do badania miał charakter losowy, o równym prawdopodobieństwie każdej ze szkół. W losowaniu szkół wzięły udział wszystkie szkoły podstawowe i ponadpodstawowe z terenu Rzeszowa. Ostatecznie wylosowano 9 szkół podstawowych i 9 szkół ponadpodstawowych, a po ich wylosowaniu dokonano wylosowania po 4 klasy każdego z typów szkół. W obrębie szkół podstawowych wylosowano po 4 klasy, od klasy V do VIII, po jednej z klas z danego oddziału, a w obrębie szkół ponadpodstawowych wylosowano po 4 klasy, po jednej z klas z danego z oddziału. Losowanie szkół, jak i oddziałów w każdej wylosowanej szkole odbyło się przy udziale 3-osobowych komisji. Po wylosowaniu szkół do badań, sporządzony został protokół

¹¹⁸ Patrz między innymi: G. F. C. Lim, M. Zuber Abd-Majid, M. Omar, F. M. Kamaruzaman, *The Use of Google Forms in Teaching and Learning based on Teachers' Perspective*, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences 2023, vol. 13, nr 12, s. 3746-3761; S. Ramara, *Google Forms in Education*, Journal of Contemporary Educational Research and Innovations 2019, vol. 9, nr 1, s. 35-39.

losowania. Poza tym, z uwagi na etyczne aspekty badań, zgody na prowadzenie badań wyrażała dyrekcja każdej placówki szkolnej, podpisując stosowną deklarację współpracy, a dzięki temu możliwe było zebranie stosownych zgód na badania wśród poszczególnych osób (lub rodziców) z wylosowanych oddziałów szkolnych.

Dobór populacji do badań, uwzględniał specyfikę szkół podstawowych i ponadpodstawowych Miasta Rzeszowa. Badania miały objąć swym zasięgiem około 2,0% populacji uczniów, co oznaczało, że w badaniach uczestniczyć będzie około 1000-1500 osób. Ze względu na sporą populację badawczą, ustalono maksymalny błąd na poziomie 3,0% ($d=0,05$), przy współczynniku ufności 0,95. Istotne jest to, że badaniami objęto uczniów klas V-VIII szkół podstawowych i klas II szkół ponadpodstawowych. Należy wskazać, że w Rzeszowie w 66 szkołach wszystkich typów, w roku szkolnym 2024/2025 uczyło się około 32 200 osób (bez szkół dla dorosłych), co daje około 23,6 ucznia na jedną klasę, czyli można przyjąć, że w statystycznej jednej klasie jest od 20 do 25 uczniów. Odliczono przy tym uczniów klas I-IV szkół podstawowych, co obniża tę populację do około 23 450 osób. Aby badania były istotne statystycznie, wyznaczono populację badawczą, wykorzystując następujący wzór¹¹⁹.

$$n_b = \frac{N}{1 + \frac{4d^2(N-1)}{Z\alpha^2}}$$

gdzie: n_b - to wielkość próby, N - liczebność populacji, d - dopuszczalny błąd pomiaru, Z_α - wskaźnik zależny od poziomu ufności. W celu określenia próby przyjęto, iż wskaźnik współczynnika poziomu ufności Z_α wynosi 1,96 dla α równego 0,5. Wielkość błędu przyjęto na poziomie 3% ($d=0,05$) aby uzyskać maksymalnie wiarygodny wynik przy ograniczeniu wielkości próby do niezbędnego minimum.¹²⁰ Po dokonaniu obliczeń minimalna populacja badawcza winna liczyć około 1033 uczniów, i tyle ankiet wykonano, jednak z uwagi na fakt, że niektóre z ankiet były błędnie wypełnione, albo zawierały informacje przekazane wulgarnym językiem (w ankiecie były pola do wypełnienia w przypadku odpowiedzi inne), ostatecznie do dalszych analiz zakwalifikowano 1025 ankiet. Należy także dodać, że średni czas wypełniania ankiet wynosił około pół godziny, ale nie przekraczał

¹¹⁹ J. Greń, *Statystyka matematyczna. Modele i zadania*, PWN, Warszawa 1975, s. 247.

¹²⁰ Patrz: D. Czekaj, *Pomiędzy wojskiem a społecznością lokalną. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2021, s. 108-110.

45 minut, czyli czas jednej lekcji szkolnej, tym bardziej, że ankiety były wypełniane w trakcie lekcji wychowawczych, pod kontrolą odpowiednich nauczycieli, co pozwalało na zachowanie dyscypliny wśród uczniów.

Wśród zmiennych, które stanowiły podstawę doboru populacji do badań były rodzaj szkoły, wiek respondentów, płeć oraz zapytanie o to z kim respondent zamieszkuje. Zapytano również o kwestię akceptowania respondentów przez kolegów/koleżanki w klasie. Dobór zmiennych wynikał z następujących przesłanek:

- a) Rodzaj szkoły może istotnie wpływać na sposób postrzegania problemów takich jak przemoc, używanie środków psychoaktywnych (np. alkoholu czy narkotyków), uzależnienia behawioralne czy ogólny stosunek młodzieży do tych zjawisk. Najbardziej narażeni na tego typu zagrożenia są uczniowie starszych klas szkół podstawowych oraz początkowych klas szkół ponadpodstawowych. Wynika to z faktu, że znajdują się oni w okresie szczególnej podatności na wpływy środowiska rówieśniczego i zewnętrznego, a tym samym częściej podejmują zachowania ryzykowne.
- b) Wiek jest czynnikiem determinującym sposób postrzegania problemów społecznych. Młodsze osoby są bardziej podatne na sugestie i łatwiej ulegają przekonaniu, że zjawiska takie jak przemoc czy używanie substancji psychoaktywnych są czymś normalnym i powszechnym. W tej grupie częściej pojawia się bagatelizowanie konsekwencji, np. przekonanie, że przemoc nie ma znaczenia, palenie papierosów jest groźniejsze niż marihuana, a uzależnienia od czynności mają niewielki wpływ na życie.
- c) Płeć również różnicuje podejście młodzieży do omawianych zagadnień. Choć nie była podstawą doboru próby, to analiza wyników wskazuje na wyraźne różnice w percepcji zagrożeń. Można zauważyć proces feminizacji chłopców oraz maskulinizacji i wirylizacji dziewcząt, związany z przemianami społeczeństwa ponowoczesnego. Badania pokazują, że chłopcy częściej prezentują bardziej liberalne podejście do ryzykownych zachowań – chętniej wchodzi w konflikty z rówieśnikami, eksperymentują ze środkami psychoaktywnymi, częściej sięgają po alkohol i generalnie są bardziej skłonni do zachowań ryzykownych niż dziewczęta.
- d) Struktura rodziny i miejsce zamieszkania odgrywają kluczową rolę w procesie socjalizacji i w kształtowaniu wartości młodych ludzi. W rodzinach pełnych częściej występuje stabilność emocjonalna i wyższe poczucie bezpieczeństwa, co sprzyja zrównoważonemu postrzeganiu problemów społecznych oraz większemu zaufaniu do instytucji. z kolei w rodzinach niepełnych młodzież bywa bardziej samodzielna i odpowiedzialna, ale

jednocześnie częściej odczuwa poczucie niesprawiedliwości czy brak stabilności. W rodzinach po rozwodzie pojawia się ryzyko poczucia rozdarcia i niepewności, natomiast wychowanie przez dziadków, mimo zakorzenienia w tradycyjnych wartościach, bywa obciążone barierą pokoleniową, która sprzyja bardziej zachowawczym lub nostalgicznym postawom. W efekcie młodzież z rodzin pełnych zazwyczaj ma bardziej optymistyczne spojrzenie na świat, natomiast osoby z rodzin rozbitych lub niepełnych częściej cechuje krytycyzm wobec siebie i instytucji społecznych.

- e) Akceptacja rówieśnicza ma istotny wpływ na kształtowanie światopoglądu młodzieży. Dobre relacje w klasie budują poczucie przynależności, podnoszą samoocenę i wpływają na sposób interpretowania rzeczywistości. Uczniowie popularni i akceptowani w grupie rzadziej dostrzegają problemy takie jak osamotnienie, bullying czy wykluczenie społeczne, ponieważ sami ich nie doświadczają. z kolei brak akceptacji zwiększa podatność na zachowania dysfunkcjonalne. Zjawisko to dobrze tłumaczy teoria kontroli społecznej Trávisa Hirschiego, według której cztery elementy – przywiązanie (attachment), zaangażowanie (commitment), uwikłanie w działalność społeczną (involvement) oraz przekonania (beliefs) – warunkują stopień podatności jednostki na zachowania dewiacyjne¹²¹.

Kolejnym elementem analizy jest określenie celów badania. Na potrzeby niniejszego projektu wyznaczono cele o charakterze teoretycznym i praktycznym, a także sformułowano cel główny, cele szczegółowe oraz hipotezy badawcze.

Celem teoretycznym badań była analiza poziomu wiedzy uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa na temat przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych oraz niezdrowego odżywiania, a także poznanie ich opinii o działaniach profilaktycznych podejmowanych w szkołach.

Celem praktycznym było natomiast określenie skali występowania przemocy, używania substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych wśród uczniów, a także diagnoza stopnia rozpowszechnienia niezdrowych nawyków żywieniowych.

Podsumowując, zasadniczym celem badań była analiza zachowań dysfunkcyjnych w środowisku szkolnym, obejmująca: przemoc, korzystanie ze środków psychoaktywnych,

¹²¹ Więcej na ten temat: T. Hirschi, *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1969, s. 3-82.

uzależnienia behawioralne oraz konsumpcję niezdrowej żywności, jak również stosunek uczniów do tych zjawisk.

Wśród celów pośrednich znalazły się:

1. Ocena skuteczności działań profilaktycznych prowadzonych w szkołach.
2. Analiza porównawcza problemów społecznych w opiniach młodzieży z 2025 roku w odniesieniu do wyników wcześniejszych badań z lat 2010, 2015 i 2020. Porównanie to pozwala uchwycić dynamikę zmian opinii uczniów w czasie, w sposób zbliżony do badań longitudinalnych – prowadzonych na tej samej populacji, choć wśród kolejnych roczników młodzieży.

Zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi sformułowano hipotezę główną oraz hipotezy szczegółowe.

Hipoteza główna

Najbardziej charakterystycznymi przejawami problemów społecznych w środowisku szkolnym Rzeszowa są: przemoc w szkole, używanie środków psychoaktywnych (alkoholu i substancji nielegalnych), uzależnienia behawioralne oraz konsumpcja niezdrowej żywności. Źródeł tych zjawisk należy upatrywać przede wszystkim w motywacjach hedonistycznych, a nie ucieczkowych. Skuteczna minimalizacja skali problemów wymaga intensyfikacji działań profilaktycznych we wszystkich typach szkół.

Hipotezy szczegółowe

1. Wiedza młodzieży szkolnej na temat przemocy w szkole ma charakter ogólny i nie wynika bezpośrednio z rzeczywistej skali tego zjawiska ani z osobistych doświadczeń uczniów.
2. Picie alkoholu i używanie substancji psychoaktywnych – w tym dopalaczy i nowych substancji psychoaktywnych (NSP) – ma przede wszystkim charakter hedonistyczny, a nie buntowniczy wobec dorosłych.
3. Do najczęstszych przejawów uzależnień behawioralnych wśród młodzieży należą: nadmierne korzystanie z Internetu oraz udział w grach hazardowych.
4. Wiedza uczniów na temat niezdrowej żywności jest stosunkowo ograniczona, co sprzyja zastępowaniu nią pełnowartościowych posiłków.

5. Młodzież jest generalnie pozytywnie nastawiona do działań profilaktycznych prowadzonych w szkołach, jednak ze względu na narastające zagrożenia konieczne jest dalsze wzmacnianie tego rodzaju aktywności.
6. Zmiany w opiniach uczniów na temat przemocy, używania substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych wskazują, że współczesne środowisko szkolne przekształca się z tradycyjnego w ponowoczesne.

Podsumowując dotychczasowe ustalenia, ostatnim elementem analizy jest opis procedury badawczej, która stanowiła podstawę niniejszego projektu. Proces ten obejmował następujące etapy:

1. Zebranie danych instytucjonalnych dotyczących szkół i uczniów Miasta Rzeszowa, w szczególności danych demograficznych.
2. Opracowanie zestawień liczbowych na temat populacji uczniów, z podziałem na szkoły podstawowe i ponadpodstawowe.
3. Losowy dobór szkół i klas – spośród wszystkich szkół podstawowych i ponadpodstawowych wylosowano te, które miały wziąć udział w badaniach, a następnie wylosowano konkretne klasy.
4. Poinformowanie uczestników – dyrektorów, nauczycieli, wychowawców, uczniów i rodziców – o udziale danej placówki w badaniach. Zapewniono pełną anonimowość i brak dostępu nauczycieli do indywidualnych wyników. Uzyskano również formalne zgody na realizację badań.
5. Przygotowanie narzędzia badawczego – kwestionariusza ankiety – oraz przeprowadzenie badań pilotażowych w celu zweryfikowania poprawności pytań.
6. Utworzenie platformy badawczej w Google Forms, co umożliwiło bezpieczne gromadzenie danych w chmurze i wygodne udostępnienie ankiet respondentom.
7. Realizacja badań właściwych w wylosowanych szkołach w okresie od 9 do 23 maja 2025 r.
8. Weryfikacja i kodowanie wyników – zebrano 1033 ankiety, z czego po selekcji i kontroli poprawności do dalszej analizy zakwalifikowano 1025.
9. Opracowanie instrukcji kodowej oraz przygotowanie zbioru danych w arkuszu Excel.
10. Analiza statystyczna – obliczenia przeprowadzono z wykorzystaniem programu IBM SPSS Statistics przez wyspecjalizowaną firmę badawczą. Do oceny współzależności zastosowano test niezależności chi-kwadrat (dla cech mierzonych na skali nominalnej)

oraz współczynnik korelacji liniowej Pearsona (dla cech dychotomicznych i porządkowych). Uzyskane wyniki zestawiono w syntetycznych tabelach zbiorczych.

11. Opracowanie raportu badawczego, którego celem było przedstawienie wyników analiz wszystkim zainteresowanym stronom.
12. Upowszechnienie wyników – zaplanowano ich prezentację podczas konferencji naukowej organizowanej przez Politechnikę Rzeszowską, Fundację Pasieka i Urząd Miasta Rzeszowa. W wydarzeniu wezmą udział przedstawiciele władz miasta, fundacji, a także dyrektorzy i nauczyciele rzeszowskich szkół.

2.3. Charakterystyka badanej populacji

Badaniem objęto 1025 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa. Jego celem było uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące opinii młodzieży na temat:

- przemocy w szkole,
- używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych,
- spożywania niezdrowej żywności,
- wiedzy o działaniach profilaktycznych realizowanych w szkołach oraz stosunku uczniów do tych działań i zjawisk.

Rozkład respondentów według danych osobowych (zmiennych niezależnych) został zaprezentowany w formie tabel. Uwzględniono w nim następujące kryteria: rodzaj szkoły, wiek, płeć oraz wykształcenie głowy rodziny.

Pierwszą analizowaną zmienną jest rodzaj szkoły, do której uczęszczają badani uczniowie. Rozkład danych w tym zakresie przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.1. Rodzaj szkoły w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Szkoły podstawowe	467	45,6
Licea ogólnokształcące	229	22,3
Technika	322	31,4
Szkoły zasadnicze zawodowe	7	0,7
Razem	1025	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie zaprezentowanych danych można zauważyć, że w badaniach uczestniczyło 45,6% uczniów szkół podstawowych, 22,3% uczniów liceów ogólnokształcących, 31,4% uczniów techników i 0,7% uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Analiza danych pokazuje, że istnieje równowaga w badaniach w odniesieniu do rodzaju szkół, z wyjątkiem szkół branżowych (dawnych zasadniczych szkół zawodowych). Od kilku lat obserwuje się bowiem tendencję, że coraz mniej młodych osób wybiera ten typ placówek, co znajduje odzwierciedlenie również w niniejszych badaniach.

Następną zmienną którą poddano analizie, jest wiek respondentów. Ilustruje to tabela 2.2.

Tabela 2.2. Wiek respondentów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Do 14 lat	403	39,3
15-16 lat	332	32,4
17 i więcej lat	285	27,8
Brak odpowiedzi	5	0,5
Razem	1025	100,0

Źródło: badania własne

Z danych zaprezentowanych w tabeli wynika, że największą grupę respondentów stanowią uczniowie w wieku do 14 lat – 39,3% ogółu badanych. Kolejną grupę tworzą osoby w wieku 15–16 lat (32,4%), natomiast uczniowie w wieku 17 lat i więcej stanowią 27,8% próby. Niewielki odsetek respondentów (0,5%) nie udzielił odpowiedzi na pytanie o wiek

Kolejną zmienną niezależną jest płeć respondentów. W związku z tym dane dotyczące płci osób uczestniczących w badaniach uczniów przedstawia tabela 2.3.

Tabela 2.3. Płeć badanych uczniów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Dziewczęta	466	45,5
Chłopcy	559	54,5
Razem	1025	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie przedstawionych danych można stwierdzić, że w badaniach uczestniczyło 45,5% dziewcząt oraz 54,5% chłopców. Struktura próby wskazuje zatem na względnie zrównoważony udział respondentów ze względu na płeć, przy nieznacznej przewadze chłopców.

Kolejną zmienną poddaną analizie jest kwestia tego, z kim zamieszkują osoby badane. Ilustruje to tabela 2.4.

Tabela 2.4. Zamieszkiwanie w gospodarstwie domowym przez respondentów w badaniach w Rzeszowie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Z obojgiem rodziców	848	82,7
Z dziadkami	8	0,8
Z matką	124	12,1
Z ojcem	18	1,8
Inne	27	2,6
Razem	1025	100,0

Źródło: badania własne

Analiza danych wskazuje, że zdecydowana większość respondentów (82,7%) mieszka z obojgiem rodziców. Niewielki odsetek uczniów deklaruje inne formy zamieszkania: 12,1% mieszka wyłącznie z matką, 1,8% jedynie z ojcem, a 0,8% z dziadkami. Dodatkowo 2,6% badanych wskazało inne układy rodzinne, nie precyzując ich szczegółowo.

Ostatnią zmienną niezależną jest kwestia akceptacji respondentów przez ich rówieśników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 2.5.

Tabela 2.5. Kwestia akceptacji respondentów przez ich rówieśników

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	324	31,6
Raczej tak	429	41,9
Raczej nie	80	7,8
Zdecydowanie nie	78	7,6
Trudno powiedzieć	114	11,1
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że zdecydowana większość respondentów (73,5%) odczuwa akceptację ze strony swoich rówieśników (łącznie odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Stosunkowo niewielka grupa (15,4%) wskazuje na brak poczucia akceptacji (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”), natomiast 11,1% badanych nie potrafiło jednoznacznie określić swojego stanowiska. Wyniki te pozwalają stwierdzić, że poczucie akceptacji wśród rówieśników jest w środowisku szkolnym zjawiskiem powszechnym –

obejmuje prawie trzy czwarte młodzieży – podczas gdy co siódmy uczeń nie doświadcza go, a co dziesiąty nie ma na ten temat wyrobionej opinii.

3. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole

3.1. Zjawisko przemocy w szkołach w opiniach respondentów

Respondentów w pierwszej kolejności zapytano o występowanie zjawiska przemocy w ich środowisku szkolnym. Pytanie to miało na celu określenie skali oraz subiektywnego postrzegania tego problemu wśród młodzieży. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.1.

Tabela 3.1. Zetknięcie się respondentów ze zjawiskiem przemocy w swej szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	123	12,0
Raczej tak	169	16,5
Raczej nie	425	41,5
Zdecydowanie nie	168	16,4
Trudno powiedzieć	140	13,7
Razem	1025	100,0

Zródło: obliczenia własne

Z danych wynika, że 57,9% uczniów nie zetknęło się ze zjawiskiem przemocy w swojej szkole (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”), natomiast 28,5% deklaruje doświadczenie tego problemu (odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). 13,7% badanych nie zajęło stanowiska w tej kwestii. Można zatem stwierdzić, że przemoc w środowisku szkolnym nie ma charakteru powszechnego, choć dotyka istotnej części uczniów – blisko co trzeciego respondenta.

Kolejne pytanie odnosiło się do tego, czy respondenci sami stosowali przemoc wobec swoich rówieśników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.2.

Tabela 3.2. Stosowanie przemocy wobec innych przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	65	6,3
Raczej tak	64	6,2
Raczej nie	231	22,5
Zdecydowanie nie	566	55,2
Trudno powiedzieć	99	9,7
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Dane wskazują, że 12,5% respondentów przyznało się do stosowania przemocy wobec rówieśników (łącznie odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). z kolei 77,7% badanych zadeklarowało, że nie stosowało przemocy (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). 9,7% uczniów nie zajęło w tej kwestii stanowiska. Oznacza to, że przemoc była stosowana przez około co ósmego respondenta, przy czym jednoznacznie potwierdził to co siedemnasty uczeń.

Następnie zapytano respondenta o to, czy wobec niego stosowana była przemoc. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.3.

Tabela 3.3. Stosowanie przemocy w przeszłości wobec respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	107	10,4
Raczej tak	141	13,8
Raczej nie	302	29,5
Zdecydowanie nie	349	34,0
Trudno powiedzieć	126	12,3
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Dane zaprezentowane w tabeli wskazują, że 24,2% uczniów doświadczyło w przeszłości przemocy w szkole (łącznie odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). z kolei 63,5% respondentów zadeklarowało brak takich doświadczeń, a 12,3% nie zajęło w tej kwestii stanowiska. Fakt, że niemal co czwarty uczeń był ofiarą przemocy, należy uznać za sygnał alarmowy i argument przemawiający za koniecznością intensyfikacji działań

profilaktycznych i wychowawczych, które mogłyby ograniczyć skalę tego zjawiska w przyszłości.

Respondentów zapytano również o to, przed kim odczuwają największy lęk w szkole i poza jej środowiskiem. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.4.

Tabela 3.4. Wyszczególnienie osób, których obawiają się respondenci (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Kolegów/koleżanek z klasy	147	14,3
Kolegów/koleżanek ze szkoły (innych klas)	152	14,8
Rówieśników spoza szkoły	202	19,7
Osób w cybersieci	111	22,0
Brak odpowiedzi	452	44,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Dane przedstawione w tabeli pokazują, że uczniowie wskazują różne źródła obaw w swoim otoczeniu. 14,3% respondentów deklaruje lęk przed kolegami lub koleżankami z klasy, a 14,8% – przed rówieśnikami z innych klas tej samej szkoły. Nieco większy odsetek, 19,7% badanych, obawia się rówieśników spoza szkoły, zamieszkujących w ich najbliższym otoczeniu. Najwyższy odsetek wskazań dotyczył jednak osób w przestrzeni internetowej (22,0%), co sugeruje, że tradycyjne formy przemocy coraz częściej zastępowane są jej nowoczesnymi odmianami, związanymi z funkcjonowaniem w świecie cyfrowym.

Warto zwrócić uwagę, że aż 44,1% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Może to oznaczać trudności w jednoznacznym określeniu źródeł lęku lub niechęć do udzielania informacji. Wyjaśnienie tego zjawiska wymagałoby pogłębionych badań jakościowych, które pozwoliłyby lepiej zrozumieć jego przyczyny.

Na zakończenie tej części badań zapytano respondentów, w jakich formach przejawia się przemoc w środowisku szkolnym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.5.

Tabela 3.5. Sposoby mobbingu w szkole według respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Poprzez bicie	326	31,8
Wymuszanie pieniędzy	104	10,1
Wymuszanie różnych rzeczy	177	17,3
Drobne kradzieże	205	20,0
Dręczenie i straszenie	303	29,6
Stosowanie obelżywych słów	425	41,5
Wyśmiewanie się	617	60,2
Robienie „głupich kawałów”	525	51,2
Cyberprzemoc	119	11,6
Hejt w Internecie	256	25,0
Brak odpowiedzi	106	10,3

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych przedstawionych w tabeli wskazuje, że najczęściej występującymi formami przemocy w środowisku szkolnym są: wyśmiewanie się (60,2%), robienie „głupich kawałów” (51,2%) oraz stosowanie obelżywych słów (41,5%). Wysoki odsetek wskazań dotyczy również bicia (31,8%) oraz dręczenia i straszenia (29,6%), które – obok drobnych kradzieży (20,0%), wymuszania rzeczy (17,3%) i wymuszania pieniędzy (10,1%) – można traktować jako zachowania o charakterze czynów karalnych.

Na uwagę zasługuje również obecność współczesnych form przemocy związanych z aktywnością w sieci – hejt internetowy (25,0%) oraz cyberprzemoc (11,6%). Należy przy tym zaznaczyć, że 10,3% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, co może świadczyć o trudności w jednoznacznym wskazaniu form przemocy lub braku doświadczeń w tym zakresie.

Podsumowując, zjawisko przemocy w szkołach przybiera różnorodne formy – od działań psychologicznych, takich jak wyśmiewanie, po zachowania o charakterze przestępczym, a także nowe formy zagrożeń związane z przestrzenią cyfrową.

3.2. Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Druga grupa pytań odnosiła się do subiektywnego poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni szkolnej i poza nią. W pierwszej kolejności respondenci zostali poproszeni o ocenę, na ile czują się bezpiecznie w środowisku szkolnym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.6.

Tabela 3.6. Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie bezpiecznie	244	23,8
Raczej bezpiecznie	470	45,9
Raczej niebezpiecznie	70	6,8
Zdecydowanie niebezpiecznie	93	9,1
Trudno powiedzieć	148	14,4
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że 69,7% respondentów deklaruje poczucie bezpieczeństwa w szkole (odpowiedzi „zdecydowanie” i „raczej bezpiecznie”), natomiast 15,9% uczniów wskazuje na niski poziom bezpieczeństwa, a 14,4% nie potrafiło jednoznacznie ocenić tej kwestii. Wyniki te sugerują, że szkoła jest postrzegana przez większość młodzieży jako przestrzeń stosunkowo bezpieczna, jednak wciąż istnieje istotna grupa uczniów, dla których codzienne funkcjonowanie w tym środowisku może wiązać się z poczuciem zagrożenia i stresem.

Kolejne pytanie dotyczyło wskazania przez respondentów miejsc w szkole, które uznają za szczególnie niebezpieczne. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.7.

Tabela 3.7. Szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Szkolne toalety	457	44,6
Szatnia	354	34,5
Stołówka	87	8,5
Szkolne korytarze	368	35,9
Klasy szkolne	125	12,2
Boisko szkolne	174	17,0
Brak odpowiedzi	185	18,0

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że za szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole uczniowie uznali przede wszystkim toalety (44,6%), korytarze (35,9%) oraz szatnie (34,5%). Rzadziej wskazywano boisko szkolne (17,0%), sale lekcyjne (12,2%) i stołówkę (8,5%). Warto podkreślić, że 18,0% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Wyniki sugerują, że największe poczucie zagrożenia wiąże się z przestrzeniami słabiej nadzorowanymi przez nauczycieli i trudnymi do kontroli. W przypadku stołówek czy szatni częściowym rozwiązaniem mogłoby być odpowiednie planowanie zajęć, tak aby uniknąć kumulowania się w tych miejscach uczniów z różnych roczników. Znacznie trudniejsza jest natomiast kwestia zapewnienia bezpieczeństwa w szkolnych toaletach, gdzie zastosowanie tradycyjnych środków nadzoru jest w praktyce niemożliwe.

Następne pytanie dotyczyło tego, czy w ciągu ostatniego roku w szkole wystąpiły zdarzenia, które wyraźnie wpłynęły na poczucie bezpieczeństwa uczniów (np. akty przemocy, konflikty rówieśnicze czy spory z nauczycielami). Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.8.

Tabela 3.8. Zaistnienie zjawiska w szkole, które wyraźnie wpłynęło na poczucie bezpieczeństwa w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	110	10,7
Raczej tak	94	9,2
Raczej nie	376	36,7
Zdecydowanie nie	300	29,3
Trudno powiedzieć	145	14,1
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Dane z tabeli wskazują, że 19,9% respondentów uznało, iż w ciągu ostatniego roku w szkole miały miejsce zdarzenia, które wyraźnie wpłynęły na ich poczucie bezpieczeństwa (łącznie odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). z kolei 66,0% badanych nie doświadczyło tego typu sytuacji, a 14,1% nie potrafiło jednoznacznie określić swojego stanowiska. Fakt, że co piąty uczeń zetknął się z incydem destabilizującym jego poczucie bezpieczeństwa, wskazuje na konieczność podejmowania działań profilaktycznych i wychowawczych, mających na celu ograniczenie podobnych zjawisk w przyszłości.

Na zakończenie tej części badań uczniowie zostali poproszeni o określenie swojego stosunku do zjawiska przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 3.9.

Tabela 3.9. Stosunek badanych do zjawiska przemocy w szkole

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie je potępiam	313	30,5
Raczej je potępiam	175	17,1
Raczej nie potępiam	40	3,9
Zdecydowanie nie potępiam	64	6,2
Jest mi ono obojętne	166	16,2
Trudno powiedzieć	158	15,4
To zjawisko nie występuje	109	10,6
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że 47,6% uczniów zdecydowanie lub raczej potępia przemoc w szkole, natomiast 10,1% badanych jej nie potępia. Dla 16,2% respondentów zjawisko to jest obojętne, a 15,4% nie ma w tej kwestii wyrobionego zdania. Jedynie 10,6% uczniów stwierdziło, że przemoc nie występuje w ich szkole. Wyniki te wskazują, że niemal połowa młodzieży jednoznacznie sprzeciwia się przemocy, jednak stosunkowo duża część badanych pozostaje wobec niej obojętna lub jej nie neguje, co stanowi poważne wyzwanie dla działań wychowawczych i profilaktycznych.

4. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu

Chcąc dowiedzieć się, jakie doświadczenia w zakresie używania środków psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak alkohol, jak i nielegalnych, określanych mianem „narkotyki” ma młodzież szkolna Rzeszowa, zadano im dwie grupy pytań. Pierwsza grupa związana była z pytaniem o używanie takich środków, przez osoby znane respondentom, a druga grupa związana była z własnymi doświadczeniami w ich używaniu przez młodzież szkolną Rzeszowa.

Mając to na uwadze zapytano respondentów o to, czy znają kogoś z rówieśników, kto pali papierosy, pali e-papierosy, pije alkohol, upija się alkoholem, używa „narkotyków”, używa „dopalaczy”, używa „sterydów”, pije energetyki, stosuje hejt w sieci, zajmuje się hazardem w sieci, gra w różne gry w sieci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.1.

Tabela 4.1. Znajomość przez respondentów rówieśników, którzy używają środków psychoaktywnych i stosują inne formy zachowań dysfunkcyjnych (N=1025)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pali papierosy	560	54,6	335	32,7	130	12,7
Pali e-papierosy	716	69,9	215	21,0	94	9,2
Pije alkohol	574	56,0	340	33,2	111	10,8
Upija się alkoholem	415	40,5	463	45,2	147	14,3
Używa „narkotyków”	208	20,3	614	59,9	203	19,8
Używa „dopalaczy”	154	15,0	671	65,5	200	19,5
Używa sterydów	185	18,0	636	62,0	204	19,9
Pije „energetyki”	789	77,0	161	15,7	75	7,3
Stosuje hejt w sieci	398	38,8	374	36,5	253	24,7
Zajmuje się hazardem w sieci	354	34,5	480	46,8	191	18,6
Zajmuje się graniem w różne gry w sieci	758	74,0	166	16,2	101	9,9

Zródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że znaczna część młodzieży zna rówieśników angażujących się w zachowania ryzykowne i dysfunkcjonalne. W opiniach badanych osób, aż 54,6% osób (czyli ponad połowa respondentów), zna osoby palące papierosy, nie ma takich znajomych 32,7% respondentów, a 12,7% respondentów nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Ponadto aż 69,9% osób (czyli prawie trzy czwarte respondentów), zna osoby palące e-papierosy, nie ma takich znajomych 21,0% respondentów, a 9,2% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. z kolei 56,0% osób (czyli ponad połowa respondentów) zna kogoś, kto pije alkohol, nie zna takich osób 33,2% badanych, a 10,8% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku upijania się alkoholem, 40,5% osób (czyli nieco mniej niż połowa respondentów) zna takie osoby, 45,2% nie zna ich, a 14,3% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie „narkotyków”, to takie osoby zna 20,3% respondentów (czyli co piąta osoba), nie zna ich 59,9%, a 17,3% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie „dopalaczy”, to takie osoby zna 15,0% respondentów (czyli co siódma osoba), nie zna ich 65,5%, a 19,5% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie sterydów, to takie osoby zna 18,0% respondentów (czyli co siódma osoba), nie zna ich 65,5%, a 19,5% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku picia „energetyków”, to takie osoby zna 77,0% respondentów (czyli co siódmy badany), nie zna ich 15,7%, a 7,3% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku stosowania hejtu w sieci, to takie osoby zna 38,8% respondentów (czyli prawie co czwarty badany), nie zna ich 36,5%, a 24,7% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to takie osoby zna 34,5% respondentów (czyli ponad jedna trzecia badanych), nie zna ich 46,8%, a 28,6% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku zajmowania się graniem w różne gry w sieci, to takie osoby zna 74,0% respondentów (czyli ponad trzy czwarte badanych), nie zna ich 16,2%, a 9,9% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić.

Jak pokazują wyniki tych badań, nowe formy „aktywności” młodzieży, takie jak palenie e-papierosów, picie energetyków, stosowanie hejtu w sieci, zajmowanie się hazardem w sieci, czy granie w różne gry w sieci mają znaczące grono zwolenników, co jest dostrzegane przez respondentów. Oczywiście, nie oznacza to, że klasyczne formy „aktywności”, czyli palenie papierosów, picie alkoholu, upijanie się alkoholem, używanie „narkotyków”, dopalaczy, sterydów zanika lecz raczej są uzupełnieniem o nowe zjawiska zagrażające zdrowiu fizycznemu i psychicznemu młodzieży, co należy z dużym niepokojem skonstatować.

Zapytano także respondentów o to, czy sami palą papierosy, palą e-papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”, używają „dopalaczy”, sterydów, piją „energetyki”, stosują hejt w sieci, zajmują się hazardem w sieci, grają w różne gry w sieci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.2.

Tabela 4.2. Używanie środków psychoaktywnych i stosowanie innych form zachowań dysfunkcyjnych przez respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pali papierosy	157	15,3	828	80,8	40	3,9
Pali e-papierosy	240	23,4	742	72,4	43	4,2
Pije alkohol	286	27,9	689	67,2	50	4,9
Upija się alkoholem	118	11,5	869	84,8	38	3,7
Używa „narkotyków”	37	3,6	954	93,1	34	3,3
Używa „dopalaczy”	19	1,9	975	95,1	31	3,0
Używa „sterydów”	24	2,3	967	94,3	34	3,3
Pije „energetyki”	504	49,2	479	46,7	42	4,1
Stosuje hejt w sieci	175	17,1	780	76,1	70	6,8
Zajmuje się hazardem w sieci	159	15,5	817	79,7	49	4,8
Zajmuje się graniem w różne gry w sieci	551	53,8	408	39,8	66	6,4

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że sami respondenci mają pewne doświadczenia (w niektórych przypadkach nawet znaczące doświadczenia), w paleniu papierosów, czy e-papierosów, picu alkohol, czy upijanie się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picu energetyków, stosowaniu hejtu w sieci, zajmowaniem się hazardem w sieci, czy graniem w różne gry w sieci.

W opiniach respondentów, 15,3% osób (czyli co siódmy respondent) pali papierosy, nie pali 80,8% respondentów, a 3,9% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Ponadto aż 23,4% osób (czyli prawie jedna czwarta) pali e-papierosy, nie pali 72,4% respondentów, a 4,2% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. z kolei 27,9% osób (czyli ponad jedna czwarta respondentów) pije alkohol, nie pije 67,2% badanych, a 4,9% nie jest w stanie

jednoznacznie tego określić. W przypadku upijania się alkoholem, 11,5% osób (czyli prawie co dziesiąty respondent) upija się nim, 84,8% nie czyni tego, a 3,7% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie „narkotyków”, to 3,6% respondentów sama ich używa, nie stosuje ich 93,1%, a 3,3% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie „dopalaczy”, to 1,9% respondentów je używa, nie ma z nimi styczności 95,1%, a 3,0% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. Jeśli chodzi o stosowanie „sterydów”, to 2,3% respondentów je używa, nie czyni tego 94,3% osób badanych, a 3,3% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku picia „energetyków”, to pije go 49,2% respondentów (czyli prawie połowa badanych), nie pije go 46,7% respondentów, a 4,1% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku stosowania hejtu w sieci, to stosuje go 17,1% respondentów (czyli co szósty badany), 76,1% nie stosuje go, a 6,8% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to stosuje go 15,5% respondentów (czyli jedna osoba na siedem), nie stosuje go 79,9%, a 4,8% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić. W przypadku zajmowania się graniem w różne gry w sieci, to stosuje go 53,8% respondentów (czyli ponad połowa), nie gra 39,8% badanych, a 6,4% nie jest w stanie jednoznacznie tego określić.

Jak pokazują wyniki tych badań, istotnymi formami „aktywności” respondentów są: granie w różne gry w sieci, picie „energetyków”, picie alkoholu (aktywność tradycyjna), palenie e-papierosów, stosowanie hejtu w sieci, czy zajmowanie się hazardem w sieci, a też palenie papierosów, czy upijanie się alkoholem. Pozostałe, takie jak używanie „narkotyków”, „dopalaczy”, czy „sterydów”, nie są zbyt popularne wśród respondentów. Oczywiście, w wielu przypadkach skala zjawiska może przerażać, chociaż w innych przypadkach można uznać, że zjawisko nie jest znaczące, chociaż każdy rodzaj aktywności dysfunkcyjnej musi zwracać uwagę jako negatywny.

Zapytano także respondentów o to, czy ich znajomi rówieśnicy zachęcają ich do stosowania przemocy wobec innych, palenia papierosów, palenia e-papierosów, picia alkoholu, upijania się alkoholem, używania „narkotyków”, używania „dopalaczy”, używania „sterydów”, picia „energetyków”, stosowania hejtu w sieci, zajmowania się hazardem w sieci, grania w różne gry w sieci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.3.

Tabela 4.3. Zachęcanie respondentów przez ich znajomych rówieśników do używania środków psychoaktywnych i stosowania innych form zachowań dysfunkcyjnych (N=1025)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Nie potrafi powiedzieć	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Stosowania przemocy wobec innych	114	11,1	818	79,9	93	9,1
Palenia papierosów	115	11,2	871	85,0	39	3,8
Palenia e-papierosów	186	18,1	789	77,0	50	4,9
Picia alkohol	186	18,1	795	77,6	44	4,3
Upijania się alkoholem	104	10,1	884	86,2	37	3,6
Używania „narkotyków”	57	5,6	934	91,1	34	3,3
Używania „dopalaczy”	40	3,9	952	92,9	33	3,2
Używania „sterydów”	43	4,2	949	92,6	33	3,2
Picia „energetyków”	174	17,0	796	77,7	55	5,4
Stosowania hejtu w sieci	99	9,7	876	85,5	50	4,9
Zajmowania się hazardem w sieci	115	11,2	873	85,2	37	3,6
Grania w różne gry w sieci	365	35,6	597	58,2	63	6,1

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci są zachęcani przez ich znajomych rówieśników (w niektórych przypadkach nawet w znaczącej skali), do stosowania przemocy wobec innych, do palenia papierosów, czy e-papierosów, picia alkoholu, upijania się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picia energetyków, stosowania hejtu w sieci, zajmowania się hazardem w sieci, czy grania w różne gry w sieci.

W opiniach respondentów, 11,1% osób (czyli co dziewiąty respondent) jest zachęcanych do stosowania przemocy wobec innych, nie jest zachęcanych 79,9% respondentów, a 9,1% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W opiniach respondentów, 11,2% osób (czyli co dziewiąty respondent) jest zachęcanych do palenia papierosów, nie jest

zachęcanych 85,0% respondentów, a 9,1% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Ponadto 18,1% osób (czyli prawie jedna piąta) jest zachęcanych do palenia e-papierosów, nie jest zachęcanych 77,0% respondentów, a 4,9% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. z kolei 18,1% osób (czyli prawie jedna piąta respondentów) jest zachęcanych do picia alkoholu, nie jest zachęcanych do picia 77,6% badanych, a 4,3% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W przypadku upijania się alkoholem, 10,1% osób (czyli co dziesiąty respondent) jest zachęcanych do upijania się nim, 86,2% nie jest zachęcanych do tego, a 3,6% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Jeśli chodzi o używanie „narkotyków”, to 5,6% respondentów jest zachęcanych do ich używania, nie jest zachęcanych do jego stosowania 91,1%, a 3,3% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Jeśli chodzi o używanie „dopalaczy”, to 3,9% respondentów jest zachęcanych do ich używania, nie jest zachęcanych ich stosowania 92,9%, a 3,2% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. Jeśli chodzi o używanie „sterydów”, to 4,2% respondentów jest zachęcanych do jego używania, nie jest zachęcanych do jego stosowania 92,6% osób badanych, a 3,2% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W przypadku picia „energetyków”, to jest zachęcanych do jego picia 17,0% respondentów (czyli prawie co szósty badanych), nie jest zachęcanych do jego picia 77,7% respondentów, a 5,4% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W przypadku stosowania hejtu w sieci, to jest zachęcanych do jego stosowania 9,7% respondentów (czyli co dziesiąty badany), 85,5% nie jest zachęcanych do jego stosowania, a 4,9% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to jest zachęcanych do jego stosowania 11,2% respondentów (czyli prawie co dziesiąta osoba), nie jest zachęcanych do jego stosowania 85,2% respondentów, a 3,6% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie. W przypadku grania w różne gry w sieci, to jest zachęcanych do tego 35,6% respondentów (czyli ponad jedna trzecia badanych), nie jest zachęcanych do grania 58,2% badanych, a 6,1% nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie.

Jak pokazują wyniki tych badań, najczęściej respondenci zachęcani byli przez swych znajomych rówieśników do grania w różne gry w sieci, do palenia e-papierosów i picia alkoholu, a też do picia „energetyków”. W mniejszym stopniu do palenia papierosów i zajmowania się hazardem w sieci, a też do stosowania przemocy wobec innych i upijania się alkoholem. W pozostałych przypadkach (używanie „narkotyków”, „dopalaczy”, „sterydów”, stosowania hejtu w sieci,) zachęta ta jest mniej skuteczna. Jednak widać, że wpływ rówieśników jest na tyle znaczący, że warto zastanowić się nad działaniami profilaktycznymi w tym zakresie.

Kolejna grupa zagadnień związana jest z piciem alkoholu. W związku z tym, zapytano respondentów o to, jaki rodzaj alkoholu zdarzyło się im pić: piwo, wino, wódkę, drinki, albo inne alkohole (takie jak Brendy, Whisky). Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.4.

Tabela 4.4. Rodzaj alkoholu wypijanego przez badanych (N=1025)

Wyszczególnienie	Tak		Nie		Trudno określić	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Piwo	345	33,7	627	61,2	53	5,2
Wino	266	26,0	711	69,4	48	4,7
Wódka	261	25,5	721	70,3	43	4,2
Drinki	257	25,1	718	70,0	50	4,9
Inne alkohole, takie jak Brendy, Whisky	213	20,8	762	74,3	50	4,9

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że 33,7% respondentów najczęściej zdarzyło się im pić piwo, 61,2% nie pije piwa, a 5,2% nie potrafi jednoznacznie tego określić. W przypadku wina, to 26,0% je pije, 69,4% nie pije wina, a 4,7% nie potrafi jednoznacznie tego określić. W przypadku wódki, to piło ją 25,5% osób badanych, 70,3% nie piło jej, a 4,2% nie potrafi jednoznacznie tego określić. Drinki zdarzyło się pić 25,1% badanych, a 70,0% nie piło go, a 4,9% nie potrafi jednoznacznie tego określić. Inne alkohole (Brendy, Whisky) piło 20,8% respondentów, nie piło ich 74,3% badanych, a 4,9% nie potrafi jednoznacznie tego określić. Jak widać, najbardziej rozpowszechnionym alkoholem wśród respondentów jest piwo, które spożywa jedna trzecia badanych, a następnie wino, wódka, drinki i inne alkohole (Brendy, Whisky). Zatem piwo i wino, chociaż w mniejszym stopniu wódka, drinki i inne alkohole, są „podstawowymi” trunkami młodzieży szkolnej.

Ponadto zadano pytanie, czy łatwo jest danemu respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.5.

Tabela 4.5. Łatwość kupna alkoholu przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie łatwo	254	24,8
Raczej łatwo	257	25,1
Raczej niełatwo	168	16,4
Zdecydowanie niełatwo	145	14,1
Trudno powiedzieć	201	19,6
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych aż 49,9% badanych uczniów na dużą łatwość kupna alkoholu (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 30,5% respondentów deklaruje, że nie jest tak łatwo zakupić alkohol (łącznie zdecydowanie i raczej nie). Z kolei 19,6% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można więc stwierdzić na podstawie analizy danych, że połowa respondentów dosyć spore „sukcesy” w zakresie kupna alkoholu, co można także rozszerzyć o taką tezę, że istnieje znaczne przyzwolenie na zakup alkoholu przez osoby nieletnie. Można także odnieść wrażenia, że alkohol nie jest traktowany przez badanych jak trunek, czyli legalny środek psychoaktywny, tylko bardziej jako napój alkoholowy, a więc coś, semantycznie, mniej niebezpiecznego. Oczywiście należy także założyć, że część respondentów to osoby dorosłe, które mogą mieć formalny dostęp do alkoholu, nie mniej jednak dostrzec można to, że następuje liberalizacja w tej sferze. Tylko co trzeci respondent zaznacza, że istnieją trudności w jego zakupie.

Zapytano też gdzie najłatwiej jest respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.6.

Tabela 4.6. Miejsca zakupu alkoholu (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Nigdy mi się to nie udało	495	48,3
W sklepie	217	21,2
W barze	93	9,1
W pubie, ogródku piwnym	70	6,8
Na dyskotecę	68	6,6
Brak odpowiedzi	298	29,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że aż 48,3% badanych nie udało się kupić alkoholu, nie mniej jednak 21,2% badanych kupuje alkohol po prostu w sklepie, z kolei 9,1% respondentów twierdzi, że w barze, a 6,8% kupuje w pubie, ogródku piwnym, a 6,6% badanych twierdzi, że kupuje na dyskotece. Aż 29,1% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Widać więc, że dla uczniów najwygodniej i najprościej jest kupić alkohol w sklepie, ale także i na dyskotece, w barze, w pubie lub w ogródku piwnym. Widać także, że kupno alkoholu nie jest jakimś znaczącym problemem dla respondentów.

Kolejne pytanie dotyczyło problemów narkomanii, w związku z tym zainteresowano się, dlaczego młodzież sięga po „narkotyki”. Analizę danych przedstawia tabela 4.7.

Tabela 4.7. Przyczyny sięgania przez młodzież po „narkotyków” (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Bo są ciekawi ich działania	618	60,3
Bo mają chęć ucieczki od rzeczywistości	618	60,3
Ze względu na presję rówieśników	462	45,1
Ze względu na łatwy dostęp do tego typu używek	245	23,9
Ze względu na problemy rodzinne	534	52,1
Ze względu na problemy emocjonalne	590	57,6
Z powodu chęci poprawy wydajności i efektów uczenia się	206	20,1
Ze względu na bunt i potrzebę niezależności	361	35,2
Brak odpowiedzi	77	7,5

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci uważają, że młodzież najczęściej sięga po narkotyki gdyż są ciekawi ich działania (60,3%), a także, bo mają chęć ucieczki od rzeczywistości (60,3%). Dalej respondenci wskazują, że młodzież ich używa ze względu na problemy emocjonalne (57,6%), także ze względu na problemy rodzinne (52,1%), a też ze względu na presję rówieśników (45,1%). Sięgają także po narkotyki ze względu na bunt i potrzebę niezależności (35,2%), ponadto ze względu na łatwy dostęp do tego typu używek (23,9%), a też z powodu chęci poprawy wydajności i efektów uczenia się (20,1%). Nie odpowiedziało na to pytanie 7,5% respondentów.

Widać zatem, że w opiniach respondentów, najczęściej u podstaw sięgania po narkotyki przez młodzież, leżą czynniki o charakterze psychologicznym, związanym z procesem dorastania, z których pierwszy dotyczy chęci sprawdzenia jak działa dany środek, czyli fakt ciekawości i chęci samodzielnego sprawdzenia ich działania, a także, z powodu ucieczkowego, co także dotyczy okresu adolescencji, gdy młodzi ludzie mają chęć ucieczki od rzeczywistości. W drugiej grupie są także czynniki psychologiczne, ale związane z presjami społeczno-psychologicznymi, takimi jak problemy emocjonalne, problemy rodzinne, czy problemy związane z presją rówieśniczą. W trzeciej grupie są czynniki o charakterze psychologicznym, ale mające źródło w kwestiach integracyjnych, czy więziotwórczych, czyli ze względu na bunt i potrzebę niezależności. Ostatnim są czynniki o charakterze społecznym, czyli łatwy dostęp do „narkotyków”, a też chęci poprawy wydajności i efektów uczenia się (co jest złudnym przekonaniem).

Zainteresowano się także tym, czy respondenci chcieliby, aby marihuana była legalna. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.8.

Tabela 4.8. Opinie respondentów na temat legalizacji marihuany

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	138	13,5
Raczej tak	92	9,0
Raczej nie	197	19,2
Zdecydowanie nie	395	38,5
Trudno powiedzieć	203	19,8
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych 22,5% badanych uczniów jest za legalizacją marihuany (łącznie zdecydowanie i raczej tak), 57,7% uczniów jest przeciwnych legalizacji (łącznie zdecydowanie i raczej nie), a 19,8% badanych nie ma w tym zakresie zdania. Można, więc stwierdzić, że badania pokazują na kształtowanie się dosyć tradycjonalistycznego sposobu myślenia, co jest w opozycji do liberalnego myślenia o legalizacji marihuany, tym bardziej, że respondentami są uczniowie szkół podstawowych i średnich, czyli osobo wchodzące dopiero do dorosłego życia. Można przy tym dostrzec, że 38,5% osób badanych jest zdecydowanie przeciwnych takiej legalizacji, gdy zdecydowanych zwolenników jest

13,5% badanych (czyli 1,5-raza mniej). Nie zajęło stanowiska około jednej piątej populacji badanej. Kwestia ta jest istotna do rozpowszechniania w ramach działań profilaktycznych.

Następnie zainteresowano się kwestią dostępności „narkotyków” w świadomości respondentów, dlatego też zapytano ich o to, gdzie najłatwiej można nabyć „narkotyki”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.9.

Tabela 4.9. Miejsca, w których można nabyć (kupić, dostać, załatwić) „narkotyki”, w ocenie respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Na terenie szkoły	118	11,5
W miejscu zamieszkania	111	10,8
W okolicach szkoły	148	14,4
Na dyskotekach	274	26,7
Na imprezach szkolnych	78	7,6
W cyberprzestrzeni (w Internecie)	432	42,1
Brak odpowiedzi	320	31,2

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że aż 31,2% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie. Według respondentów najłatwiej nabyć (kupić, dostać, załatwić) „narkotyki” w cyberprzestrzeni (Internecie) - 42,1% osób badanych.

Dla pozostałych osób badanych najbardziej zagrożonymi miejscami handlu „narkotykami” są dyskoteki, o czym mówi aż 26,7% respondentów, ponadto miejsca w okolicach szkoły na co wskazuje 14,4% respondentów, także tym miejscem jest teren szkoły i tak uważa 11,5% badanych. Też takim miejscem jest możliwość zakupu blisko swojego miejsca zamieszkania, na co wskazuje 10,8% respondentów, a także imprezy szkolne, na co zwraca uwagę 7,6% respondentów.

Jak widać zatem, najczęściej respondenci wskazują jako miejsce nabycia „narkotyków” - Internet, tym bardziej, że współczesna młodzież jest bardzo dobrze wyedukowana w „poruszaniu się” w cyberprzestrzeni. W świadomości wielu dorosłych osób - rodziców uczniów, czy dla nauczycieli, jedynym miejscem nielegalnych zakupów jest Dark

Net. A przecież takich miejsc w cyberprzestrzeni jest dużo więcej, choćby fora internetowe i grupy w mediach społecznościowych, platformy e-commerce z lukami w nadzorze, rynki P2P (peer-to-peer), szyfrowane aplikacje komunikacyjne, strony z fałszywymi tożsamościami. A nabycie „narkotyków” nie jest trudne, bo przesyłki nie są przynoszone przez listonoszy do miejsca zamieszkania, tylko podawany jest uczniowi kod dostępu do paczkomatu, poza kontrolą rodzicielską. Z tradycyjnych miejsc są takie, w których zbiera się młodzież (dyskoteki, miejsca w okolicach szkoły, a nawet same szkoły). Pozostałe miejsca są traktowane jako drugorzędne, jednak nie bez znaczenia jest fakt dostępności „narkotyków” w miejscu zamieszkania respondentów, jak i na imprezach szkolnych. I nie jest to dostęp utrudniony, tym bardziej, że mogą być to zwykłe rośliny leśne, polne lub ogrodowe, albo rośliny hodowane w domowych zielnikach, albo ogródkach przydomowych.

Ostatnim pytaniem w tej grupie jest wiedza respondentów o najczęstszych konsekwencjach zdrowotnych, psychologicznych i społecznych stosowania środków psychoaktywnych, jak i zachowań związanych z uzależnieniami behawioralnymi. W związku z tym zapytano osoby badane o to, jakie są konsekwencje picia alkoholu, używania narkotyków, stosowania dopalaczy, palenia papierosów i e-papierosów, hazardu, nadmiernego korzystania z cybersieci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 4.10

Tabela 4.10. Wiedza respondentów o najczęstszych konsekwencjach zdrowotnych, psychologicznych i społecznych stosowania środków psychoaktywnych i zachowań związanych z uzależnieniami behawioralnymi (N=1025)

Wyszczególnienie	Problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego	Uzależnienie	Pogorszenie wyników w nauce	Konflikty z rodzicami i członkami rodziny	Problemy finansowe	Kłopoty z prawem	Nieodpowiednie relacje z rówieśnikami	Brak odpowiedzi
Picia alkoholu	91	154	13	17	18	21	11	700
	8,9	15,0	1,3	1,7	1,8	2,0	1,1	68,3
Używania narkotyków	87	162	19	7	11	28	8	703
	8,5	15,8	1,9	0,7	1,1	2,7	0,8	68,6
Stosowania dopalaczy	108	162	24	8	13	30	10	670
	10,5	15,8	2,3	0,8	1,3	2,9	1,0	65,4
Palenie papierosów i e-papierosów	89	224	10	5	21	17	10	649
	8,7	21,9	1,0	0,5	2,0	1,7	1,0	63,3
Hazardu	61	204	17	11	78	28	9	617
	6,0	19,9	1,7	1,1	7,6	2,7	0,9	60,2
Nadmiernego korzystania z cybersieci	86	222	43	18	20	40	32	564
	8,4	21,7	4,2	1,8	2,0	2,9	3,1	55,0

Źródło: obliczenia własne

Już pierwsza analiza danych pokazuje, że bardzo wielu respondentów (w granicach od 55% do 69%) nie odpowiedziało na to pytanie, co nieco zniekształca te wyniki, ale można domniemywać, że gdyby pytania te zadane były w sposób tradycyjny, z wykorzystaniem testu Likerta, to ankieta musiałaby liczyć znacznie ponad 100 pytań, co dla uczestników badań byłoby czynnikiem powodującym to, że respondenci nie chcieli by uczestniczyć w tych badaniach. Nie mniej jednak około 30-50% badanych przystąpiło do odpowiedzi na te pytania.

Analiza tego zagadnienia jest wieloelementowa, w związku z tym można stwierdzić co następuje:

1. W przypadku picia alkoholu, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,9% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 15,0% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,3% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,7% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,8% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,0% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,1% respondentów. Jak widać zatem, w tym przypadku młodzież zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od alkoholu. Pozostałe wybory są w zasadzie bardzo niskie, co z jednej strony nie pozwala na dobrą analizę tego zagadnienia, ale z drugiej strony pokazuje, że z pozostałymi skutkami picia alkoholu młodzież się nie utożsamia. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 68,3% osób badanych.
2. W przypadku używania „narkotyków”, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,5% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 15,8% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,9% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,7% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,1% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 0,8% respondentów. Tutaj podobnie jak powyżej, widać, że młodzież zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od „narkotyków”, a pozostałe wybory są w zasadzie na bardzo niskim poziomie. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 68,6% osób badanych.
3. W przypadku stosowania „dopalaczy”, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 10,5% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 15,8% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 2,3% respondentów,

na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,8% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,3% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,9% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,0% respondentów. Jak widać zatem, w tym przypadku młodzież również zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od „dopalaczy”. Pozostałe wybory są bardzo niskie. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 65,4% osób badanych.

4. W przypadku palenia papierosów i e-papierosów, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,7% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 21,9% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,0% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,5% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 2,0% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 1,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,0% respondentów. Jak widać zatem, w tym przypadku młodzież również zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od palenia papierosów i e-papierosów. Pozostałe wybory są bardzo niskie. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 63,3% osób badanych.
5. W przypadku hazardu, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 6,0% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 19,9% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,7% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,1% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 7,6% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 0,9% respondentów. Jak widać zatem, w tym przypadku młodzież zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od hazardu, chociaż do tego dochodzą jeszcze problemy finansowe, co jest znamienne w przypadku hazardu. Pozostałe wybory są bardzo niskie. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 60,2% osób badanych.
6. W przypadku nadmiernego korzystania z cybersieci, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,4% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 21,7% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 4,2% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,8% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 2,0% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,9% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 3,1% respondentów. Jak widać zatem, w tym przypadku młodzież również zwraca uwagę na problemy zdrowotne i możliwości uzależnienia się od korzystania

z cybersieci, ale pojawiają się także kwestie pogorszenia się wyników w nauce, jak i nieodpowiednie relacje z rówieśnikami. Pozostałe wybory są bardzo niskie. Na to pytanie nie odpowiedziało aż 55,0% osób badanych.

Widać zatem, że młodzież szkolna ma dosyć dużą wiedzę o skutkach zdrowotnych, psychologicznych i społecznych stosowania środków psychoaktywnych, jak i zachowań związanych z uzależnieniami behawioralnymi, chociaż znamienne jest, że o ile tradycyjne formy zachowań dysfunkcyjnych, takie jak: picie alkoholu, używanie „narkotyków”, stosowanie „dopalaczy”, czy palenie papierosów i e-papierosów są postrzegane jako mniej znaczące, o tyle nowe formy zachowań dysfunkcyjnych, takie jak: hazard, czy nadmierne korzystanie z cybersieci jest dokładniej zoperacjonalizowana przez respondentów, co może sugerować, że te kwestie są przez nich bardziej poznane.

5. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych i kwestii związanych z niezdrowym odżywianiem się

5.1. Młodzież szkolna a Internet

Badania dotyczące tematyki uzależnień behawioralnych rozpoczęto od zapytania się respondentów o to, czy uważają, że osoby młode (rówieśnicy) są świadomi zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu) w szczególności ze: sferą intymności, sferą seksualności, sextingiem, molestowaniem seksualnym, ofertami spotkań intymnych z nieznajomymi, cyberpedofilią, jakimiś innymi zagrożeniami. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.1.

Tabela 5.1. Zagrożenia dla respondentów, wpływające z cyberprzestrzeni (Internetu) w szczególności związku ze sferą intymności, seksualności, sextingiem, molestowaniem seksualnym, ofertami spotkań intymnych z nieznajomymi, cyberpedofilią, jakimiś innymi zagrożeniami (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Sfera intymności	302	336	154	106	127
	29,5	32,8	15,0	10,3	12,4
Sfera seksualności	316	334	139	117	119
	30,8	32,6	13,6	11,4	11,6
Sexting	288	327	148	118	144
	28,1	31,9	14,4	11,5	14,0
Molestowanie seksualne	331	336	133	112	113
	32,3	32,8	13,0	10,9	11,0
Oferty spotkań intymnych z nieznajomymi	348	322	131	110	114
	34,0	31,4	12,8	10,7	11,1
Cyberpedofilia	348	322	131	110	114
	34,0	31,4	12,8	10,7	11,1
Coś innego	303	333	119	98	172
	29,6	32,5	11,6	9,6	16,8

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że młodzież szkolna jest świadoma zagrożeń płynących z Internetu, szczególnie takich, które związane są ze sferą intymności, seksualności, sextingiem, molestowaniem seksualnym, ofertami spotkań intymnych z nieznajomymi, cyberpedofilią, jakimiś innymi zagrożeniami. I to jest dobra konstatacja

z tych wyników badań. jednak szczegółowo ujmując można zwrócić uwagę na następujące kwestie:

1. Po pierwsze, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych ze sferą intymności, ma 62,3% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 25,3% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 12,5% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych ze sferą intymności płynących z Internetu, co jest ważną informacją z punktu widzenia prowadzenia działań profilaktycznych i prewencyjnych.
2. Po drugie, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych ze sferą seksualności, ma 63,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 25,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 11,6% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych ze sferą seksualności płynących z Internetu, co jest pozytywną informacją.
3. Po trzecie, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z sextingiem, czyli przesyłaniem intymnych zdjęć za pomocą telefonii mobilnej, ma 60,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 25,9% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 14,0% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych z kwestią sextingu, co jest ważną informacją.
4. Po czwarte, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z molestowaniem seksualnym, ma 65,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 23,9% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 11,0% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych z molestowaniem seksualnym płynących z Internetu, co jest ważną informacją z punktu widzenia prowadzenia działań profilaktycznych i prewencyjnych.
5. Po piąte, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z ofertami spotkań intymnych z nieznanymi, ma 65,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 23,5% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 11,1% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia

zagrożeń, związanych z ofertami spotkań intymnych z nieznanymi płynących z Internetu, co jest ważną informacją.

6. Po szóste, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z cyberpedofilią, ma 65,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 23,5% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 11,1% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych z cyberpedofilią płynących z Internetu, co jest ważną informacją.
7. Po siódme, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z jakimiś innymi zagrożeniami związanymi z kwestiami seksualnymi, związanych ze sferą moralną, czy obyczajową (np. udział w sesjach zdjęciowych, czy w filmach dla dorosłych, itp.) ma 62,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiej świadomości 21,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 16,8% respondentów. Widać zatem, że badana młodzież ma wysoką świadomość istnienia zagrożeń, związanych z innymi zagrożeniami płynących z Internetu, co jest ważną informacją.

Jak widać z tego zestawienia, świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu) ma spora liczba badanych uczniów, jednak wydaje się, że jest to zbyt mało na tle tego, że aż co czwarty respondent nie ma świadomości takich zagrożeń, a prawie co dziesiąty nie jest w stanie sprecyzować tego zagadnienia. Być może główną rolę odgrywa tutaj wiek respondentów, albo też brak refleksji nad tą tematyką, co związane jest z tym, że współcześnie społeczeństwo jest mocno liberalne wobec do nagości i jej upubliczniania. Poza tym rozwój informatyki, a tym samym upowszechnienie się Internetu i telefonii komórkowej sprawia, że nieletni wykorzystują to miejsce dla zaprezentowania siebie, mając przekonanie, że nie są kontrolowani przez rodziców, co może skutkować groomingiem, w którym drapieżcy (*predators*), poszukujący kontaktu online z dziećmi, stosują wobec nich pewien schemat działania, składający się z etapu osvajania ofiary, preparowania („hodowania”) ofiary, a na koniec nawiązania bezpośredniego kontaktu z nieletnim w celu zaspokojenia swoich potrzeb. Co istotne, nieletni nie zawsze myślą o skutkach tego, co robią korzystając z sieci, a też mogą nie mieć świadomości, że raz wrzucone zdjęcie do sieci pozostaje w nim na zawsze. w związku z tym albo szkoły, albo też organ prowadzący szkoły, zarówno lokalny, jak i ponadlokalny powinien podjąć działania profilaktyczne i prewencyjne w tym zakresie, po to aby zwiększyć świadomość dzieci

i młodzieży w tej sferze, albo co najmniej zminimalizować skutki zdrowotne, psychologiczne, czy społeczne dzieci i młodzieży w sytuacji wystąpienia takiego zjawiska.

Kwestie dotyczące tematyki uzależnień behawioralnych związane są także z czasem jaki respondenci spędzają w sieci internetowej. Dlatego zapytano ich o to, ile czasu dziennie spędzają w Internecie (social media, strony internetowe, itp.). Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.2.

Tabela 5.2. Ilość czasu dziennie spędzana w sieci internetowej przez respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Mniej niż 1 godzina	47	4,6
Od 1 godziny do 2 godzin	212	20,7
Od 2 godzin do 5 godzin	460	44,9
Więcej niż 5 godzin, ale mniej niż 10 godzin	238	23,2
Powyżej 10 godzin (dużo więcej od innych)	28	2,7
Brak odpowiedzi	40	3,9
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, tylko 4,6% respondentów spędza w sieci internetowej mniej niż 1 godzinę. Z kolei 20,7% badanych uczniów dziennie spędza w sieci internetowej od 1 do 2 godzin, a 44,5% uczniów spędza w sieci internetowej do 2 do 5 godzin. Ponadto 23,2% badanych spędza więcej niż 5 godzin, ale mniej niż 10 godzin. Powyżej 10 godzin spędza w sieci 2,7% badanych. Nie udzieliło odpowiedzi 3,9% respondentów.

Jak widać najwięcej respondentów spędza w sieci internetowej od 2 do 5 godzin (44,5%), a też od 5 do 10 godzin (23,2%), co oznacza, że aż 67,7% (czyli 7 osób na 10) spędza dziennie tak dużo czasu w sieci. Jest to zbyt duża ilość czasu spędzana przed monitorem komputera, laptopa, tableta, smartfona, gdyż młodzież wówczas nie rusza się, nie uprawia sportu, nie czyta tradycyjnych książek i nie zajmuje się ręcznym pisaniem. Jeśli nawet czyta i pisze, to są to albo e-booki, albo programy piszące, poprawiające błędy ortograficzne, interpunkcyjne i stylistyczne, czyli komputer jest w stanie weryfikować

niedociągnięcia i błędy. Niepokoić więc musi taki sposób spędzania czasu wolnego. Oczywiście nie musi być to regułą, gdyż w czasie wolnym, w soboty, niedziele, czy święta uczniowie mogą spędzać czas przed monitorem dłużej niż w inne dni, jednak z wyraźnym zaniedbywaniem innych obowiązków, a w szczególności ze szkodą dla kontaktów interpersonalnych z rówieśnikami. Wprawdzie Internet daje młodzieży możliwość nawiązywania kontaktów z innymi osobami, nawet z najodleglejszych „zakątków” naszego globu, lecz mają one charakter wyłącznie wirtualny, co może być ze szkodą dla procesu socjalizacji.

Z kwestią społeczeństwa sieci powiązana jest możliwość nie tylko kontaktów z różnymi osobami z całego świata, ale także możliwość zlecenia usług, czy kupowania produktów w sieci. w związku z tym zapytano respondentów o to, czy kupują lub sprzedają coś na stronach internetowych, typu Vinted, OLX, Allegro lub innych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.3.

Tabela 5.3. Kupowanie/sprzedaż przez respondentów różnorodnych produktów na stronach Vinted, OLX, Allegro lub innych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	365	35,6
Raczej tak	252	24,6
Raczej nie	144	14,0
Zdecydowanie nie	202	19,7
Trudno powiedzieć	62	6,0
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, 60,2% badanych uczniów kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem na stron internetowych, typu Vinted, OLX, Allegro lub innych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei 33,7% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Ale 6,0% badanych nie potrafi tego jednoznacznie określić. A zatem badani uczniowie, dokonując transakcji handlowych w sieci, w zasadzie nie odbiegają od standardowego zachowania się osób dorosłych.

Ale młodzież nie tylko używa Internetu do poszukiwania towarów lub usług. Korzysta także ze stron o charakterze płatnym, na których może słuchać ulubioną muzykę, oglądać najnowsze filmy, ale także mieć dostęp do stron dla dorosłych, w tym pornograficznych.

Dlatego też zadano pytanie osobom badanym, czy używają płatnych albo bezpłatnych stron internetowych dla dorosłych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.4.

Tabela 5.4. Używanie przez respondentów stron internetowych dla dorosłych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	94	9,2
Raczej tak	85	8,3
Raczej nie	145	14,1
Zdecydowanie nie	630	61,5
Trudno powiedzieć	71	6,9
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że 17,5% badanych uczniów używa stron internetowych dla dorosłych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei 75,6% badanych uczniów nie robi tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 6,9% badanych nie potrafi tego jednoznacznie określić. Zatem należy wskazać, że korzystanie z płatnych, jak i bezpłatnych stron internetowych dla dorosłych jest ryzykowne, tym bardziej, że mogą być związane z czymś nielegalnym, a także seksem, przemocą, nielegalnym ściąganiem oprogramowania, muzyki, filmów. Ale odpowiedzi respondentów są w zasadzie zadowolające, chociaż fakt, że co szósty respondent używa takich stron powinno być niepokojące.

W nawiązaniu do poprzedniego pytania, czyli, czy respondenci korzystają ze stron internetowych dla dorosłych, zapytano ich o to, jakie to są strony. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.5.

Tabela 5.5. Rodzaje stron internetowych dla dorosłych, z których respondenci korzystają (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Brak odpowiedzi
Związane z hazardem	99	44	79	338	28	437
	9,7	4,3	7,7	33,0	2,7	42,7
Portale randkowe	42	39	59	407	29	449
	4,1	3,8	5,8	39,7	2,8	43,8
Aplikacje dla dorosłych	74	58	63	347	39	444
	7,2	5,7	6,1	33,9	3,8	43,3
DarkNet	56	28	61	395	34	451
	5,5	2,7	6,0	38,5	3,3	44,0
Coś innego	65	33	55	325	80	467
	6,3	3,2	5,4	31,7	7,8	45,6

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych pokazuje, że respondenci raczej rzadko korzystają ze stron internetowych dla dorosłych, nie mniej jednak oznacza to, że średnio nieco ponad 10,0% osób badanych ma z taką sytuacją do czynienia. Za to prawie 37,0% nie ma z tym nic wspólnego. Za to istnieje duża liczba braków odpowiedzi, która średnio wynosi 44,0%. w związku z tym można stwierdzić, że:

1. Po pierwsze, w przypadku korzystania ze stron internetowych dla dorosłych, które są związane z hazardem, to 14,0% badanych uczniów korzysta z tych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 40,7% badanych nie korzysta z nich (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 2,7% nie potrafi tego jednoznacznie określić. Brak odpowiedzi wynosił 42,7%.
2. Po drugie, w przypadku korzystania ze stron internetowych dla dorosłych, którymi są portale randkowe, to 7,9% badanych uczniów korzysta ze tych stron (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 45,5% badanych nie korzysta z nich (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 2,8% nie potrafi tego jednoznacznie określić. Brak odpowiedzi wynosił 43,8%.
3. Po trzecie, w przypadku korzystania ze stron internetowych dla dorosłych, które są związane z aplikacjami dla dorosłych, to 12,9% badanych uczniów korzysta ze tych stron (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 40,0% badanych nie korzysta z nich (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 3,8% nie potrafi tego jednoznacznie określić. Brak odpowiedzi wynosił 43,3%.
4. Po czwarte, w przypadku korzystania ze stron internetowych dla dorosłych, które są związane z DarkNetem, to 8,2% badanych uczniów korzysta ze tych stron (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 44,5% badanych nie korzysta z nich (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 3,3% nie potrafi tego jednoznacznie określić. Brak odpowiedzi wynosił 44,0%.
5. Po piąte, w przypadku korzystania ze stron internetowych dla dorosłych, które są związane z jakimiś innymi kwestiami, to 9,5% badanych uczniów korzysta ze tych stron (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 37,1% badanych nie korzysta z nich (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a 7,8% nie potrafi tego jednoznacznie określić. Brak odpowiedzi wynosił 45,6%.

Jak widać zatem, strony internetowe dla dorosłych nie są zbyt mocno eksplorowane przez respondentów, co jest dobrą konstatacją z tych analiz.

Zapytano także respondentów o to, do czego używają Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.6.

Tabela 5.6. Używanie Internetu przez respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy
Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole	351	371	171	71	61
	34,2	36,2	16,7	6,9	6,0
Do sprawdzania poczty e-mail	165	193	327	228	112
	16,1	18,8	31,9	22,2	10,9
Do ściągania plików muzycznych, filmów	224	203	246	194	158
	21,9	19,8	24,0	18,9	15,4
Do komunikowania się z innymi osobami	758	174	39	17	37
	74,0	17,0	3,8	1,7	3,6
Do przeglądania portali społecznościowych	619	214	96	42	54
	60,4	20,9	9,4	4,1	5,3
Do rozwiązywania problemów osobistych	190	178	285	177	195
	18,5	17,4	27,8	17,3	19,0
Do grania w gry internetowe	437	253	187	91	57
	42,6	24,7	18,2	8,9	5,6
Do uczestniczenia w czatach internetowych	356	200	198	126	145
	34,7	19,5	19,3	12,3	14,1

Źródło: opracowanie własne

c.d. Tabela 5.6. Używanie Internetu przez respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy
Do przeglądania forów internetowych	249	203	245	149	179
	24,3	19,8	23,9	14,5	17,5
Do słuchania muzyki, oglądania filmów, itp.	736	183	46	22	38
	71,8	17,9	4,5	2,1	3,7
Do oglądania stron dla dorosłych	66	58	118	125	658
	6,4	5,7	11,5	12,2	64,2
Do innych celów	241	227	240	113	204
	23,5	22,1	23,4	11,0	19,9

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci najczęściej używają Internetu do wielu celów, w tym naukowych i poznawczych, do kontaktów z innymi ludźmi, dla rozrywki, i dla innych celów. W związku z tym można stwierdzić, że:

1. Po pierwsze, do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole, Internetu używa 70,4% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 23,6% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 6,0% respondentów.
2. Do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa 34,9% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 54,1% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 10,9% respondentów.
3. Do ściągania plików muzycznych, filmów, Internetu używa 41,7% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 24,0% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 15,4% respondentów.
4. Do komunikowania się z innymi osobami, Internetu używa 91,0% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 5,5% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 3,6% respondentów.
5. Do przeglądania portali społecznościowych, Internetu używa 81,3% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 13,5% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 5,3% respondentów.
6. Do rozwiązywania problemów osobistych, Internetu używa 35,9% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 45,1% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 19,0% respondentów.
7. Do grania w gry internetowe, Internetu używa 67,3% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 27,1% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 5,6% respondentów.
8. Do uczestniczenia w czatach internetowych, Internetu używa 23,6% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 23,6% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 14,1% respondentów.
9. Do przeglądania forów internetowych, Internetu używa 54,2% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 38,4% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 17,5% respondentów.
10. Do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa 89,7% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 6,6% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 3,7% respondentów.

11. Do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa 12,1% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 23,7% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 64,2% respondentów.
12. Do innych celów, Internetu używa 45,6% badanych uczniów (bardzo często i często), mniej używa 34,4% uczniów (rzadko i bardzo rzadko), a nigdy nie używa 19,9% respondentów.

Jak widać zatem Internet jest nie tylko źródłem wiedzy i nauki, ale przede wszystkim rozrywki, kontaktów interpersonalnych, a także pewnym sposobem na spędzanie wolnego czasu.

Kolejną istotną kwestią jest to, aby dowiedzieć się, czy istnieją w populacji badanej symptomy zagrożenia uzależnieniem się od Internetu. Zapytano zatem respondentów o to, czy zdarzyło się im się tak, że zbyt długi czas korzystania z Internetu spowodował u danego ucznia to, że pojawiły się określone symptomy uzależnienia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.7.

Tabela 5.7. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać określone działania (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zaniedbał kontakty z najbliższymi członkami rodziny	110	121	284	430	80
	10,7	11,8	27,7	42,0	7,8
Zaniedbał kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi	74	97	295	494	65
	7,2	9,5	28,8	48,2	6,3
Zapomniał o swoich codziennych obowiązkach	148	232	260	297	88
	14,4	22,6	25,4	29,0	8,6
Zaniedbał naukę	162	241	278	262	83
	15,8	23,5	27,1	25,6	8,0
Nie zdał egzaminu, nie zaliczył sprawdzianu, klasówki, egzaminu, albo otrzymał ocenę niedostateczną	150	169	228	392	86
	14,6	16,5	22,2	38,2	8,4
Stracił kontakt z bliską/ważną osobą	88	61	253	531	92
	8,6	6,0	24,7	51,8	9,0
Zapomniał zjeść posiłek	128	121	226	465	85
	12,5	11,8	22,0	45,4	8,3
Zmienił swoje zachowanie	120	165	282	355	103
	11,7	16,1	27,5	34,6	10,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, jak Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania. Są to w zasadzie symptomy uzależnienia behawioralnego związanego z siecioletizmem. Są wśród nich następujące kwestie:

1. Po pierwsze, symptomy zaniedbywania kontaktów z najbliższymi członkami rodziny, na co zwraca uwagę 22,5% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 69,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 7,8% badanych uczniów.
2. Po drugie, symptomy zaniedbywania kontaktów z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi, na co zwraca uwagę 16,7% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 77,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 6,3% badanych uczniów.
3. Po trzecie, zapominanie o swych codziennych obowiązkach, na co zwraca uwagę 37,0% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 54,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 8,6% badanych uczniów.
4. Po czwarte, zaniedbywanie nauki, na co zwraca uwagę 39,3% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 52,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 8,0% badanych uczniów.
5. Po piąte, nie zdanie egzaminu, nie zaliczenie sprawdzianu, otrzymanie oceny niedostatecznej, na co zwraca uwagę 31,1% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 60,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 8,4% badanych uczniów.
6. Po szóste, utrata kontaktu z bliską/ważną osobą, na co zwraca uwagę 14,6% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 76,5% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 9,0% badanych uczniów.
7. Po siódme, zapomnienie zjedzenia posiłku, na co zwraca uwagę 24,3% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 67,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 8,3% badanych uczniów.
8. Po ósme, zmiana swojego zachowania, na co zwraca uwagę 27,8% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich symptomów 62,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 10,0% badanych uczniów.

Można zatem wskazać, że jeśli tak dużo respondentów odczuwa silną potrzebę korzystania z Internetu, ma subiektywne przekonanie o mniejszej możliwości kontrolowania zachowań związanych z Internetem, spędza coraz większej ilości czasu w Internecie, zaniedbuje alternatywne źródła przyjemności, czy zainteresowań na rzecz Internetu, a także korzysta z Internetu pomimo szkodliwych następstw, to można mówić o tym, że młodzież ta jest na pograniczu uzależnienia behawioralnego. Ale dopiero pogłębione badania są w stanie czynnik ten zweryfikować.

Następne pytanie dotyczyło także kwestii związanych z przejawami uzależnienia behawioralnego, dlatego też zapytano respondentów, czy zdarza się im korzystać z Internetu przez dłuższy czas niż mieli zaplanowane. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.8.

Tabela 5.8. Korzystanie przez respondentów z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany.

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	389	38,0
Raczej tak	305	29,8
Raczej nie	152	14,8
Zdecydowanie nie	51	5,0
Trudno powiedzieć	128	12,5
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 67,8% badanych uczniów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 19,8% nie uczyniło tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 12,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że prawie trzy czwarte respondentów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanował, co pokazuje, jak trudnym zagadnieniem, zarówno z punktu widzenia diagnostycznego, jak i profilaktycznego jest cybersfera i jego problemy.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, jak zachowują się respondenci, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.9.

Tabela 5.9. Zachowanie się respondentów w przypadku braku dostępu do Internetu (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Odczuwa zdenerwowanie	102	10,0
Odczuwa znudzenie	450	43,9
Niepokoi się	94	9,2
Nie wywiera to na nich żadnego wpływu	527	51,4
Brak odpowiedzi	63	6,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje zatem, że dla 51,4% respondentów brak dostępu do Internetu nie wywiera żadnego wpływu. Jednak 43,9% odczuwa znudzenie, 10,0% odczuwa zdenerwowanie, a 9,2% niepokoi się. Nie udzieliło odpowiedzi 6,1% osób badanych. Widać zatem, że u ponad połowy respondentów nie występują typowe symptomy zagrożenia uzależnieniem behawioralnym, co jest pozytywną informacją.

Kolejne pytanie brzmiało, czy przebywanie w sieci przez respondentów ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami, w tym z rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.10.

Tabela 5.10. Przekonanie respondentów, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	52	5,1
Raczej tak	84	8,2
Raczej nie	400	39,0
Zdecydowanie nie	402	39,2
Trudno powiedzieć	87	8,5
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 13,3% badanych uczniów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), ale 78,2% nie jest o tym przekonanych (łącznie odpowiedzi

zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 8,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że co siódmy badany uczeń jest przekonany, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami. Pozostali respondenci nie są o tym mocno przekonani.

Zapytano także respondentów o to, czy zdarza się tak, że Internet na tyle zaabsorbował uwagę danej osoby, że ta modyfikuje swe zachowania, w stosunku do wcześniejszych, w niektórych codziennych sytuacjach. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.11.

Tabela 5.11. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak absorbuje daną osobę, że ta modyfikuje swe zachowania, w stosunku do wcześniejszych, niektórych codziennych sytuacji (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Do późna w nocy siedzieć przed komputerem lub smartfonem	410	211	180	159	65
	40,0	20,6	17,6	15,5	6,3
Spędzić cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, czy internetowe	173	103	268	424	57
	16,9	10,0	26,1	41,4	5,6
Wstać w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach	99	55	189	616	66
	9,7	5,4	18,4	60,1	6,4
Sprawdzać powiadomienia natychmiast po przebudzeniu	261	249	205	248	62
	25,5	24,3	20,0	24,2	6,0
Wybuchać złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z osobistego smartfona, laptopa, czy komputera	81	73	275	504	92
	7,9	7,1	26,8	49,2	9,0
Ciągle myśleć o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu	96	99	302	449	79
	9,4	9,7	29,5	43,8	7,7
„Wpaść” w cyberprzestrzeń	61	51	194	554	165
	6,0	5,0	18,9	54,0	16,1

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że aż „modyfikuje” ich zachowania, w stosunku do wcześniejszych, niektórych codziennych sytuacji. Są wśród nich następujące sytuacje:

1. Po pierwsze, do późna w nocy siedzi przed komputerem lub smartfonem 60,6% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 33,1% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 6,3% badanych.
2. Po drugie, spędza cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, czy internetowe 26,9% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 67,5% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 5,6% badanych.
3. Po trzecie, wstaje w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach 15,1% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 78,5% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 6,4% badanych.
4. Po czwarte, sprawdza powiadomienia natychmiast po przebudzeniu 49,8% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 44,2% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 6,0% badanych.
5. Po piąte, wybuchają złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z osobistego smartfona, laptopa, czy komputera 15,0% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 76,0% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 9,0% badanych.
6. Po piąte, ciągle myśli o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu 19,1% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 73,3% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 7,7% badanych.
7. Po szóste, całkowicie „wpada” w cyberprzestrzeń 11,0% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie robi tego 72,9% badanych uczniów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania na ten temat 16,1% badanych.

Jak widać zatem, dosyć spora liczba respondentów przejawia wybrane symptomy uzależnienia od komputera, co powinno zastanowić profilaktyków społecznych do podjęcia działań w zakresie profilaktyki uzależnień behawioralnych.

Następnie zapytano respondentów o to, czy zdarza się im mówić formułkę, „jeszcze parę minut i wyłączam smartfon/laptop/komputer”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.12.

Tabela 5.12. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączanie komputera przez dłuższy czas

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	319	31,1
Raczej tak	287	28,0
Raczej nie	233	22,7
Zdecydowanie nie	119	11,6
Trudno powiedzieć	67	6,5
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 59,1% badanych uczniów mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), z kolei 34,3% nie mówi w ten sposób (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 6,5% badanych. Można, więc stwierdzić, że standardowe posługiwanie się przez respondentów zdaniem „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączanie komputera przez dłuższy czas jest problemem w badanej populacji, który jest jednym z przejawów uzależnienia behawioralnego. Dotyka on zdecydowanie ponad połowę badanej populacji uczniów. Wprawdzie jedna trzecia badanych nie posiada takich symptomów, nie mniej jednak działania o charakterze profilaktycznym powinny być realizowane w całej populacji młodzieży szkolnej.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci miewają wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.13.

Tabela 5.13. Wyrzuty sumienia u respondentów z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	221	21,6
Raczej tak	251	24,5
Raczej nie	278	27,1
Zdecydowanie nie	198	19,3
Trudno powiedzieć	77	7,5
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 46,1% badanych uczniów ma wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 46,4% respondentów nie zgłasza takich wyrzutów sumienia (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). A nie ma w tym zakresie zdania 7,5% badanych. Jak widać, prawie połowa badanych przejawia symptomy uzależnienia behawioralnego, chociaż także druga połowa nie przejawia tego, nie mniej jednak należy dalej zagadnienia i prowadzić ciągły proces działań naprawczych, w postaci profilaktyki uzależnień.

5.2. Młodzież szkolna a objawy uzależnienia od hazardu

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci grają na automatach lub w inne gry hazardowe. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.14.

Tabela 5.14. Granie przez respondentów na automatach lub w inne gry hazardowe

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	82	8,0
Raczej tak	58	5,7
Raczej nie	153	14,9
Zdecydowanie nie	666	65,0
Trudno powiedzieć	66	6,4
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 13,7% badanych uczniów gra na automatach lub w inne gry hazardowe (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), chociaż 79,9% nie ma z graniem nic wspólnego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 6,4% badanych. Można, więc stwierdzić, że co siódmy respondent grając na automatach lub w inne gry hazardowe, może przejawiać symptomy uzależnienia od hazardu.

W nawiązaniu do poprzedniego pytania, zapytano respondentów także o to, czy zdarza się im korzystać z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż był zaplanowany. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.15.

Tabela 5.15. Korzystanie przez respondentów z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	44	4,3
Raczej tak	22	2,1
Raczej nie	84	8,2
Zdecydowanie nie	294	28,7
Trudno powiedzieć	53	5,2
Brak odpowiedzi	528	51,5
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 6,4% badanych uczniów korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 36,9% nie czyni tego (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych. Jednak aż 51,5% badanych uczniów nie odpowiedziało na to pytanie. Wprawdzie co piętnasty respondent przejawia symptomy uzależnienia od hazardu, nie mniej jednak należy podjąć działania profilaktyczne, wskazujące jak niebezpieczną kwestią jest uzależnienie się od hazardu.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci są niespokojni, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do automatów lub innych gier hazardowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.16.

Tabela 5.16. Niepokój u respondentów z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	51	5,0
Raczej tak	21	2,0
Raczej nie	93	9,1
Zdecydowanie nie	807	78,7
Trudno powiedzieć	53	5,2
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że u 7,0% badanych uczniów występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 87,8% respondentów nie komunikuje takiego niepokoju (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że wprawdzie u co piętnastego badanego ucznia występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych, jednak to powinno zaniepokoić profilaktyków społecznych, a też powinny zostać podjęte działania profilaktyczne w tej sferze.

Kolejne pytanie dotyczy tego, czy respondenci czują potrzebę grania na automatach lub w innych grach hazardowych, gdy inni wygrywają, myśląc, że im też się uda wygrać. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.17.

Tabela 5.17. Potrzeba grania na automatach lub w innych grach hazardowych przez respondentów, w sytuacji gdy inni wygrywają, co skutkuje tym, że istnieje przekonanie, że im też się uda wygrać

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	52	5,1
Raczej tak	36	3,5
Raczej nie	138	13,5
Zdecydowanie nie	746	72,8
Trudno powiedzieć	53	5,2
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 8,6% respondentów ma potrzebę grania na automatach lub w innych grach hazardowych, w sytuacji gdy inni wygrywają, co skutkuje tym, że istnieje przekonanie, że im też się uda wygrać (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 86,3% respondentów nie ma takiej potrzeby (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że wprawdzie u co dwunastego badanego ucznia występuje potrzeba grania na automatach lub innych grach hazardowych, w sytuacji gdy inni wygrywają, co skutkuje tym, że istnieje przekonanie, że im też się uda wygrać, to jednak powinno to zaniepokoić profilaktyków społecznych, a też powinny zostać podjęte działania profilaktyczne w tej sferze, tym bardziej, że mają one charakter symptomów uzależnienia od hazardu.

Ostatnie pytanie w tym obszarze dotyczy tego, czy zdarza się respondentom mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, w sytuacji grania na automatach lub w innych grach hazardowych, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.18.

Tabela 5.18. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i kończę grę”, w sytuacji grania na automatach lub w innych grach hazardowych, ale nie kończenie jej

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	194	18,9
Raczej tak	235	22,9
Raczej nie	187	18,2
Zdecydowanie nie	336	32,8
Trudno powiedzieć	73	7,1
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że 41,8% badanych uczniów mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, w sytuacji grania na automatach lub w innych grach hazardowych, ale nie kończy jej (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 51,0% nie mówi w taki sposób (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 7,1% badanych. Można, więc stwierdzić, że problem związany z symptomem uzależnienia behawioralnego istnieje, gdyż prawie połowa badanej populacji w taki sposób się odzywa, ale wcale nie kończąc jej.

5.3. Młodzież szkolna a niezdrowe odżywianie się

Ostatnim zakresem analitycznym w tej grupie problemów młodzieży szkolnej, jest kwestia niezdrowego odżywiania się. W związku z tym zapytano respondentów o to, dlaczego młodzież sięga po niezdrowe jedzenie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.19.

Tabela 5.19. Przyczyny sięgania po niezdrowe jedzenie przez młodzież (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Ze względu na to, że jest smaczne	750	73,2
Ze względu na to, że jest szybkie i wygodne	701	68,4
Ze względu na to, że jest tanie	401	39,1
Ze względu na to, że znajomi też to jedzą	315	30,7
Ze względu na to, że reklamy zachęcają	239	23,3
Brak odpowiedzi	40	3,9

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że przyczyną sięgania po niezdrowe jedzenie przez młodzież jest dla 73,2% respondentów to, że jest ono po prostu smaczne, dla 68,4% respondentów jest to, że jest ono szybko przyrządzone i wygodne w konsumpcji, dla 39,1% respondentów jest to, że jest ono tanie, 30,7% respondentów jest to, że znajomi też jedzą takie potrawy, a dla 23,3% respondentów jest to, że zachęcają do tego reklamy. Nie udzieliło odpowiedzi w tym zakresie 3,9% osób badanych. Widać zatem, że znacząca liczba respondentów ma swoje uzasadnienie konsumowania niezdrowej żywności, co jest niewątpliwie znaczącym problemem współczesnego młodego pokolenia, które z tego tytułu są coraz grubszy. Jednak wymaga to określonych działań profilaktycznych, szczególnie wśród dziewcząt, chcących wyglądać atrakcyjnie w swej grupie wiekowej.

Kolejne pytanie dotyczy tego, jak często respondenci jedzą fast foody (frytki, pizzę, hamburgery, kebaby) i piją słodzone napoje (colę, energetyki, słodzone soki). Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.20.

Tabela 5.20. Częstotliwość jedzenia przez respondentów fast foodów (frytki, pizza, hamburgery, kebaby) i picia słodzonych napoi (cola, energetyki, słodzone soki).

Wyszczególnienie	Liczba	%
Codziennie	43	4,2
Kilka razy w tygodniu	132	12,9
Kilka razy w miesiącu	331	32,3
Sporadycznie	354	34,5
Unikam ich	133	13,0
Nie jadam i nie piję ich	32	3,1
Razem	1025	100,0

Zródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że tylko 4,2% respondentów jada codziennie fast foody i pije słodzone napoje, co jest wiadomością dosyć pocieszającą, chociaż 12,9% respondentów jada to kilka razy w tygodniu, a 32,3% respondentów jada to kilka razy w miesiącu, a zdecydowanie więcej, bo 34,5% respondentów jada to sporadycznie. Ale tylko, bo 13,0% respondentów unika ich, a tylko 3,1% respondentów nie jada tych potraw i nie pije takich napojów. I to nie jest pocieszająca wiadomość, gdyż pokazuje to, że fast foody i słodzone napoje są częścią kultury spożywania posiłków przez młodzież.

Kolejne pytanie dotyczy tego, czy zdarza się respondentom jedzenie niezdrowych przekąsek, picie słodkich napoi w różnych sytuacjach życiowych, w tym gdy są zestresowani, gdy oglądają program w telewizji, gdy oglądają film w kinie, gdy przeglądają Internet, gdy spotykają się ze znajomymi, kolegami/koleżankami, gdy nudzą się lub w jakiś innych sytuacjach. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.21.

Tabela 5.21. Jedzenie przez respondentów niezdrowych przekąsek i picie słodkich napoi w różnych sytuacjach codziennych (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
W sytuacji zestresowania	210	166	320	253	76
	20,5	16,2	31,2	24,7	7,4
Podczas oglądania programu w telewizji	288	389	173	115	60
	28,1	38,0	16,9	11,2	5,9
Podczas oglądania film w kinie	419	372	106	77	51
	40,9	36,3	10,3	7,5	5,0
W czasie eksploracji i przeglądania Internetu	204	257	316	174	74
	19,9	25,1	30,8	17,0	7,2
W sytuacji spotkania się ze znajomymi, kolegami/koleżankami	256	370	207	103	89
	25,0	36,1	20,2	10,0	8,7
Podczas nudzenia się	185	177	322	255	86
	18,0	17,3	31,4	24,9	8,4
W innych sytuacjach	146	172	227	206	274
	14,2	16,8	22,1	20,1	26,7

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że młodzież szkolna spożywa stosunkowo dużo niezdrowej żywności i pije słodkie napoje, co jest ze szkodą dla ich zdrowia. Są wśród nich następujące kwestie:

1. Po pierwsze, 36,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje w sytuacji stresu. Nie czyni tego 55,9% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 7,4% respondentów. Widać zatem, że ponad jedna trzecia respondentów zajada swój stres niezdrową żywnością i słodkimi napojami, co nie jest dobrą informacją z punktu widzenia zdrowotnego.
2. Po drugie, 66,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas oglądania programów telewizyjnych. Nie czyni tego 28,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi

sprecyzować swej odpowiedzi 5,9% respondentów. Widać zatem, że dwie trzecie respondentów je niezdrową żywność i słodkie napoje podczas oglądania programów telewizyjnych, co nie jest pozytywne dla ich zdrowia.

3. Po trzecie, 77,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas oglądania film w kinie. Nie czyni tego tylko 17,8% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 5,0% respondentów. Jak widać podstawowy zestaw w kinie, czyli popcorn i bardzo słodki napój gazowany są na porządku dziennym, o czym świadczy fakt, że aż dwie trzecie respondentów na to zwraca uwagę. I nie jest to dobra wiadomość.
4. Po czwarte, 45,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje w czasie eksploracji i przeglądania Internetu. Nie czyni tego 47,8% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 7,2% respondentów. Widać zatem, że prawie połowa respondentów posila się niezdrową żywnością i słodkimi napojami w takiej sytuacji, co nie jest dobrą informacją z punktu widzenia zdrowotnego.
5. Po piąte, 61,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas spotykania się ze znajomymi, czy kolegami/koleżankami. Nie czyni tego 30,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 8,7% respondentów. Widać zatem, że podczas spotkań towarzyskich więcej niż połowa respondentów zajada się chrupkami o wielu smakach, batonami, czekoladkami, krakersami, paluszkami, pizzą, czyli niezdrową żywnością i słodkimi napojami, które nie zawsze mają zawartość prawdziwych owoców. I nie jest to dobra informacja z punktu widzenia zdrowotnego.
6. Po szóste, 35,3% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje gdy się nudzi. Nie czyni tego 56,3% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 8,4% respondentów. Widać zatem, że dla co najmniej jednej trzeciej respondentów zajadanie się niezdrową żywnością i picie słodkich napojów, jest erzacem na nudę.
7. Po siódme, 31,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje w innych sytuacjach. Nie czyni tego 42,2% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie potrafi sprecyzować swej odpowiedzi 26,7% respondentów. Jak widać dla wielu respondentów niezdrowa żywność i słodkie napoje są remedium na wszelkie inne sytuacje, które są postrzegane przez te osoby za stresogenne, albo mające charakter negatywny.

Zapytano także respondentów o to, czy zabierają ze sobą i jedzą w szkole drugie śniadanie. Pytanie to wynika z tego, że gdy drugie śniadanie przygotowane jest w domu, to istnieje większe prawdopodobieństwo, że będzie tam mniej niezdrowych tłuszczów, albo dużo mniej cukrów. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.22.

Tabela 5.22. Sytuacja dotycząca zabierania ze sobą i jedzenia w szkole drugiego śniadania (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Tak, zabiera i zjada	344	33,6
Tak, zabiera, ale nie zawsze zjada	188	18,3
Zabiera sporadycznie	142	13,9
Nie zabiera, bo drobny posiłek kupuje w sklepiku szkolnym	99	9,7
Nigdy nie zabiera drugiego śniadania	180	17,6
Nie przywiązuje do tego wagi	72	7,0

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że największa grupa respondentów (33,6%) zabiera z domu drugie śniadanie i zjada je w szkole. Z kolei 18,3 respondentów zabiera z domu drugie śniadanie, ale nie zawsze zjada je w szkole. Poza tym 13,9% respondentów zabiera śniadanie sporadycznie. Ponadto 9,7% respondentów świadomie nie zabiera do szkoły drugiego śniadania, gdyż w szkole jest sklepik, w którym można kupić jakąś przekąskę. Nigdy nie zabiera do szkoły drugiego śniadania 17,6% badanych osób nie przywiązuje do tego większej wagi 7,0% respondentów. Widać zatem, że około 52% badanych osób zabiera do szkoły drugie śniadanie (choć niektóre osoby nie zawsze je zjadają). Ważne jest także i to, że ponad 40% respondentów świadomie nie zabiera do szkoły drugiego śniadania, wiedząc, że tam można kupić ciepłą zapiekankę, albo drożdżówkę, czy bagietkę, batony, czy czekoladki. A do tego można napić się jakiś słodki napój, co „pozwoli na dotrwanie do ostatniej lekcji”. Oczywiście część młodzieży nie ma świadomości, że żywność przygotowana w mikrofalówce, albo z bardzo długim terminem świeżości, ma swoje wady, a też, że lepsza jest kromka z samym masłem, niż przeterminowany produkt spożywczy. Dlatego też

działania w tym zakresie wymagają oddziaływań profilaktycznych, dla zdrowia młodych ludzi.

Zapytano także respondentów o to, co w ramach drugiego śniadania codziennie zabierają ze sobą do szkoły. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.23.

Tabela 5.23. Rodzaj drugiego śniadania zabieranego przez respondentów ze sobą do szkoły (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
2 kanapki	156	15,2
1 kanapkę i owoc	124	12,1
1 kanapkę	205	20,0
Jogurt lub napój owocowy	46	4,5
Tylko owoce	25	2,4
Coś słodkiego	58	5,7
Brak odpowiedzi	411	40,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że 2 kanapki są zabierane do szkoły przez 15,2% respondentów. Z kolei 1 kanapkę i jakiś owoc są zabierane do szkoły przez 12,1% respondentów. Poza tym 1 kanapka jest zabierana do szkoły przez 20,0% respondentów. Ponadto jakiś jogurt lub napój owocowy jest zabierany do szkoły przez 4,5% respondentów. Także tylko owoce są zabierane do szkoły przez 2,4% respondentów. A ponadto coś słodkiego jest zabierane do szkoły przez 5,7% respondentów. Nie udzieliło odpowiedzi aż 40,1% respondentów, co nie pozwala na to, aby odpowiednio oszacować menu uczniów w każdym szkolnym dniu. Jak widać, w zasadzie uczniowie zabierają ze sobą do szkoły jakieś jedzenie, chociaż można domniemywać, że w szkole (albo w sklepie obok) kupują sobie jakieś dodatkowe jedzenie.

Ostatnie pytanie w tej grupie zagadnień dotyczy tego, co respondenci najczęściej kupują do zjedzenia w sklepiku szkolnym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 5.24.

Tabela 5.24. Dokonywane zakupy czegoś do zjedzenia w sklepiku szkolnym przez respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Kanapka z wędliną i serem	166	16,2
Zapiekanka, hamburger, hot-dog, minipizza	89	8,7
Frytki	21	2,0
Gorący kubek	25	2,4
Napój owocowy lub jogurt	80	7,8
Chrupki, czipsy	128	12,5
Słodyczne	142	13,9
Brak odpowiedzi	587	57,3

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że w sklepiku szkolnym 16,2% respondentów najczęściej kupuje kanapkę z wędliną i serem. Ponadto, 8,7% respondentów najczęściej kupuje zapiekankę, hamburger, hot-dog lub minipizzę. Z kolei, 2,0% respondentów najczęściej kupuje frytki. Poza tym, 2,4% respondentów najczęściej kupuje gorący kubek. Także, 7,8% respondentów najczęściej kupuje napój owocowy lub jogurt. Ponadto, 12,5% respondentów najczęściej kupuje chrupki, czipsy. Także, 13,9% respondentów najczęściej kupuje słodyczne. Nie udzieliło odpowiedzi aż 57,3% respondentów, co nie pozwala na to, aby odpowiednio oszacować tego, jakie jest faktyczne menu uczniów w szkolnym dniu. Wprawdzie, jak widać w poprzednim pytaniu, uczniowie zabierają ze sobą do szkoły jakieś jedzenie, jednak w szkole kupują sobie jakieś dodatkowe jedzenie. Jednak menu szkolne nie jest specjalnie urozmaicone, gdyż tworzone jest na bazie gotowych komponentów, przygotowanych w mikrofalówce, albo zalewanych gorącą wodą. Dlatego jedzenie takie jest ubogie odpowiednio składniki odżywcze, chociaż zawiera dużą ilość kalorii. I tutaj pojawia się autorska reminiscencja z przeszłości, gdzie w szkołach podstawowych i średnich były stołówki i każdy uczeń zjadał całkiem obfity obiad, zawsze składający się z zupy, drugiego dania, deseru i kompotu, a menu było urozmaicone. Do tego należy dodać szklanekę gorącego mleka, które było wydawane uczniom na jednej z przerw.

6. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa

Zagadnienia związane z profilaktyką problemów społecznych, realizowanych w szkołach rozpoczyna pytanie o to, czy respondenci spotkali się z realizowanymi przez szkołę działaniami o charakterze profilaktycznym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.1.

Tabela 6.1. Realizowanie przez szkołę działań o charakterze profilaktycznym w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	124	12,1
Raczej tak	340	33,2
Raczej nie	168	16,4
Zdecydowanie nie	108	10,5
Trudno powiedzieć	285	27,8
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że według 45,3% badanych uczniów działania o charakterze profilaktycznym są realizowane (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 26,9% uważa, że nie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania aż 27,8% badanych. Można, więc stwierdzić, że prawie połowa respondentów dostrzega realizację działań profilaktycznych w szkołach, chociaż zbyt duża liczba odpowiedzi „trudno powiedzieć”, nie pozwala na jednoznaczną ocenę takich działań.

Następne pytanie dotyczy tego, co powinna zrobić szkoła w zakresie profilaktyki. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.2.

Tabela 6.2. Podejmowane działania przez szkoły w zakresie profilaktyki w opiniach respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Uświadamianie uczniów o skutkach/konsekwencjach podejmowanych działań własnych ucznia	580	56,6
Przeprowadzanie warsztatów dla uczniów z zakresu przeciwdziałania przemocy i patologiom społecznym	429	41,9
Uczenie młodzieży sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych	555	54,1
Pokazywanie alternatywnych form spędzania wolnego czasu, w tym rozwijanie pasji różnych dyscyplin sportowych	473	46,1
Wsparcie merytoryczne kadry pedagogicznej i rodziców uczniów w zakresie zwiększania wiedzy dotyczącej zagrożeń wynikających z działań ryzykownych osób młodych i ich konsekwencji	388	37,9
Brak odpowiedzi	132	12,9

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że dla respondentów profilaktyka społeczna jest ważnym elementem działania szkoły. Na pytanie to nie udzieliło odpowiedzi 12,9% osób badanych. W związku z tym wśród podejmowanych działań przez szkoły w zakresie profilaktyki, respondenci wymieniają następujące kwestie (w kolejności od największej liczby wskazań):

1. Po pierwsze, uświadamianie uczniów o skutkach/konsekwencjach podejmowanych działań własnych danej osoby, na co zwraca uwagę 56,6% respondentów.
2. Po drugie, uczenie młodzieży sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych, na co zwraca uwagę 54,1% respondentów.
3. Po trzecie, pokazywanie alternatywnych form spędzania wolnego czasu, w tym rozwijanie pasji różnych dyscyplin sportowych, na co zwraca uwagę 46,1% respondentów.
4. Po czwarte, przeprowadzanie warsztatów dla uczniów z zakresu przeciwdziałania przemocy i patologiom społecznym, na co zwraca uwagę 41,9% respondentów.

5. Po piąte, wsparcie merytoryczne kadry pedagogicznej i rodziców uczniów w zakresie zwiększania wiedzy dotyczącej zagrożeń wynikających z działań ryzykownych osób młodych i ich konsekwencji, na co zwraca uwagę 37,9% respondentów.

Następne pytanie dotyczyło tego, w jakich przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, brali udział respondenci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.3.

Tabela 6.3. Przedsięwzięcia o charakterze profilaktycznym, organizowane przez szkołę, w którym brali udział respondenci (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Programy związane z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych	454	44,3
Programy związane z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp.	328	32,0
Działania pozwalające poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży	236	23,0
Programy dostarczające aktualną wiedzę o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności	282	27,5
Przedsięwzięcia uświadamiające zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych	221	21,6
Działania podnoszące poziom wiedzy o konsekwencjach prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa, w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemocy, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści	295	28,8
Żadne	310	30,2
Brak odpowiedzi	58	5,7

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci uczestniczyli w sporej liczbie przedsięwzięć profilaktycznych, realizowanych przez szkołę, a w tym:

1. Po pierwsze, w programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych uczestniczyło 44,3% respondentów.
2. Po drugie, w programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp. uczestniczyło 32,0% respondentów.
3. Po trzecie, w działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży uczestniczyło 23,0% respondentów.
4. Po czwarte, w programach dostarczających aktualnej wiedzy o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności uczestniczyło 27,5% respondentów.
5. Po piąte, w przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych uczestniczyło 21,6% respondentów.
6. Po szóste, w działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa, w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści uczestniczyło 28,8% respondentów.
7. W żadnym z nich nie uczestniczyło aż 30,2% respondentów, a 5,7% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie.

Zapytano także o to, w jakim stopniu udział w programach profilaktycznych zaspokaja potrzeby respondentów związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.4.

Tabela 6.4. Zaspokajanie potrzeb respondentów związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych

Wyszczególnienie	Liczba	%
W zdecydowanie wysokim stopniu	70	6,8
Raczej w dobrym stopniu	239	23,3
Raczej nie zaspokaja potrzeb	135	13,2
Wcale nie zaspokaja moich potrzeb	102	10,0
Trudno powiedzieć	247	24,1
Nie brałem udziału w żadnym z programów profilaktycznych	232	22,6
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że według 30,1% badanych są zaspokajane potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych (łącznie odpowiedzi w zdecydowanie i raczej wysokim stopniu), a 23,2% uważa, że nie są one zaspokajane (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie zaspokaja). Nie ma w tym zakresie zdania aż 24,1% badanych. Nie brało udziału w żadnym z takich przedsięwzięć 22,6% respondentów. Można wprawdzie stwierdzić, że praktycznie jedna trzecia respondentów jest zadowolona z takich programów, ale prawie jedna czwarta jest przeciwnego zdania. Także znamienne jest to, że jedna czwarta respondentów wstrzymuje się od odpowiedzi, co musi nieco zastanawiać, podobnie jak to, że co piąty respondent nie odpowiedział na to pytanie.

Kolejne pytanie dotyczy tego czy w opiniach respondentów nauczyciele/wychowawcy reagują w odpowiedni sposób w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i innych zachowań ryzykownych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.5.

Tabela 6.5. Reagowanie w odpowiedni sposób przez nauczycieli/wychowawców, w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i innych zachowań ryzykownych, w opiniach respondentów

Wyszczególnienie	Liczba	%
Zdecydowanie tak	108	10,5
Raczej tak	318	31,0
Raczej nie	218	21,3
Zdecydowanie nie	205	20,0
Trudno powiedzieć	176	17,2
Razem	1025	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że 41,5% badanych uczniów uważa, że nauczyciele/wychowawcy w odpowiedni sposób reagują w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i innych zachowań ryzykownych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), a 41,3% uważa, że nie reagują odpowiednio (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma w tym zakresie zdania 17,2% badanych. Można, więc stwierdzić, że zarysowuje się w tej analizie wyraźna dychotomia odpowiedzi, co oznacza, że sprawa jest nie do końca oczywista, czyli nie jest to oczywiste, że nauczyciele reagują odpowiednio, albo, że nieodpowiednio.

Kolejną istotną kwestią analityczną jest to, czy szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać różnego rodzaju zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. W związku z tym zapytano respondentów o to, czy uważają, że w ramach działań profilaktycznych szkoła robi wystarczająco dużo, aby zapobiegać takim zjawiskom jak: przemoc w szkole, picie alkoholu, przeciwdziałanie narkomanii, czy używania dopalaczy, palenie papierosów i e-papierosów, a także przeciwdziałanie depresji i zaniżonej samooceny uczniów, uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią, a też przeciwdziałanie hazardowi. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.6.

Tabela 6.6. Przekonanie respondentów o tym, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać różnego rodzaju zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przeciwdziałaniu przemocy w szkole	162	343	236	176	108
	15,8	33,5	23,0	17,2	10,5
Przeciwdziałaniu uiciu alkoholu	200	301	227	180	117
	19,5	29,4	22,1	17,6	11,4
Przeciwdziałaniu narkomanii	235	311	186	173	120
	22,9	30,3	18,1	16,9	11,7
Przeciwdziałaniu używania dopalaczom	230	309	189	180	117
	22,4	30,1	18,4	17,6	11,4
Przeciwdziałaniu palenia papierosów i e-papierosów	197	266	227	235	100
	19,2	26,0	22,1	22,9	9,8
Przeciwdziałaniu w depresji i zaniżonej samooceny uczniów	155	245	242	278	105
	15,1	23,9	23,6	27,1	10,2
Przeciwdziałaniu uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią	186	295	231	198	115
	18,1	28,8	22,5	19,3	11,2
Przeciwdziałaniu hazardowi	192	241	195	242	155
	18,7	23,5	19,0	23,6	15,1

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że przekonanie respondentów o tym, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać różnego rodzaju zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym jest w pewnym zakresie uzasadnione. Świadczą o tym następujące kwestie:

1. Po pierwsze to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem przemocy w szkole, 49,3% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniu. Przeciwnego zdania jest 40,2% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 10,5% badanych uczniów.

2. Po drugie to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem picia alkoholu, 48,9% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniu. Przeciwnego zdania jest 39,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 11,4% badanych uczniów.
3. Po trzecie to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem narkomanii, 53,2% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 35,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 11,7% badanych uczniów.
4. Po czwarte to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem używania dopalaczom, 52,5% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 36,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 11,4% badanych uczniów.
5. Po piąte to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem paleniu papierosów i e-papierosów, 45,2% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 45,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 9,8% badanych uczniów.
6. Po szóste to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem depresji i zaniżonej samooceny uczniów, 39,0% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 50,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 10,2% badanych uczniów.
7. Po siódme to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią, 46,9% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 41,8% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 11,2% badanych uczniów.
8. Po ósme to, że w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem hazardowi, 42,2% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że szkoła działa

w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym. Przeciwnego zdania jest 42,6% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 15,1% badanych uczniów.

Jak widać, uczniowie nie są w stanie jednoznacznie określić, czy szkoła faktycznie działa w taki sposób, aby zapobiegać różnego rodzaju zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, tym bardziej, że każde z wymienionych zjawisk, takie jak przeciwdziałanie przemocy w szkole, picie alkoholu, przeciwdziałaniu narkomanii, czy używania dopalaczy, paleniu papierosów i e-papierosów, a także przeciwdziałaniu depresji i zaniżonej samooceny uczniów, uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią, a też przeciwdziałaniu hazardowi, wymaga prowadzenia innych przedsięwzięć profilaktycznych, co nie zawsze może być możliwe do realizacji siłami samej szkoły, z uwagi na brak odpowiednio przeszkolonych w tym zakresie edukatorów społecznych.

Następne pytanie dotyczy tego, czy same młode osoby przejmują się zagrożeniami związanymi z różnymi zjawiskami dysfunkcjonalnymi, w tym z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem „narkotyków”, dopalaczy, paleniem papierosów i e-papierosów, a też kwestiami dotyczącymi depresji i zaniżonej samooceny uczniów, uzależnieniem od Internetu i innymi zjawiskami związanymi z cyberprzestrzenią, a też hazardem. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.7

Tabela 6.7. Przekonanie respondentów o tym, że młode osoby przejmują się lub nie, zagrożeniami związanymi z różnymi zjawiskami dysfunkcjonalnymi, istniejącymi w środowisku szkolnym (N=1025)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przemoc w szkole	206	312	268	106	133
	20,1	30,4	26,1	10,3	13,0
Picie alkoholu	133	203	385	177	127
	13,0	19,8	37,6	17,3	12,4
Używanie „narkotyków”	154	280	307	148	136
	15,0	27,3	30,0	14,4	13,3
Używania dopalaczy	160	259	308	155	143
	15,6	25,3	30,0	15,1	14,0
Paleniem papierosów i e-papierosów	136	182	358	224	125
	13,3	17,8	34,9	21,9	12,2
Kwestiami związanymi z depresją i zaniżoną samooceną uczniów	213	283	261	136	132
	20,8	27,6	25,5	13,3	12,9
Uzależnieniem od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią	142	223	322	202	136
	13,9	21,8	31,4	19,7	13,3
Hazardem	138	195	323	191	178
	13,5	19,0	31,5	18,6	17,4

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że respondenci są zdania, że młodzież nie zawsze przejmuje się zagrożeniami związanymi z różnymi zjawiskami dysfunkcjonalnymi, istniejącymi w środowisku szkolnym. Świadczą o tym następujące kwestie:

1. Po pierwsze to, że w zakresie zagadnień dotyczących przemocy w szkole, 50,5% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 36,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 13,0% badanych uczniów.

2. Po drugie to, że w zakresie zagadnień związanych z piciem alkoholu, 32,8% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 54,9% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 12,4% badanych uczniów.
3. Po trzecie to, że w zakresie zagadnień związanych z używaniem „narkotyków”, 42,3% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 44,4% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 13,3% badanych uczniów.
4. Po czwarte to, że w zakresie zagadnień związanych z używaniem dopalaczy, 40,9% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 45,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 14,0% badanych uczniów.
5. Po piąte to, że w zakresie zagadnień związanych z paleniem papierosów i e-papierosów, 31,1% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 56,8% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 12,2% badanych uczniów.
6. Po szóste to, że w zakresie zagadnień związanych z kwestią depresji i zaniżonej samooceny uczniów, 48,4% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 38,8% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 12,9% badanych uczniów.
7. Po siódme to, że w zakresie zagadnień związanych z uzależnieniem od Internetu i innym zjawiskami związanymi z cyberprzestrzenią, 35,7% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 51,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 13,3% badanych uczniów.
8. Po ósme to, że w zakresie zagadnień związanych z hazardem, 32,5% badanych uczniów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem. Przeciwnego zdania jest 50,1% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania 17,4% badanych uczniów.

Jak widać z zamieszczonych danych, uczniowie niezbyt przejmują się zagrożeniami związanymi z różnymi zjawiskami dysfunkcjonalnymi istniejącymi w środowisku szkolnym, tym bardziej, że tylko w dwóch obszarach analitycznych istnieje przewaga odpowiedzi

zdecydowanie i raczej tak, nad odpowiedziami zdecydowanie i raczej nie. I są to kwestie przemocy w szkole i kwestie związane z depresją i zaniżoną samooceną uczniów. W pozostałych przypadkach, czyli związane z piciem alkoholu, używaniem „narkotyków”, czy dopalaczy, paleniem papierosów i e-papierosów, uzależnieniem od Internetu i innymi zjawiskami związanymi z cyberprzestrzenią a też hazardem, występuje przewaga odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie. A taki rozkład odpowiedzi stawia pod znakiem zapytania prowadzenie działań profilaktycznych w obszarach tradycyjnych (czyli picie i upijanie się alkoholem, używanie różnych nielegalnych środków psychoaktywnych, palenie papierosów), ale także w obszarze cyberprzestrzeni i związanych z hazardem.

Być może należy zastanowić się nad zmodyfikowaniem modeli działań profilaktycznych w szkołach, gdzie podstawą nie powinny już być tradycyjne metody pracy z młodzieżą, ale modele nowoczesne, w których przewija się motyw edukacji humanistycznej, czy edukacji społecznej, albo edukacji w zakresie umiejętności życiowych, albo alternatywnych form, czy nawet promocji zdrowia. To jednak wymaga odpowiednio wyedukowanych profilaktyków szkolnych, którzy muszą się zmierzyć z nowym zjawiskiem, w którym młodzież jest bardziej wyedukowana niż ich mentorzy, właśnie w kwestiach zachowań dysfunkcyjnych, ale nie postrzegających ich w taki sposób.

Ostatnie pytanie dotyczy tego, dlaczego młodzież podejmuje się ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 6.8.

Tabela 6.8. Podejmowane ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań przez młodzież w opiniach respondentów (N=1025)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Dla zabawy i eksperymentów	698	68,1
Z powodu problemów rodzinnych, osobistych, czy psychologicznych	460	44,9
Z powodu presji rówieśników	465	45,4
W celu zaimponowania rówieśników	551	53,8
Z powodu wpływu mediów i mody na takie zachowania	346	33,8
Bo nie są świadomi konsekwencji ich podejmowania	446	43,5
Bo chcą uciec od stresu i problemów	443	43,2
Brak odpowiedzi	55	5,4

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że w opinii respondentów, podejmowane ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań przez młodzież zależy od całego szeregu czynników, które można grupować na wiele różnych sposobów. W związku z tym, wśród przyczyn podejmowanych działań ryzykownych młodzieży, wymienia się następujące (w kolejności od największej liczby wskazań):

1. Po pierwsze, dla zabawy i eksperymentów, na co zwraca uwagę 68,1% respondentów.
2. Po drugie, w celu zaimponowania rówieśników, na co zwraca uwagę 53,8% respondentów.
3. Po trzecie, z powodu presji rówieśników, na co zwraca uwagę 45,5% respondentów.
4. Po czwarte, z powodu problemów rodzinnych, osobistych, czy psychologicznych, na co zwraca uwagę 44,9% respondentów.
5. Po piąte, bo nie są świadomi konsekwencji ich podejmowania, na co zwraca uwagę 43,5% respondentów.
6. Po szóste, bo chcą uciec od stresu i problemów, na co zwraca uwagę 43,2% respondentów.
7. Po siódme, z powodu wpływu mediów i mody na takie zachowania, na co zwraca uwagę 33,8% respondentów.
8. Na pytanie to nie udzieliło odpowiedzi 12,9% osób badanych.

A zatem przyczyny, ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań młodzieży są wielowymiarowe i wymagają interdyscyplinarnego podejścia. Obejmują one zarówno czynniki społeczno-kulturowe, psychologiczno-psychiczne, jak i biologiczno-systemowe. A to podkreśla konieczność wieloaspektowego podejścia do problemu, uwzględniającego różnorodne dziedziny wiedzy i specyfikę współczesnego środowiska społeczno-technologicznego.

7. Problematyka przemocy w szkole i doświadczenia w stosowaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną Rzeszowa. Analiza porównawcza w badaniach z 2010, 2015, 2020 i 2025 r.

7.1. Charakterystyka badanych populacji

Badania w 2010 r., objęły 702 uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych różnego typu z terenu Rzeszowa. Z kolei badania z 2015 r. objęły 774 uczniów tych samych typów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu Rzeszowa. W 2020 r. w badaniach uczestniczyło 1091 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa. Zmiana ta podyktowana jest reformą szkolnictwa i likwidacją szkół gimnazjalnych w Polsce. W 2025 r. w badaniach uczestniczyło 1025 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych z terenu Rzeszowa. Rozkład respondentów uczestniczących w badaniach, ze względu na dane osobowe (zmiennie niezależne) przedstawiają tabele.

Pierwszą zmienną jest rodzaj szkoły, w których przeprowadzone zostały badania. Rozkład danych w tym zakresie przedstawia tabela 7.1.

Tabela 7.1. Rodzaj szkoły w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Gimnazja/szkoły podstawowe	42,6	46,3	37,9	45,6
Licea ogólnokształcące	13,2	20,8	29,8	22,3
Technika	18,5	16,1	31,8	31,4
Szkoły zasadnicze zawodowe	25,6	16,8	0,5	0,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli dostrzec można, że w badaniach z 2010 r. i 2015 r. wzrosła liczba badanych uczniów gimnazjów. Jednak w badaniach z 2020 r., po likwidacji gimnazjów i powrocie do szkół podstawowych, liczba badanych uczniów zmalała, by zwiększyć się w 2025 r. w przypadku liceów ogólnokształcących widać, że najmniej badanych w tej kategorii osób było w 2010 r., by wzrastać do 2020 r. w 2025 r. liczba ta była mniejsza niż w poprzednich badaniach. W przypadku uczniów techników liczba ta zmniejszyła się w 2015 r., ale później wzrosła, zarówno w badaniach z 2020 i 2025 r.

Najmniej reprezentowani są uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, których najwięcej było w badaniach z 2010 i 2015 r., aby w badaniach z 2020 i 2025 r. ich ilość miała wielkość śladową, w granicach błędu statystycznego.

Następną zmienną którą poddano analizie, jest wiek respondentów. Ilustruje to tabela 7.2.

Tabela 7.2. Wiek respondentów w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Do 15 lat (W badaniach z 2025 r. do 14 lat włącznie)	40,3	44,8	36,0	39,3
15-16 lat	1,0	1,6	7,2	32,4
17-18 lat (W badaniach z 2025 r. 17 lat i więcej)	57,0	53,7	55,9	27,8
Brak odpowiedzi	1,7	0,0	0,9	0,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Jak wynika z zaprezentowanych danych, ilość respondentów w wieku do 15 lat we wszystkich badaniach od 2010 r. do badań z 2025 r. jest w miarę podobna ilość. Osób w wieku 15-16 lat było niewiele, ale było to związane z tym, że poprzednie badania obejmowały uczniów II klas szkół gimnazjalnych i II klas szkół ponadgimnazjalnych. Dopiero w badaniach z 2025 r. liczba osób uczestniczących w badaniach obejmuje jedną trzecią całej populacji. Tymczasem w przypadku osób w wieku 17-18 lat, w badaniach z lat 2010, 2015 i 2020 r. (czyli uczniów klas II szkół ponadgimnazjalnych) było najwięcej. W badaniach z 2025 r. liczba ta uległa znaczącemu zmniejszeniu się.

Dane dotyczące płci osób uczestniczących w badaniach uczniów przedstawia tabela 7.3.

Tabela 7.3. Płeć badanych uczniów w badaniach w Rzeszowie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Dziewczęta	51,0	46,6	50,7	45,5
Chłopcy	47,7	53,6	49,3	54,5
Brak odpowiedzi	1,3	0,1	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli widać, że w badaniach istnieje względna równowaga respondentów ze względu na płeć. Wprawdzie w badaniach z 2010 r. przeważały dziewczęta (51,0%), nad chłopcami (47,7%), ale w badaniach z 2015 r. nastąpiło odwrócenie tej tendencji na korzyść chłopców (53,6%) w stosunku do dziewcząt (46,6%). W badaniach 2020 także przeważały dziewczęta (50,7%), nad chłopcami (49,3%), a w badaniach z 2025 r. znów przeważali chłopcy (54,5) nad dziewczętami (45,5%). Nie mniej jednak widać prawie równomierny rozkład respondentów ze względu na płeć.

Podsumowując, można wskazać, że od kilkadziesiąt lat ulegały także trendy dotyczące zmiennych niezależnych, co oznacza, że w każdym z tych badań dodawano, albo też usuwano jakieś ze zmiennych, w celu usprawnienia procesu badawczego i dostosowania go do aktualnych wymagań społeczno-demograficznych.

7.2. Młodzież szkół Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole

W pierwszej kolejności zapytano respondentów o to, czy w ich szkole spotykają się ze zjawiskiem przemocy. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.4.

Tabela 7.4. Zetknięcie się respondentów ze zjawiskiem przemocy w swej szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	9,5	12,3	8,4	12,0
Raczej tak	21,4	16,0	10,8	16,5
Raczej nie	46,9	47,3	49,2	41,5
Zdecydowanie nie	12,3	14,5	20,5	16,4
Trudno powiedzieć	10,0	9,7	11,0	13,7
Brak odpowiedzi	0,0	0,3	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 r. - 30,9% respondentów zetknęło się z tym zjawiskiem przemocy w swej szkole, w 2015 r. - 28,3% respondentów, a w badaniach z 2020 r. zetknęło się z tym zjawiskiem 19,2% respondentów, a w 2025 r. - 28,5% respondentów (wszystkie odpowiedzi łącznie zdecydowanie i raczej tak). Nie miało z tym zjawiskiem kontaktu w badaniach z 2010 r. - 69,2% osób, w badaniach z 2015 r. - 61,8% respondentów, w 2020 r. - 69,7% respondentów, a w 2025 r. - 57,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 11,0% respondentów we wszystkich tych badaniach.

Widać zatem, że skala zjawiska przemocy w szkole najpierw zmniejszała się, osiągając najniższy poziom w badaniach z 2020 roku (co związane było z pandemią COVID-19, a także tym, że młodzież szkolna miała zajęcia zdalne, a nie w szkole), a następnie wzrosła w 2025 r. osiągając średnią wielkość 26,7%, co oznacza, że praktycznie co czwarty uczeń styka się z takim zjawiskiem, chociaż informacją optymistyczną jest to, że nie występuje ono ze znacznym nasileniem w badanych szkołach.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy sam respondent stosował przemoc w stosunku do swoich rówieśników. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.5.

Tabela 7.5. Stosowanie przemocy wobec innych przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	5,1	6,3	4,1	6,3
Raczej tak	11,4	10,5	6,4	6,2
Raczej nie	27,9	28,7	24,5	22,5
Zdecydowanie nie	46,2	45,6	56,7	55,2
Trudno powiedzieć	9,4	8,1	8,2	9,7
Brak odpowiedzi	0,0	0,8	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2010 r. - 16,5% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 16,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 10,5%, a w badaniach z 2025 r. – 12,5%, stosowało wobec innych różnorodne formy przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Z kolei w badaniach z 2010 r. - a 74,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 74,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 81,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 77,7% respondentów nie stosowało takiej przemocy (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania w tym zakresie średnio około 9,0% respondentów. Można zatem stwierdzić, że istnieje proces zmniejszania się skali tego zjawiska, co oznacza, że jest informacją optymistyczną, gdyż coraz mniej respondentów decyduje się na różnorodne formy przemocy w szkole. Jednak można domniemywać, że przemoc szkolna przeniosła się ze szkoły do sieci internetowej.

Następnie zapytano o to, czy wobec respondentów stosowana była przemoc. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.6.

Tabela 7.6. Stosowanie przemocy wobec respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	6,6	8,7	6,5	10,4
Raczej tak	11,3	11,6	7,8	13,8
Raczej nie	22,1	22,4	32,1	29,5
Zdecydowanie nie	42,9	40,8	45,4	34,0
Trudno powiedzieć	8,4	7,1	8,2	12,3
Brak odpowiedzi	8,8	9,4	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Z tej tabeli wyłania się obraz przemocy w szkole, w którym w badaniach z 2010 roku - 17,9% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 20,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 14,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 24,2% respondentów doświadczyło na sobie przemocy w przeszłości (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Jednak w badaniach z 2010 r. - 65,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 63,2% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 77,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 63,5% respondentów nie zetknęło się z tym zjawiskiem (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania około 9,0% badanych. Widać zatem, że ilość zdarzeń tego typu wprawdzie malała, ale w 2025 r. odnotowuje się zwiększenie jego występowania.

Zapytano także o to, kogo najbardziej się obawiają w szkole i poza nią. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.7.

Tabela 7.7. Wyszczególnienie osób, których obawiają się respondenci (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Kolegów/koleżanek z klasy	4,8	6,6	5,4	14,3
Kolegów/koleżanek ze szkoły (innych klas)	7,1	8,5	7,0	14,8
Rówieśników spoza szkoły	4,7	4,1	3,8	19,7
Starszych spoza szkoły	12,4	11,2	10,2	0,0
Chuliganów spoza szkoły	66,5	49,7	48,4	0,0
Dorosłych	6,0	8,3	15,5	0,0
Innych osób	9,1	22,0	0,0	0,0
Osób w cybersieci	0,0	0,0	0,0	22,0
Brak odpowiedzi	15,8	15,2	21,9	44,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że:

- W badaniach z 2010 r. - 4,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 6,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 5,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 14,43% respondentów, obawia się kolegów lub koleżanek z klasy, co oznacza ich znaczny wzrost.
- Z kolei w badaniach z 2010 r. - 7,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 8,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,0%, a w badaniach z 2025 r. - 14,8% obawia się kolegów lub koleżanek ze szkoły, co oznacza ich znaczny wzrost.
- W badaniach z 2010 r. - 4,7% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 4,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 3,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 19,7% respondentów obawia się rówieśników spoza szkoły, co oznacza ich znaczny wzrost.
- W badaniach z 2010 r. - 12,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 11,2% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 10,2% respondentów, obawia się starszych uczniów spoza szkoły, często osób, które nie są uczniami danej szkoły, co oznacza ich lekki spadek. Takie pytanie nie było zadane w 2025 r.
- W badaniach z 2010 r. - 66,5% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 49,7% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 48,4% respondentów, obawia się chuliganów spoza szkoły, co oznacza ich nieznaczny spadek. Takie pytanie nie było zadane w 2025 r.

- W badaniach z 2010 r. - 6,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 8,3% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 15,5% respondentów, obawia się osób dorosłych, którzy zaczepiają młodzież przy wyjściu ze szkoły, co oznacza ich nieznaczny wzrost, a następnie lekki spadek. Takie pytanie nie było zadane w 2025 r.
- W badaniach z 2010 r. - 9,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 22,0% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 0,0% respondentów, obawia się innych osób co oznacza ich nieznaczny wzrost, a następnie lekki spadek. Takie pytanie nie było zadane w 2025 r.
- Ale w badaniach z 2025 r. - 22,0% respondentów obawia się osób w cybersieci, co nie było przedmiotem analiz w badaniach wcześniejszych.

Zadano też pytanie, w czym objawia się stosowanie przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.8.

Tabela 7.8. Sposoby mobbingu w szkole według respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Poprzez bicie	22,8	21,4	13,7	31,8
Wymuszanie pieniędzy	10,0	8,9	2,7	10,1
Wymuszanie różnych rzeczy	6,8	8,3	5,6	17,3
Drobne kradzieże	10,4	15,1	6,4	20,0
Dręczenie i straszenie	24,6	26,0	10,4	29,6
Stosowanie obelżywych słów	46,0	40,7	21,5	41,5
Wyśmiewanie się	60,8	59,3	49,2	60,2
Robienie „głupich kawałów”	49,9	45,0	36,8	51,2
Inny sposób	2,3	3,6	0,0	0,0
Cyberprzemoc	0,0	0,0	0,0	11,6
Hejt w Internecie	0,0	0,0	0,0	25,0
Brak odpowiedzi	11,4	9,0	13,0	10,3

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych pokazuje, że:

- W badaniach z 2010 r. - 22,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 21,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 13,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. -

31,8% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy bicie ofiar, a jego dynamika jest malejąca do 2020 r., ale rosnąca w 2025 r.

- W badaniach z 2010 r. - 10,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 8,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 10,1% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy wymuszanie pieniędzy, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 10,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 15,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 6,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 17,3% respondentów, wskazuje jako sposób wymuszanie różnych rzeczy, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 10,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 15,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 6,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 20,0% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy drobne kradzieże, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 24,6% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 26,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 10,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 29,6% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy dręczenie i straszenie ofiar, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 46,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 40,7% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 21,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 41,5% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy stosowania obelżywych słów, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 60,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 59,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 49,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 60,2% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy wyśmiewania się, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W badaniach z 2010 r. - 49,9% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 45,0% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 36,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 51,2% respondentów, wskazuje jako sposób przemocy robienie „głupich kawałów”, a jego dynamika jest podobna do poprzedniej.
- W przypadku takich sposobów mobbingu jak cyberprzemoc i hejt w Internecie, pierwsze badania w tym zakresie prowadzone były w 2025 r.

Zapytano także respondentów o to czy w szkole czują się bezpiecznie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.9.

Tabela 7.9. Poczucie bezpieczeństwa w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie bezpiecznie	36,0	30,1	28,8	23,8
Raczej bezpiecznie	48,9	51,9	52,8	45,9
Raczej niebezpiecznie	4,8	5,0	3,8	6,8
Zdecydowanie niebezpiecznie	3,7	4,5	0,0	9,1
Trudno powiedzieć	6,1	8,1	10,6	14,4
Brak odpowiedzi	0,4	0,3	3,9	23,8
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 roku - 84,9% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 82,0% respondentów, w badaniach z 2020 roku - 81,6% respondentów, a w badaniach z 2025 roku - 69,7% respondentów czuje się w szkole bezpiecznie i bardzo bezpiecznie (łącznie). Z kolei w badaniach z 2010 roku - 8,5% respondentów, w badaniach z 2015 roku - 9,5% respondentów, w badaniach z 2020 roku - 3,8% respondentów, a w badaniach z 2025 roku - 15,9% respondentów czuje się w szkole mało bezpiecznie i niebezpiecznie (łącznie). Nie ma zdania w tym zakresie średnio około 10,0% osób badanych. Widać zatem, że z każdym rokiem maleje liczba osób czujących się bezpiecznie w szkole, a jednocześnie wzrasta liczba tych, którzy czują się niezbyt bezpiecznie.

Następne pytanie brzmiało, jakie są szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.10.

Tabela 7.10. Szczególnie niebezpieczne miejsca w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Szkolne toalety	27,8	29,6	29,8	44,6
Szatnia	31,2	24,4	26,1	34,5
Stołówka	4,4	4,5	4,5	8,5
Szkolne korytarze	26,2	23,1	29,5	35,9
Klasy szkolne	7,1	8,9	8,5	12,2
Inne miejsca/Boisko szkolne (w badaniach z 2025 r.)	5,0	11,9	0,0	17,0
Brak odpowiedzi	26,2	22,5	22,5	18,0

Zródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych zawartych w tabeli pokazuje, że:

- W badaniach z 2010 r. - 27,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 29,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 29,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 44,6% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są toalety. Widać zatem, że istnieje tendencja rosnąca w tym zakresie, co powinno zmuszać profilaktyków społecznych, a także władze szkół, nauczycieli, wychowawców i pedagogów szkolnych do podejmowania działań naprawczych, nawet jeśli wydaje się, że już nie są one potrzebne.
- W badaniach z 2010 r. - 31,2% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 24,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 26,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 34,5% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są szatnie, a jego dynamika jest rosnąca.
- W badaniach z 2010 r. - 4,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 4,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 4,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 8,5% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są stołówki, ale jego dynamika jest rosnąca.
- W badaniach z 2010 r. - 26,2% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 23,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 29,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 35,9% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są szkolne korytarze, a jego dynamika jest rosnąca.

- W badaniach z 2010 r. - 7,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 8,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 8,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 12,2% respondentów, wskazuje, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są klasy szkolne, a jego dynamika jest rosnąca.
- W badaniach z 2010 r. - 5,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 11,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 0,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 17,0% respondentów, wskazuje, że są inne miejsca lub w badaniach z 2025 r. jest boisko szkolne, a jego dynamika jest rosnąca.

Zapytano też respondentów o to, jaki jest ich stosunek do zjawiska przemocy w szkole. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.11.

Tabela 7.11. Stosunek respondentów do zjawiska przemocy w szkole (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie je potępiam	39,7	37,7	34,5	30,5
Raczej je potępiam	17,1	15,9	14,8	17,1
Raczej nie potępiam	3,4	3,4	2,4	3,9
Zdecydowanie nie potępiam	1,7	2,5	2,9	6,2
Jest mi ono obojętne	15,8	15,9	13,7	16,2
Trudno powiedzieć	11,8	12,0	12,7	15,4
To zjawisko nie występuje	10,1	11,1	18,8	10,6
Brak odpowiedzi	0,3	1,6	0,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych zaprezentowanych w niniejszej tabeli pokazuje, że w badaniach z 2010 r. - 56,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 53,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 49,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 47,6% respondentów zdecydowanie i raczej potępia przemoc w szkole. Widać zatem wyraźny trend spadkowy takich odpowiedzi, co wcale nie brzmi optymistycznie. Z kolei zdecydowanie i raczej nie potępia przemocy w szkole w badaniach z 2010 r. - 5,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 5,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 5,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 10,1% respondentów. Widać więc z kolei wzrost stałej tendencji odpowiedzi w tym zakresie. Poza tym w badaniach z 2010 r. dla 15,8% respondentów, w badaniach z 2015 r., dla

15,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. dla 13,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 16,2% respondentów jest ono obojętne. Oznacza to w zasadzie utrzymywanie się tendencji na podobnym poziomie, z lekką tendencją wzrostową w ostatnim czasie. Ponadto w badaniach z 2010 r. - 11,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 12,0% respondentów i w badaniach z 2020 r. - 12,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 15,4% respondentów nie ma zdania na ten temat. To także oznacza utrzymywanie się trendu wzrostowego osób tak uważających. Z kolei w badaniach z 2010 r. - 10,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 11,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 18,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 10,6% respondentów uważa, że to zjawisko nie występuje w ich szkole. Można więc mówić o tendencji wzrostowej liczby osób tak uważających do 2020 r., chociaż spadek tak uważających respondentów nastąpił w 2025 r.

7.3. Wiedza młodzieży szkolnej Rzeszowa na temat środków psychoaktywnych oraz doświadczenia w ich stosowaniu

Zapytano respondentów o to, czy znają kogoś, kto pali papierosy, pije alkohol, upija się alkoholem, używa narkotyków. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.12.

Tabela 7.12. Znajomość przez respondentów osób, które używają różnych środków psychoaktywnych (a w badaniach z 2025 r. mają kontakt z zachowaniami dysfunkcyjnymi) (w %) (Tylko odpowiedzi tak, bez odpowiedzi nie i nie wiem oraz braków odpowiedzi).

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Pali papierosy	93,3	89,1	68,0	54,6
Pali e-papierosy	0,0	0,0	0,0	69,9
Pije alkohol	88,2	82,7	58,7	56,0
Upija się alkoholem	69,1	59,0	42,0	40,5
Używa narkotyków	35,6	42,8	26,7	20,3
Używa „dopalaczy”	0,0	0,0	0,0	15,0
Używa sterydów	0,0	0,0	0,0	18,0
Pije „energetyki”	0,0	0,0	0,0	77,0
Stosuje hejt w sieci	0,0	0,0	0,0	38,8
Zajmuje się hazardem w sieci	0,0	0,0	0,0	34,5
Zajmuje się graniem w różne gry w sieci	0,0	0,0	0,0	74,0

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci znają sporą ilość osób, które palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem oraz używają narkotyków. W badaniach z 2025 r. dodano kilka innych kategorii, w tym: palenie e-papierosów, używanie „dopalaczy” i sterydów, picie „energetyków”, stosowanie hejtu w sieci, zajmowanie się hazardem w sieci i graniem w różne gry w sieci. Nie mniej jednak analiza dotyczy tylko zmiennych porównywalnych, w tym: w badaniach z 2010 r. - 93,3% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 89,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 68,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 54,6% respondentów zna kogoś kto pali papierosy. Widać zatem wyraźny spadek liczby takich osób, co niewątpliwie jest pozytywnym wnioskiem w tych

badaniach, nie mniej jednak jest to tylko pozorny spadek, gdyż jest to wyraźnie „zrekompensowane” w badaniach z 2025 r. gdy prawie 70,0% respondentów zna kogoś, kto pali e-papierosy. W badaniach z 2010 r. - 88,2% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 82,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 58,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 56,0% respondentów zna kogoś kto pije alkohol. Zauważa się więc spadek ilości takich osób. W badaniach z 2010 r. - 69,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 59,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 42,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 40,5% respondentów zna kogoś kto upija się alkoholem. Widać zatem wyraźny spadek liczby takich osób. W badaniach z 2010 r. - 35,6% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 42,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 26,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 20,3% respondentów zna kogoś kto używa „narkotyków”. W tym przypadku dostrzegalny jest znaczny wzrost ilości takich osób, a następnie wyraźny spadek, co może oznaczać tendencję spadkową, lecz także to może być pozorny spadek, tym bardziej, że w badaniach z 2025 r. pojawił się trend używania „dopalaczy” i sterydów. I nie jest to wówczas pozytywna informacja.

Zapytano także respondentów, czy sami palą papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.13.

Tabela 7.13. Używanie różnych środków psychoaktywnych (a w badaniach z 2025 r. mają kontakt z zachowaniami dysfunkcjonalnymi) (w %) (Tylko odpowiedzi tak, bez odpowiedzi nie i nie wiem oraz braków odpowiedzi).

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Pali papierosy	20,4	22,7	16,3	15,3
Pali e-papierosy	0,0	0,0	0,0	23,4
Pije alkohol	46,7	43,4	28,9	27,9
Upija się alkoholem	17,0	16,1	13,0	11,5
Używa narkotyków	6,0	7,6	5,2	3,6
Używa „dopalaczy”	0,0	0,0	0,0	1,9
Używa sterydów	0,0	0,0	0,0	2,3
Pije „energetyki”	0,0	0,0	0,0	49,2
Stosuje hejt w sieci	0,0	0,0	0,0	17,1
Zajmuje się hazardem w sieci	0,0	0,0	0,0	15,5
Zajmuje się graniem w różne gry w sieci	0,0	0,0	0,0	53,8

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że nawet sporo respondentów pali papierosy, pije alkohol, upijają się alkoholem oraz używają narkotyków. W badaniach z 2025 r. dodano kilka innych kategorii, w tym: palenie e-papierosów, używanie „dopalaczy” i sterydów, picie „energetyków”, stosowanie hejtu w sieci, zajmowanie się hazardem w sieci i graniem w różne gry w sieci. Nie mniej jednak analiza dotyczy tylko zmiennych porównywalnych, w tym: w badaniach z 2010 r. - 20,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 22,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 16,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 15,3% respondentów pali papierosy. Tutaj dostrzegalny jest spadek liczby palących papierosy, chociaż, jak wskazano wyżej, spadek ten jest pozorny, z uwagi na pojawienie się osób palących e-papierosy, których jest w 2025 r. - 23,4%, co nie jest optymistyczną wiadomością. W badaniach z 2010 r. - 46,7% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 43,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 28,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 27,9% respondentów pije alkohol. Zauważa się więc wyraźny spadek ilości takich osób, chociaż tutaj też można domniemywać, że spadek ten jest pozorny, gdyż dla wielu młodych ludzi nie spostrzega picia piwa, jako picia alkoholu, a bardziej napoju alkoholowego. W badaniach z 2010 r. - 17,0% respondentów, badaniach z 2015 r. - 16,1% respondentów,

w badaniach z 2020 r. - 13,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 11,5% respondentów upija się alkoholem. Widać zatem wyraźny spadek ilości takich osób. W badaniach z 2010 r. - 6,0% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 7,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 5,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 3,6% respondentów używa „narkotyków”. Tutaj dostrzegalny jest znaczny spadek liczby takich osób, chociaż zgodnie z powyższą uwagą, w badaniach z 2025 r. pojawia się używanie „dopalaczy” i sterydów.

Zapytano też respondentów o to, jaki rodzaj alkoholu piją. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.14.

Tabela 7.14. Rodzaj alkoholu wypijanego przez badanych (w % - tylko odpowiedzi tak, bez odpowiedzi nie i nie wiem oraz bez braków odpowiedzi)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Piwo	51,3	46,1	31,3	33,7
Wino	29,5	26,0	18,4	26,0
Wódka	41,3	41,7	26,2	25,5
Drinki	32,3	29,1	23,9	25,1
Samogon (bimber)	12,4	17,3	0,0	0,0
Inne/Inne alkohole, takie jak Brendy, Whisky	5,8	5,9	21,9	20,8

Źródło: obliczenia własne

Na podstawie wyników badań widać, że piwo i wódka, a także drinki, to podstawowe trunki młodzieży szkolnej. W badaniach z 2010 r. - 51,3% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 46,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 31,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 33,7% respondentów pije piwo. Tutaj dostrzegalny jest wyraźny spadek liczby pijących ten trunek, chociaż od 2025 r. następuje niewielki wzrost liczby osób pijących piwo. W badaniach z 2010 r. - 29,5% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 26,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 18,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 26,0% respondentów pije wino. Zauważa się więc wyraźny spadek liczby osób pijących wino, chociaż od 2025 r. następuje niewielki wzrost liczby osób pijących wino. W badaniach z 2010 r. - 41,3% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 41,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 26,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 25,5% respondentów pije wódkę. Widać zatem, że spożycie tego trunku w zasadzie ulega zmniejszaniu się. W badaniach z 2010 r. - 32,3% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 29,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 23,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 25,1% respondentów pije drinki. Tutaj dostrzegalny

jest wyraźny spadek liczby osób pijących drinki, chociaż od 2025 r. następuje niewielki wzrost liczby osób pijących drinki. W badaniach z 2010 r. - 12,4% respondentów, a badaniach z 2015 r. - 17,3% respondentów pije samogon. W roku 2020 i 2025 nie pytano o ten alkohol. Tutaj dostrzegalny jest wzrost liczby takich osób o około 5%. W badaniach z 2010 r. - 5,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 5,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 21,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 25,1% respondentów pije drinki pije inne alkohole. Widać w tym przypadku znaczny wzrost osób, które je spożywają.

Ponadto zadano pytanie, czy łatwo jest danemu respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.15.

Tabela 7.15. Łatwość kupna alkoholu przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	32,2	34,8	12,8	24,8
Raczej tak	24,2	21,1	13,7	25,1
Raczej nie	14,8	10,9	12,8	16,4
Zdecydowanie nie	13,1	14,9	40,0	14,1
Trudno powiedzieć	14,8	15,9	20,6	19,6
Brak odpowiedzi	0,9	2,6	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2010 r. - 56,4%, w badaniach z 2015 r. - 55,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 26,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 49,9% respondentów ma dużą łatwość kupna alkoholu (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Można tutaj dodać, że mała liczba respondentów, którzy mogą kupić alkohol w badaniach z 2020 r. wynika z tego, że w tym czasie panowała pandemia COVID-19, co powodowało trudności z zakupem alkoholu, ale przede wszystkim jego spożywaniem, gdyż większość uczniów musiała spędzać czas we własnym domu, pod kontrolą rodziców, którzy także nie wychodzili do pracy, albo robili to w ograniczonym zakresie. Ponadto w badaniach z 2010 r. - 27,9% uczniów, w badaniach z 2015 r. - 25,8% uczniów, w badaniach z 2020 r. - 52,8% uczniów, a w badaniach z 2025 r. - 30,5% respondentów nie może kupić alkoholu (łącznie zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania średnio około 18,0% badanych. Widać zatem, że wprawdzie istnieją pewne porównywalne

wyniki w pierwszych dwóch badaniach (mimo pewnych różnic), ale odliczając 2020 rok, analiza pokazuje, że wielkość liczby uczniów, którzy mają przekonanie o łatwości zakupu alkoholu w zasadzie jest na jednym stałym poziomie. A to pozwala stwierdzić, że istnieje spora łatwość zakupu alkoholu przez badanych uczniów, ale jest ona warunkowana tym, czy sama młodzież potrafi samodyscyplinować się w tej kwestii.

Zapytano też gdzie najłatwiej jest respondentowi kupić alkohol. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.16.

Tabela 7.16. Miejsca zakupu alkoholu (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Nigdy mi się to nie udało	21,1	25,2	43,8	48,3
W sklepie	53,8	49,1	30,7	21,2
W barze	21,5	13,7	4,2	9,1
W pubie, ogródku piwnym	18,7	9,2	4,0	6,8
Na dyskotecę	22,6	12,9	5,0	6,6
Inne miejsca	15,1	6,7	0,0	0,0
Brak odpowiedzi	7,0	14,1	23,1	29,1

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza danych zawartych w tabeli pokazuje, że:

- W badaniach z 2010 r. - 21,1% respondentom, w badaniach z 2015 r. - 25,2% respondentom, w badaniach z 2020 r. - 43,8% respondentom, a w badaniach z 2025 r. - 48,3% respondentów nigdy się nie udało kupić alkoholu, a jego dynamika jest rosnąca, co jest informacją pożądaną.
- Po przeciwnej stronie są ci, którzy kupują alkohol. Analiza danych pokazuje, że w badaniach z 2010 r. - 53,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 49,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 30,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 21,2% respondentów kupuje alkohol w sklepie, a jego dynamika jest wyraźnie malejąca, co też jest optymistyczne.
- W badaniach z 2010 r. - 21,5% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 13,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 4,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 9,1% respondentów kupuje alkohol w barze, a jego dynamika jest wyraźnie malejąca.

- W badaniach z 2010 r. - 18,7% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 9,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 4,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,8% respondentów kupuje alkohol w pubie, ogródku piwnym, itp., a jego dynamika jest malejąca.
- W badaniach z 2010 r. - 22,6% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 12,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 5,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,6% respondentów kupuje alkohol na dyskotecę, a jego dynamika jest malejąca, chociaż niepokojąca jest informacja, dlaczego młodzież pija na nich alkohol.
- W badaniach z 2010 r. - 15,1% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 6,7% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 0,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 0,0% respondentów kupuje alkohol w innych miejscach, a jego dynamika jest malejąca.

Następnie zapytano respondentów o to, gdzie najłatwiej można nabyć „narkotyki”. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.17.

Tabela 7.17. Miejsca, w których można kupić „narkotyki”, w ocenie respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2010 r.	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Na terenie szkoły	7,4	15,4	7,0	11,5
W miejscu zamieszkania	14,8	18,3	13,0	10,8
W okolicach szkoły	14,5	19,5	16,8	14,4
Na dyskotekach	54,3	48,7	32,6	26,7
Na imprezach szkolnych	5,6	10,3	6,2	7,6
Inne miejsca	8,4	14,0	0,0	0,0
W cyberprzestrzeni (w Internecie)	0,0	0,0	0,0	42,1
Brak odpowiedzi	21,9	13,3	11,3	31,2

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że:

- W ocenie respondentów, wśród miejsc gdzie można kupić „narkotyki” jest teren szkoły, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 7,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 15,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 11,5% respondentów. Różnica w odpowiedziach jest znaczna, chociaż

odstępstwem od tendencji spadkowej jest rok 2020 wraz z pandemią COVID-19, co zaburza dokonanie wyraźnej analizy trendu na przestrzeni 20 lat, gdyż najpierw nastąpił znaczny wzrost liczby osób tak uważających, a później jego spadek i ponowny wzrost w 2025 r.

- Ponadto wśród miejsc gdzie można kupić „narkotyki” są okolice miejsca zamieszkania, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 14,8% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 18,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 13,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 10,8% respondentów. Widać zatem spadek ilości osób tak uważających.
- Także wśród miejsc gdzie można kupić „narkotyki” są okolice szkoły, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 14,5% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 19,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 16,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 14,4% respondentów. Widać zatem spadek ilości osób tak uważających.
- Wśród miejsc gdzie można kupić „narkotyki” są dyskoteki, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 54,3% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 48,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 32,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 26,7% respondentów. Nastąpił zatem znaczny spadek ilości osób tak uważających.
- Wśród miejsc gdzie można kupić „narkotyki” są także imprezy szkolne, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 5,6% respondentów, w badaniach z 2015 r. - 10,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 6,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 7,6% respondentów. Nastąpił więc najpierw wzrost, a następnie spadek ilości osób tak uważających.
- Także są i inne miejsca, gdzie można kupić „narkotyki”, na co zwraca uwagę w badaniach z 2010 r. - 8,4% respondentów, w badaniach z 2015 r. 14,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. 0,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 0,0% respondentów.
- W badaniach z 2025 r. pojawia się jeszcze jedna kategoria miejsc, gdzie można kupić „narkotyki”, i jest to cyberprzestrzeń, czyli możliwość zakupu w Internecie, co było nieosiągalne, albo mocno utrudnione w badaniach z 2010 r., 2015 r., 2020 r.

W ostatniej analizie zainteresowano się także tym, czy respondenci chcieliby, aby marihuana była legalna. Badania przeprowadzone były po raz pierwszy w 2020 r., co oznacza, że wykładnia analityczna obejmuje rok 2020 i 2025. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 7.18.

Tabela 7.18. Opinie respondentów na temat legalizacji marihuany

Wyszczególnienie	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	25,1	13,5
Raczej tak	15,7	9,0
Raczej nie	14,8	19,2
Zdecydowanie nie	27,0	38,5
Trudno powiedzieć	17,4	19,8
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2020 r. - 40,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. już tylko 22,5% respondentów chciałoby, aby marihuana była legalna (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Ponadto w badaniach z 2020 r. - 41,8% uczniów, a w badaniach z 2025 r. - 57,7% respondentów nie chciałoby, aby marihuana była legalna (łącznie zdecydowanie i raczej nie).

Nie ma zdania, w badaniach z 2020 r. - 17,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. już tylko 19,8% respondentów. Widać zatem, że współczesna młodzież nie jest zainteresowana legalizacją marihuany, tym bardziej, że można ją legalnie kupić w wyspecjalizowanych sklepach na terenie kraju, oczywiście zgodnie z pewnymi ograniczeniami, a także, że marihuana „ustępuje miejsca” innym nielegalnym środkom, choćby „dopalaczom”, albo NSP.

8. Młodzież szkolna a problematyka uzależnień behawioralnych w badaniach z 2015, 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza

8.1. Młodzież szkolna a Internet

Badania dotyczące tematyki uzależnień behawioralnych rozpoczęto od zapytania się respondentów o to, ile czasu dziennie spędzają w sieci internetowej. Należy dodać, że usystematyzowane badania dotyczące tej tematyki były prowadzone dopiero od roku 2015. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.1.

Tabela 8.1. Ilość czasu dziennie spędzana w sieci internetowej przez respondentów (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Mniej niż 1 godzina	0,0	0,0	4,6
Mniej niż 2 godziny/Od 1 do 2 godzin	43,0	15,5	20,7
Od 2 do 5 godzin	35,9	28,6	44,9
Od 5 do 10 godzin	11,6	15,1	23,2
Więcej niż 10 godzin	7,8	0,0	2,7
Brak odpowiedzi	1,7	40,8	3,9
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że:

- W badaniach z 2025 r. wprowadzono kategorię „mniej niż 1 godzina” spędzona w cybersieci, na co zwróciło uwagę 4,6% respondentów.
- W badaniach z 2015 r. - 43,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 15,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 20,7% respondentów spędza mniej niż 2 godziny (w badaniach z 2025 r. zmieniono kategorię na „od 1 do 2 godzin”). Można zwrócić uwagę na to, że zmniejszenie się liczby osób, które spędzają określony czas w cybersieci wcale nie oznacza zmniejszenie się ich liczby, tylko to, że w badaniach z 2025 r. wprowadzono kategorię „mniej niż 1 godzina”, co spowodowało „odpływ” tych respondentów do tej kategorii, a jednocześnie, że współczesna młodzież spędza w Internecie dużo więcej czasu, wliczając w to nie tylko laptop, czy komputer, ale także smartfon, tablet, czy telefon komórkowy.

- Spędza w sieci od 2 do 5 godzin, w badaniach z 2015 r. - 35,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 28,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 44,9% respondentów. Widać, że tendencja jest tutaj wzrostowa, co pokazuje, że współczesna młodzież jest już młodzieżą, a nawet i pokoleniem cyfrowym.
- Spędza w sieci od 5 godzin do 10 godzin, w badaniach z 2015 r. - 11,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 15,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 23,2% respondentów. Tutaj także widać tendencję wzrostową odpowiedzi.
- Więcej niż 10 godzin spędza, w badaniach z 2015 r. - 7,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 0,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 2,7% respondentów.
- Analiza pokazuje także, że w badaniach z 2020 r. było aż 40,8% braków odpowiedzi, mimo tego, że okres COVID-19 sprzyjał temu, aby więcej czasu spędzać w cyberprzestrzeni. Do tego dochodziły jeszcze zdalnie prowadzone lekcje, co niewątpliwie zwiększały liczbę godzin spędzanych w Internecie.

Jak widać najwięcej respondentów spędza w sieci internetowej od 2 do nawet 10 godzin dziennie, co nie jest informacją zbyt optymistyczną.

Zapytano respondentów o to, czy kupują lub sprzedają coś na portalach handlowych, typu Allegro, E-bay, czy innych, przy czym w badaniach z 2025 r. zmodyfikowano to pytanie, pytając o to, czy respondenci kupują lub sprzedają różnorodne produkty na stronach Vinted, OLX, Allegro lub innych stronach aukcyjnych, co związane jest z tym, że w ciągu ostatnich kilku lat pojawiło się dużo więcej stron oferujących kupno/sprzedaż różnych towarów i usług. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.2.

Tabela 8.2. Kupowanie/sprzedaż przez respondentów różnorodnych produktów na stronach aukcyjnych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Tak/Zdecydowanie i raczej tak	52,2	60,7	60,2
Nie/Zdecydowanie i raczej nie	38,2	36,1	33,7
Trudno powiedzieć	8,5	3,2	6,1
Brak odpowiedzi	1,0	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Jak widać z zamieszczonych danych, w badaniach z 2015 r. - 52,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 60,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 60,2% respondentów

kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem różnorodnych stron aukcyjnych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyni tego w badaniach z 2015 r. - 38,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 36,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 33,7% respondentów. Nie potrafiło zająć stanowiska w tej kwestii w badaniach z 2015 r. - 8,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 3,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,1% respondentów. A zatem istnieje tendencja zwykła do odwiedzania takich stron, co związane jest zarówno z tendencjami społeczeństwa ponowoczesnego, jak i ułatwieniami w doborze i zakupami przez Internet.

Zapytano także osoby badane, czy używają płatnych stron internetowych, a w badaniach z 2025 r., czy korzystają ze stron internetowych dla dorosłych, którymi mogą być nie tylko strony o podtekście erotycznym, ale także strony z grami hazardowymi, czy strony z grami komputerowymi, nazywane *Loot Box*, które wykorzystują psychologiczne strategie, mające na celu zachęcenie użytkowników do wydawania pieniędzy, będące „skrzynkami” łączącymi elementy losowości z nagrodami wirtualnymi, porównywalnymi do hazardu, których istoty systemu manipulacji socjotechnicznej osoby nieletnie mogą nie rozumieć.¹²² Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.3.

Tabela 8.3. Używanie przez respondentów płatnych stron internetowych a w badaniach z 2025 r. stron internetowych dla dorosłych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Tak/Zdecydowanie i raczej tak	14,6	27,6	17,5
Nie/Zdecydowanie i raczej nie	75,5	68,1	75,6
Trudno powiedzieć	9,6	4,2	6,9
Brak odpowiedzi	0,4	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2015 r. - 14,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 27,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 17,5% respondentów używa płatnych stron internetowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyni tego w badaniach z 2015 r. - 75,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 68,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 75,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat w badaniach z 2015 r. - 9,6%

¹²² Więcej na ten temat: M. Griffiths, *Adolescent Gambling*, Routledge, London-New York 1995, s. 1-95.

respondentów, w badaniach z 2020 r. – 4,2% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 6,9% respondentów. Widać zatem, że jest to nowe zjawisko, chociaż z jednej strony dostrzega się tendencję spadkową w tym zakresie, chociaż nie ustabilizowaną tendencję zwykłą tego zjawiska, co może znaczyć, że co piąty, a nawet co czwarty respondent nie tylko odwiedza takie strony, ale także czepe z nich jakieś „profity” dla siebie, co jeszcze szczególnie istotne w przypadku *Loot Box*, gdy respondent zyskuje jakieś profity finansowe.

Zapytano także respondentów o to, do czego używają Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.4.

Tabela 8.4. Używanie Internetu przez respondentów (w %) (bez braków odpowiedzi) (w pierwszym rzędzie są badania z 2015 r., w drugim z 2020 r., a w trzecim w 2025 r.)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie często	Raczej często	Raczej rzadko	Zdecydowanie rzadko	Nie używam
Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole	57,5	32,3	5,4	1,0	2,3
	31,0	50,5	13,6	1,4	3,6
	34,2	36,2	16,7	6,9	6,0
Do sprawdzania poczty e-mail	28,0	25,5	28,8	11,5	4,5
	12,1	34,8	39,3	11,1	2,7
	16,1	18,8	31,9	22,2	10,9
Do ściągania plików muzycznych, filmów	48,3	26,7	12,7	4,8	4,9
	18,5	31,1	30,8	10,3	9,3
	21,9	19,8	24,0	18,9	15,4
Do komunikowania się z innymi	57,2	19,8	10,7	4,8	5,9
	66,1	26,9	4,1	1,8	1,0
	74,0	17,0	3,8	1,7	3,6
Do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych,	71,1	16,1	4,9	2,7	4,3
	55,4	29,7	9,3	2,9	2,7
	60,4	20,9	9,4	4,1	5,3
Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych	33,3	32,8	19,4	7,0	5,7
	12,6	19,2	37,5	12,5	18,2
	18,5	17,4	27,8	17,3	19,0
Do grania w gry internetowe	29,2	12,9	20,3	18,2	17,8
	26,8	24,5	25,2	10,2	13,3
	42,6	24,7	18,2	8,9	5,6

Źródło: opracowanie własne

c.d. Tabela 8.4. Używanie Internetu przez respondentów (w %) (bez braków odpowiedzi) (w pierwszym rzędzie są badania z 2015 r., w drugim z 2020 r., a w trzecim w 2025 r.)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie często	Raczej często	Raczej rzadko	Zdecydowanie rzadko	Nie używam
Do uczestniczenia w czatach internetowych	17,4	18,1	21,4	17,3	22,4
	29,9	27,9	24,3	9,3	9,3
	34,7	19,5	19,3	12,3	14,1
Do przeglądania forów internetowych	22,4	24,8	23,4	14,3	11,6
	22,3	27,6	29,0	10,6	10,5
	24,3	19,8	23,9	14,5	17,5
Do słuchania muzyki lub oglądania filmów	67,6	18,7	5,9	1,6	3,6
	64,3	27,0	4,9	2,8	0,8
	71,8	17,9	4,5	2,1	3,7
Do oglądania stron dla dorosłych	16,9	8,0	11,0	14,1	46,5
	9,0	8,5	13,6	9,5	59,4
	6,4	5,7	11,5	12,2	64,2
Do innych celów	23,5	22,1	23,4	11,0	19,9

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci używają Internetu do wielu celów, niekoniecznie naukowych i poznawczych, ale także dla celów ludystycznych (dla przyjemności, rozrywki i zabawy), dla celów użytecznych (dla osiągnięcia konkretnych korzyści materialnych i niematerialnych), dla celów autotelicznych (dla osiągnięcia czegoś, co jest celem samym w sobie, mającym określoną wartość dla danej osoby z powodu swojego istnienia, ale nie będącego celem instrumentalnym). W związku z tym zaprezentowane dane pokazują co następuje:

- Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 89,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 81,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 70,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 6,4%, w badaniach z 2020 r. – 15,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 23,6% respondentów (łącznie zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 2,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 3,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 6,0% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, zmniejsza się liczba respondentów, którzy eksplorują Internet do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole, co nie jest pozytywną informacją z ogólnopedagogicznego punktu widzenia.
- Do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 53,5% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 46,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 34,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 40,3%, w badaniach z 2020 r. – 50,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 54,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 4,5% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 2,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 10,9% respondentów. Widać zatem, że także i do sprawdzania poczty e-mail nie jest potrzeby Internet jak to się powszechnie sądzi, gdyż uczniowie wykorzystują do tego inne nośniki, choćby smartfony, telefony komórkowe, czy inne nośniki informacji.
- Do ściągania plików muzycznych, filmów, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 75,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 49,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 41,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 17,5%, a w badaniach z 2020 r. – 41,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 42,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach

z 2015 r. - 4,9% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 9,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 15,4% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, zmniejsza się liczba respondentów, którzy eksplorują Internet do ściągania plików muzycznych, filmów, gdyż na ogólnodostępnych stronach internetowych można słuchać muzyki lub oglądać filmy bez jego ściągania, do czego nie jest potrzebny już komputer czy laptop.

- Do komunikowania się z innymi osobami za pomocą komunikatorów internetowych, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 77,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 93,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 91,0% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 15,5%, w badaniach z 2020 r. – 5,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 5,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,9% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 1,0% respondentów. A w badaniach z 2025 r. – 3,6% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, zwiększa się liczba respondentów, którzy wykorzystują Internet do komunikowania się z innymi osobami za pomocą komunikatorów internetowych, co jest szczególnym „znakiem czasu” współczesności, a różnych komunikatorów internetowych jest na tyle dużo, że w zasadzie trudno wskazać, które z nich są najbardziej rozpowszechnione wśród młodzieży. Młodzi ludzie mogą bowiem korzystać z darmowych komunikatorów, takich jak: Skype, Microsoft Teams, Facebook Messenger, ZOOM, TeamSpeak, Discord, Google Meet, Whats App. Mogą także korzystać z mniej popularnych komunikatorów, takich jak: Signal (szyfrujący informacje), Telegram (istnieje funkcja czatów grupowych i szyfrowanie informacji), Viber (oferuje rozmowy głosowe, wideo i czaty), Wire (wyposażony w silne systemy ochrony bezpieczeństwa), OCQ (jeden z najstarszych komunikatorów), Moco (aplikacja do anonimowych czatów), twinme (komunikator nie wymagający podawania numeru telefonu i adresu e-mail).
- Do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 85,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 81,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 81,3% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 7,6%, w badaniach z 2020 r. – 12,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 13,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 4,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 2,7% respondentów,

a w badaniach z 2025 r. – 5,3% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, liczba respondentów, którzy wykorzystują Internet do odwiedzania i przeglądania portali społecznościowych w zasadzie utrzymuje się na stałym poziomie, przy czym współcześnie, obok tradycyjnych portali społecznościowych, takich jak Facebook, YouTube, Instagram, Twitter (X), LinkedIn, TikTok, Whats App, Facebook Messenger, Telegram, Snapchat (aplikacja do wysyłania znikających wiadomości, zdjęć i filmów), Pinterest (aplikacja do udostępniania własnych inspiracji wizualnych), istnieją mniej znane, a nawet słabo znane i rozpoznane (szczególnie przez rodziców osób nieletnich), portale społecznościowe, takie jak: Discord (platforma do szyfrowania komunikacji głosowej, tekstowej, video, idealna do tworzenia kręgu osób zainteresowanych daną tematyką), Signal (aplikacja do szyfrowania komunikacji, dbająca o prywatność danych i poufność informacji), Telegram (aplikacja dbająca o prywatność danych, z możliwością tworzenia własnych kanałów), Reddit (platforma z forum dyskusyjnych, subredditami – czyli skupiona wokół jednego, odrębnego tematu, w których użytkownicy dzielą się swymi komentarzami, zainteresowaniami, itp.), Mastodon (sieć społecznościowa pozwalająca na tworzenie własnych, indywidualnych serwerów i komunikację między nimi), Nextdoor (lokalna sieć skupiająca się na komunikacji w danej okolicy i udostępniania treści YouTube, TikTok, itp.), Flickr (platforma do udostępniania zdjęć), Tumblr (aplikacja do mikroblogowania i udostępniania treści multimedialnych), Vero (aplikacja do udostępniania treści w sposób kontrolowany), Wykop (aplikacja udostępniająca treści w danym serwisie społecznościowym) i wiele innych.

- Do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 66,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 31,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 35,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 26,4%, w badaniach z 2020 r. – 50,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 45,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,7% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 18,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 19,0% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, zaledwie jedna trzecia respondentów wykorzystuje Internet do rozwiązywania zadań domowych lub problemów osobistych, chociaż większość z nich raczej tego nie chce używać. Oczywiście jest to jednak tylko pewna retoryka, gdyż młodzież wykorzystuje strony ze Sztuczną Inteligencją ChatGPT do przygotowywania prac domowych, chociaż obok GPT istnieje wiele bezpłatnych

i płatnych narzędzi dedykowanych tej tematyce. Są to między innymi: Copy.ai, DeepSeek, Bielik, Bing AI, ClaudeAI, DialoGPT, Google Gemini, Microsoft Bing Chat, Neeva, OpenAI Playground, OtterAI, Perplexity AI, SpinBot, Poe AI, QuillBot, Team AI, Chatsonic, Writesonic, YouChat AI i wiele innych.

- Do grania w gry internetowe, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 42,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 51,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 67,3% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 38,5%, w badaniach z 2020 r. – 35,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 27,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 17,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 13,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 5,6% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, wzrasta liczba osób, które używają Internetu do grania w różne gry internetowe.
- Do uczestniczenia w czatach internetowych on-line, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 35,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 57,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 54,2% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 38,7%, w badaniach z 2020 r. – 33,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 31,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 22,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 9,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 14,1% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, liczba osób uczestniczących w czatach internetowych on-line zwiększyła się, a obecnie pozostaje na stosunkowo stałym poziomie.
- Do przeglądania forów internetowych, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 47,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 49,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 38,4% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. – 37,7%, w badaniach z 2020 r. – 39,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 31,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 11,6% respondentów, a w badaniach z 2020 r. – 10,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 17,5% respondentów. Jak widać z zaprezentowanych danych, fora internetowe są przeglądane przez sporą liczbę respondentów, chociaż istotne jest to, że fora te zastępują czytanie gazet, czasopism, albo innych opracowań przydatnych młodzieży w szkole.

- Do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 86,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 91,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 89,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. - 7,5%, w badaniach z 2020 r. - 7,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 3,6% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 0,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 3,7% respondentów. Widać zatem, że słuchanie muzyki lub oglądanie filmów za pomocą Internetu jest obecnie standardową formą spędzania wolnego czasu.
- Do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa w badaniach z 2015 r. - 24,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 17,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 12,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej często), używa rzadko, w badaniach z 2015 r. - 25,1%, a w badaniach z 2020 r. - 23,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 23,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej rzadko), w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 46,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 59,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 64,2% respondentów. Jednak trudno jest skomentować te wypowiedzi, gdyż w nauce istnieją takie sfery rzeczywistości indywidualnej i społecznej, co do których należy mieć pewien „dystans” z powodu ich treści.
- W badaniach z 2025 r. wprowadzono jeszcze kategorię „do innych celów”, która pokazuje, że Internetu używa w badaniach z 2025 r. - 45,6% respondentów, używa rzadko 34,4% respondentów, w ogóle nie używa Internetu w tym zakresie 19,9% respondentów.

Zapytano także respondentów o to, czy zdarzyło się tak, że Internet na tyle zaabsorbował uwagę danego ucznia, że pojawiły się określone symptomy uzależnienia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.5.

Tabela 8.5. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (w %) (bez braków odpowiedzi) (w pierwszym rzędzie są badania z 2015 r., w drugim z 2020 r., a w trzecim w 2025 r.)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zaniedbał kontakty z najbliższymi członkami rodziny	4,4	9,4	31,0	47,4	5,4
	3,9	11,5	41,0	39,6	4,0
	10,7	11,8	27,7	42,0	7,8
Zaniedbał kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi	4,7	7,0	31,7	49,1	5,4
	4,2	7,7	40,3	44,3	3,5
	7,2	9,5	28,8	48,2	6,3
Zapomniał o swoich codziennych obowiązkach	10,1	26,1	29,1	26,4	6,1
	8,4	26,9	38,2	22,3	4,1
	14,4	22,6	25,4	29,0	8,6
Zaniedbał naukę	12,4	28,0	26,2	25,1	5,4
	10,3	29,0	34,6	20,3	5,8
	15,8	23,5	27,1	25,6	8,0
Nie zdał egzaminu, nie zaliczył sprawdzianu, otrzymał ocenę niedostateczną	7,4	16,3	29,5	38,4	5,8
	7,2	18,9	29,8	40,0	4,1
	14,6	16,5	22,2	38,2	8,4
Stracił kontakt z bliską/ważną osobą	4,3	3,7	24,8	48,9	5,7
	4,3	6,7	31,7	52,7	4,6
	8,6	6,0	24,7	51,8	9,0
Zapomniał zjeść posiłek	6,2	10,7	19,0	54,4	6,5
	8,0	11,5	29,5	47,2	3,8
	12,5	11,8	22,0	45,4	8,3
Zmienił swoje zachowanie	11,7	16,1	27,5	34,6	10,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, jak Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania. W związku z tym, z powodu zbyt dużego zabsorbowania Internetem respondenci:

- Zaniechali kontakty z najbliższymi członkami rodziny, na co zwraca uwagę, w badaniach z 2015 r. - 13,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 15,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 22,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. u 78,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. u 80,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 69,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 4,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 7,8% respondentów. Jak widać zatem następuje wzrost liczby osób, które z powodu zbyt dużego zaangażowania w Internet zaniechali kontakty z najbliższymi członkami rodziny, co może być jednym z pierwszych symptomów uzależnienia behawioralnego.
- Zaniechali kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r., - 11,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 11,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 16,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r., u 80,8% respondentów, w badaniach z 2020 r., u 84,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 77,0% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 roku - 5,4% respondentów, w badaniach z 2020 roku – 5,4% respondentów. A w badaniach z 2025 r. – 6,3% respondentów. Jak widać, podobnie jak w poprzednim przypadku, następuje wzrost liczby osób, które z powodu zbyt dużego zaangażowania w Internet zaniechali kontakty z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi.
- Zapominali o swych codziennych obowiązkach, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r. - 36,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 35,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 37,0% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. - 55,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 60,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 54,4% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 roku - 6,1% respondentów, w badaniach z 2020 roku – 4,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 8,6% respondentów. Jak widać, utrzymuje się tendencja *constans* liczby osób, które z powodu zbyt dużego zaangażowania w Internet zapominali o swych codziennych obowiązkach.

- Poza tym respondenci zaniedbywali naukę, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r. - 40,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 39,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 39,3% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. - 51,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 54,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 52,7% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 5,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 8,0% respondentów. Jak widać, utrzymuje się tendencja *constans* liczby osób, które z powodu zbytniego zabsorbowania Internetem zaniedbywali naukę.
- Także respondenci nie zdali egzaminu, nie zaliczyli sprawdzianu, otrzymali ocenę niedostateczną, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r. - 23,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 26,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 31,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. u 67,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. u 69,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 60,4% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 4,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 8,4% respondentów. Jak widać, utrzymuje się tendencja *constans* liczby osób (z niewielkim spadkiem tej wielkości), które z powodu zbytniego zabsorbowania Internetem nie zdali egzaminu, nie zaliczyli sprawdzianu, otrzymali ocenę niedostateczną.
- Ponadto respondenci tracili kontakt z bliską/ważną osobą, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r. - 8,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 11,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 14,6% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. - 73,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 84,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 76,5% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 5,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 4,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 9,0% respondentów. Jak widać, utrzymuje się zmienna tendencja liczby osób, które z powodu zbytniego zabsorbowania Internetem nie zdali egzaminu, nie zaliczyli sprawdzianu, otrzymali ocenę niedostateczną.

- Poza tym respondenci zapominali zjeść posiłek, na co zwraca uwagę w badaniach z 2015 r. - 16,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 19,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 24,3% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak), nie ma takich doświadczeń, w badaniach z 2015 r. - 73,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 76,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 67,4% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 6,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 3,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 8,3% respondentów. Jak widać, utrzymuje się tendencja rosnąca liczby osób, które z powodu zbyt długiego zabsorbowania Internetem zapominali zjeść posiłek.
- W badaniach z 2025 r. wprowadzono jeszcze kategorię „zmienił swoje zachowanie”, która pokazuje, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że przyznaje się do tego - 27,8% respondentów, nie przyznaje się do tego - 62,1% respondentów, a nie ma zdania w tym zakresie 10,0% respondentów.

Następnie zapytano respondentów o to, czy zdarza się im korzystać z Internetu przez dłuższy czas niż mieli zaplanowane. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.6.

Tabela 8.6. Korzystanie przez respondentów z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany
(w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	35,7	40,8	38,0
Raczej tak	32,3	36,8	29,8
Raczej nie	18,5	11,6	14,8
Zdecydowanie nie	4,9	3,2	5,0
Trudno powiedzieć	7,4	7,5	12,5
Brak odpowiedzi	1,3	0,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 68,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 77,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 67,8% respondentów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyniło tego w badaniach z 2015 r. - 23,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 14,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 19,8% respondentów (łącznie

odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 7,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 12,5% respondentów. Jak widać, utrzymuje się tendencja *constans* liczby takich osób.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, jak zachowują się respondenci, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do Internetu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.7.

Tabela 8.7. Zachowanie się respondentów w przypadku braku dostępu do Internetu (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Odczuwa zdenerwowanie	12,1	7,1	10,0
Odczuwa znudzenie	36,3	43,2	43,9
Niepokoi się	7,0	8,0	9,2
Nie wywiera to na nich żadnego wpływu	45,2	46,3	51,4
Inne zachowania	5,2	10,1	0,0
Brak odpowiedzi	1,4	5,2	6,1

Źródło: badania własne

Z uwagi na możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. W związku z tym zaprezentowane dane pokazują co następuje:

- Na początek można wskazać, że brak dostępu do Internetu nie wywiera żadnego wpływu, w badaniach z 2015 r. u 45,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. u 46,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. u 51,4% respondentów. I w zasadzie jest to dobra wiadomość, chociaż fakt, że zgłasza to około 48,0% badanych musi jednak zastanawiać, czy kondycja młodzieży w tym zakresie nie jest zbyt zachwiana.
- Jednak z powodu braku dostępu do Internetu, w badaniach z 2015 r. - 12,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 10,0% respondentów odczuwa zdenerwowanie.
- Z kolei z powodu braku dostępu do Internetu, w badaniach z 2015 r. - 36,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 43,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 43,9% respondentów odczuwa znudzenie.
- Ponadto z powodu braku dostępu do Internetu, w badaniach z 2015 r. - 7,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. 8,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 9,2% respondentów odczuwa niepokój.

- A także z powodu braku dostępu do Internetu, w badaniach z 2015 r. - 5,2% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 10,1% respondentów odczuwa jakies inne przypadłości. Ta kategoria odpowiedzi nie pojawiła się w badaniach z 2025 r.

Widać tutaj niepokojące sygnały, które należałoby zdiagnozować w badaniach pogłębionych.

Kolejne pytanie brzmiało, czy przebywanie w sieci przez respondentów ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami, w tym z rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.8.

Tabela 8.8. Przekonanie respondentów, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	3,0	2,4	5,1
Raczej tak	5,6	4,7	8,2
Raczej nie	44,7	39,6	39,0
Zdecydowanie nie	39,8	44,0	39,2
Trudno powiedzieć	5,9	7,2	8,5
Brak odpowiedzi	1,0	2,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 8,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 13,3% respondentów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiego przekonania w badaniach z 2015 r. - 84,5% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 83,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 78,2% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 5,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 7,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 8,5% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję lekko wzrostową, a być może kolejne badania za 5 lat pozwolą na ustabilizowanie się trendu.

Zapytano także respondentów o to, czy zdarzyło się tak, że Internet na tyle zaabsorbował uwagę danej osoby, że ta zatraciła się w swych zachowaniach. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.9.

Tabela 8.9. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (w %)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Do późna w nocy siedzieć przed komputerem lub smartfonem	28,0	24,3	26,5	16,4	4,0
	21,1	21,9	29,0	25,0	3,0
	40,0	20,6	17,6	15,5	6,3
Spędzić cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, czy internetowe	10,7	7,5	23,5	54,4	3,2
	9,2	10,4	25,3	53,4	1,7
	16,9	10,0	26,1	41,4	5,6
Wstać w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem/Wstać w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach	6,8	3,6	19,8	66,3	2,5
	3,3	8,9	23,6	62,3	1,9
	9,7	5,4	18,4	60,1	6,4
Podłączać się do Internetu natychmiast po przebudzeniu/Sprawdzać powiadomienia natychmiast po przebudzeniu	13,7	19,1	26,2	36,4	3,2
	16,0	32,3	26,9	22,5	2,3
	25,5	24,3	20,0	24,2	6,0
Wybuchać złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na komputerze/chce skorzystać z osobistego smartfona, laptopa, czy komputera	6,7	3,5	25,8	60,9	2,5
	3,1	6,9	34,5	52,9	2,6
	7,9	7,1	26,8	49,2	9,0

Źródło: obliczenia własne

C.d. Tabela 8.9. Przekonanie respondentów o tym, że Internet tak zaabsorbował uwagę, że trudno było wykonywać inne działania (w %)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przez cały dzień myśleć tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci/ Ciągłe myśleć o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu	6,8	3,6	21,8	63,3	3,4
	4,6	9,3	34,2	49,2	2,7
	9,4	9,7	29,5	43,8	7,7
„Wpaść” w cyberprzestrzeń	6,0	5,0	18,9	54,0	16,1

Źródło: obliczenia własne

Analiza zaprezentowanych danych pokazuje, że Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że „modyfikuje” ich zachowania. Należy dodać, że w badaniach z 2025 r. kategorie odpowiedzi zostały nieco zmodyfikowane, w celu dostosowania ich do aktualnej wiedzy o cyberprzestrzeni. W związku z tym zaprezentowane dane pokazują co następuje:

- Do późna w nocy siedzi przed komputerem lub smartfonem, w badaniach z 2015 r. - 52,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 43,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 60,6% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. - 42,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 54,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 8,5% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 4,0% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 4,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 33,1% respondentów.
- Spędza cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, czy internetowe, w badaniach z 2015 r. - 18,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 19,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 26,9% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. - 77,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 78,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 67,5% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania w tym zakresie, w badaniach z 2015 r. - 3,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 1,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 5,6% respondentów.
- Wstaje w nocy, tylko po to, aby połączyć się z Internetem (wstaje w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach – wersja pytania z 2025 r.), w badaniach z 2015 r. - 10,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 12,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 15,1% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. - 86,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 85,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 78,5% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania, w badaniach z 2015 r. - 2,5% respondentów, a w badaniach z 2020 r. - 1,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,4% respondentów.
- Podłącza się do Internetu natychmiast po przebudzeniu (sprawdza powiadomienia natychmiast po przebudzeniu – wersja pytania z 2025 r.), w badaniach z 2015 r. - 32,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 48,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 49,8% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r.

62,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 49,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 44,2% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania, w badaniach z 2015 r. - 3,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,0% respondentów.

- Wybucho złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z sieci na komputerze (wybucho złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z osobistego smartfona, laptopa, czy komputera – wersja pytania z 2025 r.), w badaniach z 2015 r. - 10,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 10,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 15,0% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. 86,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. u 87,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 76,0% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania, w badaniach z 2015 r. - 2,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 9,0% respondentów.
- Przez cały dzień myśli tylko i wyłącznie o podłączeniu się do sieci (ciągle myśli o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu – wersja pytania z 2025 r.), w badaniach z 2015 r. - 10,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 13,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 19,1% respondentów (zdecydowanie i raczej tak), nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. - 85,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. u 83,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 73,3% respondentów (zdecydowanie i raczej nie), a nie ma zdania, w badaniach z 2015 r. - 3,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 7,7% respondentów.
- W badaniach z 2025 r. dodano jeszcze jedną kategorię „wpaść w cyberprzestrzeń”, gdzie 11,0% respondentów odpowiedziało zdecydowanie i raczej tak, 72,9% respondentów odpowiedziało zdecydowanie i raczej nie, a nie ma zdania w tym zakresie 16,1%.

Badania pokazują, że Internet stał się częścią relacji między człowiekiem a urządzeniem, a tym samym zachowania takie stają się zachowaniami kulturowymi, a nie dysfunkcjonalnymi.

Następnie zapytano respondentów o to, czy zdarza się im mówić formułkę, „jeszcze parę minut i wyłączam”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.10.

Tabela 8.10. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłączanie komputera przez dłuższy czas (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	24,5	29,9	31,1
Raczej tak	28,6	29,3	28,0
Raczej nie	26,0	25,5	22,7
Zdecydowanie nie	14,5	10,6	11,6
Trudno powiedzieć	4,7	4,7	6,5
Brak odpowiedzi	1,8	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2015 r. - 53,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 59,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 59,1% respondentów, mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyni tego, w badaniach z 2015 r. - 40,5% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 36,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 34,3% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 4,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 4,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,5% respondentów. Widać w tym zakresie pewną tendencję constans, co wskazuje na ukształtowanie się określonych zachowań młodzieży w kontakcie z komputerem, które są prognostykiem pojawienia się problemów behawioralnych u młodzieży szkolnej.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci miewają „wyrzuty sumienia” z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.11.

Tabela 8.11. „Wyrzuty sumienia” u respondentów z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	9,9	13,4	21,6
Raczej tak	20,9	27,0	24,5
Raczej nie	37,5	29,1	27,1
Zdecydowanie nie	23,6	22,1	19,3
Trudno powiedzieć	7,2	8,3	7,5
Brak odpowiedzi	0,8	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 30,8% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 40,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 46,1% respondentów ma „wyrzuty sumienia” z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma ich, w badaniach z 2015 r. - 61,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 51,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 46,1% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 7,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 8,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 7,5% respondentów. Widać w tym zakresie pewną tendencję rosnącą, co wskazuje na ukształtowanie się określonych zachowań młodzieży w kontakcie z komputerem, które są prognostykiem pojawienia się problemów behawioralnych u młodzieży szkolnej.

8.2. Objawy uzależnienia od hazardu wśród młodzieży szkolnej

Kolejne pytanie dotyczy tego, czy respondenci grają na automatach lub w inne gry hazardowe. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.12.

Tabela 8.12. Granie przez respondentów na automatach lub w inne gry hazardowe (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	6,1	2,5	8,0
Raczej tak	8,1	5,2	5,7
Raczej nie	13,2	14,8	14,9
Zdecydowanie nie	69,9	74,7	65,0
Trudno powiedzieć	2,2	2,7	6,4
Brak odpowiedzi	0,5	0,2	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 14,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 7,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 13,7% respondentów gra na automatach lub w inne gry hazardowe (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie gra, w badaniach z 2015 r. - 83,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 89,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 79,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 2,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 2,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,4% respondentów. Widać w tym zakresie tendencję rosnącą liczby osób, które grają gry hazardowe.

Zapytano także o to, czy zdarza się korzystać z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.13.

Tabela 8.13. Korzystanie przez respondentów z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	4,9	1,5	4,3
Raczej tak	2,8	1,7	2,1
Raczej nie	13,7	11,2	8,2
Zdecydowanie nie	74,5	84,0	28,7
Trudno powiedzieć	2,3	1,5	5,2
Brak odpowiedzi	1,7	0,2	51,5
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 7,7% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 3,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 6,4% respondentów korzystało z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie czyniło tego w badaniach z 2015 r. - 88,2% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 95,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 36,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 2,3% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 1,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 5,2% respondentów. Jak widać, utrzymuje się lekka tendencja wzrostowa liczby takich osób, co nie jest pozytywnym prognostykiem na przyszłość.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci mają „niepokój” z powodu tego, gdy przez dłuższy czas nie mają dostępu do automatów lub innych gier hazardowych. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.14.

Tabela 8.14. Niepokój u respondentów z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	3,1	1,1	5,0
Raczej tak	2,5	1,6	2,0
Raczej nie	9,9	7,3	9,1
Zdecydowanie nie	80,7	88,5	78,7
Trudno powiedzieć	1,9	1,3	5,2
Brak odpowiedzi	1,8	0,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 5,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 7,0% respondentów, występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma tego, w badaniach z 2015 r. - 90,6% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 95,8% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 87,8% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 1,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 1,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 5,2% respondentów. Jak widać, utrzymuje się lekka tendencja wzrostowa liczby takich osób, które mają symptomy uzależnienia od hazardu.

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, czy zdarza się respondentom mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, a tych parę minut trwa dłuższy czas. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 8.15.

Tabela 8.15. Mówienie przez respondentów „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończenie jej (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2015 r.	Badania 2020 r.	Badania 2025 r.
Zdecydowanie tak	9,6	13,2	18,9
Raczej tak	7,8	19,9	22,9
Raczej nie	15,6	17,6	18,2
Zdecydowanie nie	61,5	46,7	32,8
Trudno powiedzieć	3,9	2,6	7,1
Brak odpowiedzi	1,7	0,0	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2015 r. - 17,4% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 33,1% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 41,8% respondentów, mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie mówi tego, w badaniach z 2015 r. - 77,1% respondentów, w badaniach z 2020 r. – 64,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. – 51,0% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2015 r. - 3,9% respondentów, w badaniach z 2020 r. - 2,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 7,1% respondentów. Jak widać, utrzymuje się dosyć duża tendencja wzrostowa liczby takich osób, które mają symptomy uzależnienia od hazardu.

9. Profilaktyka problemów społecznych w szkole w opiniach uczniów szkół Rzeszowa w badaniach z 2020 i 2025 r.

Analiza porównawcza

Zagadnienia związane z profilaktyką problemów społecznych, realizowanych w szkołach rozpoczyna pytanie o to, czy respondenci spotkali się z realizowanymi przez szkołę działaniami o charakterze profilaktycznym. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.1.

Tabela 9.1. Realizowanie przez szkołę działań o charakterze profilaktycznym w opiniach respondentów w badaniach z 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2020 (N=1091)	Badania 2025 (N=1025)
Zdecydowanie tak	8,9	12,1
Raczej tak	35,4	33,2
Raczej nie	18,0	16,4
Zdecydowanie nie	11,2	10,5
Trudno powiedzieć	26,6	27,8
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Zaprezentowane dane pokazują, że w badaniach z 2020 r. – 44,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 45,3% respondentów jest przekonanych, że działania o charakterze profilaktycznym są realizowane (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Nie ma takiego przekonania, w badaniach z 2020 r. – 29,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 26,9% respondentów (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie). Nie ma zdania na ten temat, w badaniach z 2020 r. – 26,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 27,8% respondentów. Można, więc stwierdzić, że respondenci dostrzegają realizację działań profilaktycznych, a także widać w tym zakresie tendencję lekko wzrostową, co być może kolejne badania za 5 lat pozwolą na ustabilizowanie się trendu.

Następne pytanie dotyczy tego, w jakich przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, brali udział respondenci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.2.

Tabela 9.2. Przedsięwzięcia o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, w którym respondenci brali udział w badaniach z 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2020 (N=1091)	Badania 2025 (N=1025)
Programy związane z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych	41,7	44,3
Programy związane z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp.	25,3	32,0
Działania pozwalające poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży	19,2	23,0
Programy dostarczające aktualną wiedzę o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności	23,6	27,5
Przedsięwzięcia uświadamiające zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych	22,5	21,6
Działania podnoszące poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści	31,9	28,8
Inne działania	6,2	0,0
Żadne	31,7	30,2
Brak odpowiedzi	2,8	5,7

Źródło: obliczenia własne

Z uwagi na to, że respondenci mogli wybrać więcej odpowiedzi, nie sumują się one do 100%. Na podstawie zaprezentowanych danych widać, że respondenci uczestniczyli w sporej ilości przedsięwzięć profilaktycznych, realizowanych przez szkołę. W związku z tym zaprezentowane dane pokazują co następuje:

- W programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 41,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 44,3% respondentów.
- W programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp. uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 25,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 32,0% respondentów.

- W działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 19,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 27,5% respondentów.
- W programach dostarczających aktualnej wiedzy o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 23,6% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 27,5% respondentów.
- W przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 22,5% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 21,6% respondentów.
- W działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 31,9% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 28,8% respondentów.
- W innych działaniach uczestniczyło, w badaniach z 2020 r. – 6,2% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 0,0% respondentów.
- W żadnych z nich nie uczestniczyło aż, w badaniach z 2020 r. – 31,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 30,2% respondentów.

Zapytano także respondentów o to, w jakim stopniu udział w programach profilaktycznych zaspokaja potrzeby respondentów związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.3.

Tabela 9.3. Zaspokajanie potrzeb respondentów związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych w badaniach z 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2020 (N=1091)	Badania 2025 (N=1025)
W zdecydowanie wysokim stopniu	9,1	6,8
Raczej w dobrym stopniu	30,9	23,3
Raczej nie zaspokaja potrzeb	16,6	13,2
Wcale nie zaspokaja moich potrzeb	13,1	10,0
Trudno powiedzieć	30,3	24,1
Nie brałem udziału w żadnym z programów profilaktycznych	0,0	22,6
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2020 r. – 40,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 30,1% respondentów uznaje, że są zaspokajane potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych (łącznie odpowiedzi w zdecydowanie i raczej wysokim stopniu), z kolei w badaniach z 2020 r. – 29,7% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 23,2% respondentów, jest przeciwnego zdania (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej nie zaspokaja). Nie ma w tym zakresie zdania, w badaniach z 2020 r. – 30,3% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 24,1% respondentów. Nie brało udziału w żadnym z programów profilaktycznych, w badaniach z 2020 r. – 0,0% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 22,6% respondentów. Można, więc stwierdzić, że praktycznie spora część respondentów jest zadowolona z takich programów, czyli, że zaspokajają one potrzeby respondentów w zakresie wiedzy na temat przeciwdziałania uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia.

Ostatnie pytanie w tym zakresie dotyczy tego, czy respondenci mają poczucie akceptowania jego przez kolegów i dowartościowania przez nauczycieli. W związku z tym zapytano osoby badane o to, czy są w klasie akceptowani i dowartościowani. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.4. Rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia tabela 9.4.

Tabela 9.4. Poczucie akceptacji i dowartościowania respondenta w klasie w badaniach z 2020 i 2025 r. Analiza porównawcza (w %)

Wyszczególnienie	Badania 2020 (N=1091)	Badania 2025 (N=1025)
Zdecydowanie wysokie poczucie akceptacji	28,4	31,6
Raczej wysokie poczucie akceptacji	49,7	41,9
Raczej niskie poczucie akceptacji	7,1	7,8
Zdecydowanie niskie poczucie akceptacji	3,5	7,6
Trudno powiedzieć	11,4	11,1
Razem	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Analiza danych wskazuje, że w badaniach z 2020 r. – 82,9 respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 73,5% respondentów ma poczucie akceptacji i dowartościowania respondenta w klasie (łącznie odpowiedzi zdecydowanie i raczej wysokie poczucie akceptacji), nie ma takiego poczucia, w badaniach z 2020 r. – 10,1 respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 15,4% respondentów (łącznie odpowiedzi raczej i zdecydowanie niskie poczucie akceptacji). Nie ma w tym zakresie zdania, w badaniach z 2020 r. – 11,4% respondentów, a w badaniach z 2025 r. - 11,1% respondentów. Można więc stwierdzić, że ponad trzy czwarte respondentów czuje się w swojej klasie akceptowanymi i dowartościowanymi. I to jest optymistyczna wiadomość dla profilaktyków społecznych.

Zakończenie i wnioski

Przedstawione wyniki badań pokazują jaki jest stan zjawiska przemocy w szkole, picia alkoholu i używania nielegalnych środków psychoaktywnych, w tym dopalaczy i NSP, a także kształtowania się zjawiska uzależnień behawioralnych, spożywania niezdrowej żywności w populacji młodzieży szkolnej Miasta Rzeszowa. Badania pokazują także kwestie oddziaływań profilaktycznych realizowanych w szkołach Rzeszowa.

W związku z tym, zauważyć można, że młodzież ma dużą wiedzę na temat różnorodnych problemów społecznych i często nie postrzega ich jako zjawiska negatywne. Jest to zrozumiałe tym bardziej, że spory odsetek respondentów zna osoby które stosują różne formy przemocy w szkole, palą papierosy, palą e-papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, piją energetyki, stosują hejt w sieci, zajmują się hazardem w sieci, czy graniem w różne gry w sieci, a ponadto postrzegają je pozytywnie, tym bardziej, że sporo z nich sama stosuje przemoc wobec innych, w tym cyberprzemoc, a także mają własne doświadczenia w paleniu papierosów, czy e-papierosów, picu alkoholu, czy upijanie się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picu energetyków, stosowaniu hejtu w sieci, zajmowaniem się hazardem w sieci, czy graniem w różne gry w sieci, co może sprzyjać pozytywnemu postrzeganiu zjawisk dysfunkcyjnych w środowisku szkolnym.

Badania pokazują, że populacja młodzieży jest szczególnie podatna na zachowania dysfunkcyjne, tym bardziej, że jak widać to z badań, respondenci bywają zachęceni przez ich znajomych rówieśników do stosowania przemocy wobec innych, do palenia papierosów, czy palenia e-papierosów, picia alkoholu, upijania się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picia energetyków, stosowania hejtu w sieci, zajmowania się hazardem w sieci, czy grania w różne gry w sieci. Wprawdzie nie są to znaczące wielkości, ale co piąta osoba była zachęcana do palenia e-papierosów, picia alkoholu, czy picia „energetyków”, a co dziesiąta osoba była zachęcana do stosowania przemocy w szkole, upijania się alkoholem, do stosowania hejtu w sieci, czy zajmowania się hazardem w sieci. Jednak najwięcej osób jest zachęcana do grania w różne gry w sieci, co jest pewną zmianą jakościową w zachowaniach dysfunkcyjnych we współczesności.

Co istotne także, wiedza respondentów o najczęstszych konsekwencjach zdrowotnych, psychologicznych i społecznych stosowania środków psychoaktywnych, zachowań związanych z uzależnieniami behawioralnymi, czy konsumpcją niezdrowej żywności, jest na dosyć niskim poziomie. W związku z tym można domniemywać, że młodzież szkolna jest podatna na różnorodne negatywne zjawiska społeczne, gdyż czynniki zagrażające są internalizowane przez nią i nie są postrzegane negatywnie. Poza tym akceptacja dla różnych sytuacji zagrażających może prowadzić do przekonania, że zjawiska te nie są aż tak wielkim złem społecznym, jak to pokazują osoby starsze.

Ponadto trudno jest w dzisiejszych czasach, precyzyjnie i bezbłędnie określić, jak kształtuje się skala uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej. Bazą do tego mogą być tylko badania przesiewowe, które pozwalają wskazać ile osób, użytkowników Internetu, ma problem. Podobnie jest z hazardem. Największymi użytkownikami Internetu jest młodzież szkolna, dlatego też badania socjologicznie powinny być prowadzone w tych populacjach. Istotą konstatacją z badań jest to, że jednym z nośników wzorców zachowań współczesnej młodzieży jest Internet. Młodzież ma świadomość, że Internet „potrafi” nie tylko wskazywać określone zachowania, czy kształtować normy, ale też zmieniać zachowania i modyfikować normy, tworząc relatywne wzory zachowania, a także relatywizm moralny.

Oczywiście, przeprowadzone badania w populacji młodzieży szkolnej Rzeszowa pokazują, że młodzież szkolna jest świadoma zagrożeń płynących z Internetu, w tym zagrożeń wpływających z Internetu, a związanych ze sferą intymności, ze sferą seksualności, z sextingiem, z molestowaniem seksualnym, z ofertami spotkań intymnych z nieznanymi, z cyberpedofilią, czy z jakimiś innymi zagrożeniami związanymi z kwestiami seksualnymi, związanymi ze sferą moralną, czy obyczajową (np. udział w sesjach zdjęciowych, czy w filmach dla dorosłych, itp.). Egzemplifikacją tego jest fakt, że prawie trzy czwarte osób badanych korzysta z Internetu więcej niż 2 godziny dziennie, a jedna czwarte więcej niż 5 godzin. Widać także, że Internet mocno absorbuje młodzież szkolną w tak dużym stopniu, że znajdują się oni na skraju symptomów uzależnień behawioralnych. Do tego dochodzi także kwestia problemów związanych z hazardem, w tym także z hazardem w sieci. Jest to dosyć spory, chociaż mocno niedoszacowany, fragment rzeczywistości zachowań społecznych osób nieletnich.

Nowością w badaniach wśród młodzieży szkół Rzeszowa są kwestie dotyczące konsumowania „niezdrowej żywności”. Oczywiście w nauce spotyka się pojęcie żywności

wysoko przetworzonej (*Highly Processed Food*), charakteryzującej się wysoką kalorycznością i niską zawartością odpowiednich składników odżywczych. Ale w języku popularnym, czy potocznym spotyka się takie określenia jak: jedzenie śmieciowe (*Junk Food*), żywność szybko tworzona (przygotowywana) (*Fast Food*), żywność o wysokiej zawartości tłuszczu, cukru i soli - HFSS (*High Fat, Sugar and Salt*), czy pojęcia: puste kalorie, jedzenie dyskrecjonalne (lub opcjonalne), przekąski typu chipsy, paluszki, batony, słodczyce, wędliny przemysłowe, czy gotowe dania instant, mające dużą zawartość soli, tłuszczu, czy przede wszystkim konserwantów.

Przeprowadzone badania pokazują, że młodzież dosyć często korzysta z takiej żywności, tym bardziej, że jest ona smaczna, szybko przyrządzona i wygodna w konsumpcji, jest w miarę tania, konsumowana przez osoby znajome, a ponadto mocno reklamowana. Dlatego takie potrawy są częściej konsumowane niż „drugie śniadanie”, przygotowywane w domu przez rodziców. Do tego istnieje w szkole możliwość zakupu w sklepiku szkolnym różnych przekąsek, wśród których są także zapiekanki, hamburgery, hot-dogi, minipizzy, chętniej zjadane niż „drugie śniadanie”.

Podsumowując, można stwierdzić, że zaprezentowane wyniki badań w zasadzie nie odbiegają od podobnych, prowadzonych w innym czasie, ale nie są to wyniki badań, prowadzone „pod presją” zjawiska czy instytucji, przy czym należy podkreślić, że badania te nie były prowadzone dlatego, że takie doświadczenia społeczne mają uczniowie szkół Miasta Rzeszowa. Nie są także odpowiedzią na „zapotrzebowanie” określonego środowiska lub instytucji.

Na koniec można wskazać, że prowadzone badania pokazują, jak bardzo nieodzowna jest wiedza o profilaktyce problemów społecznych, tym bardziej, że badana młodzież szkolna niezbyt przyswaja treści realizowane w szkole w tym zakresie. Przykładem tego jest to, że podobna liczba respondentów wskazuje, że nauczyciele, czy wychowawcy nie zawsze w odpowiedni sposób reagują w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i innych zachowań ryzykownych.

Wnioski z badań można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich są wnioski płynące bezpośrednio z analizy wyników badań. Wnioski z tej grupy mają charakter „wąski”, specyficzny dla określonej populacji badawczej, dla określonego rodzaju młodzieży szkolnej, uczącej się w danej miejscowości. Drugą grupą są wnioski o charakterze ogólnym, które mają

charakter „strategiczny” dla danego samorządu terytorialnego, będącego organem prowadzącym dla danych szkół, a także dla poszczególnych dyrekcji szkół, które „zmagają się” z problemami społecznymi młodzieży.

Wśród wniosków szczegółowych wymienić można następujące¹²³:

1. 57,7% badanych uczniów nie zetknęło się ze zjawiskiem przemocy w swojej szkole, 28,5% uczniów zetknęło się z tym zjawiskiem, a 13,7% badanych nie ma w tym zakresie zdania.
2. Aż 12,5% badanych uczniów stosowało wobec innych różnorodne formy przemocy, chociaż 77,7% nie uczyniło tego nigdy. Nie zajęło stanowiska w tym zakresie 9,7% badanych.
3. Aż 24,2% badanych doświadczyło na sobie przemocy, jednak 63,5% badanych nie zetknęło się z tym zjawiskiem, a 12,3% nie ma zdania w tym zakresie.
4. W przypadku kwestii dotyczącej tego kogo respondenci najbardziej się obawiają w szkole i poza nią, 14,3% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek z klasy, 14,8% respondentów obawia się kolegów lub koleżanek ze szkoły, 19,7% respondentów obawia się rówieśników spoza szkoły, a 22,0% respondentów obawia się osób w cybersieci. Aż 44,1% nie udzieliło odpowiedzi na ten temat.
5. Najczęstszym sposobem stosowania przemocy w szkole jest: a) wyśmiewanie się, o czym mówi 60,2% badanych, b) robienie „głupich kawałów”, na co wskazuje 51,8% badanych, c) stosowanie obelżywych słów, o czym mówi 41,5% badanych, d) bicie ofiar o czym mówi 31,8% badanych, e) dręczenie i straszenie swych ofiar na co wskazuje 29,6% badanych, f) drobne kradzieże o czym mówi 20,0% badanych, g) wymuszanie różnych rzeczy na co wskazuje 17,3% badanych, h) wymuszanie pieniędzy na co wskazuje 10,1% badanych, i) ponadto respondenci wskazują na hejt w sieci, o czym mówi aż 25,0% badanych, j) a także na cyberprzemoc, na co wskazuje 11,6% respondentów.
6. Kolejna grupa pytań związana jest z tym, jak kształtuje się poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole i poza nią. Bezpiecznie i bardzo bezpiecznie w szkole czuje się 69,7%

¹²³ w przypadku wykorzystania Testu Likerta w opisie badań, połączono odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak i zdecydowanie i raczej nie - w jedną całość Więcej na ten temat Testu Likerta: P.Tarka, *Własności 5- i 7-stopniowej skali Likerta w kontekście normalizacji zmiennych metodą Kaufmana i Rousseeuwa*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 385, Taksonomia 25. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania, (red.) K. Kajuga, M. Walesiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 286-295; J. Wierziński, A. O. Kuźmińska, G. Król, *Konsekwencje wyboru typu skali odpowiedzi w badaniach ankietowych*. Problemy Zarządzania 2014, vol. 12, nr 1, s. 113-136. w kilku przypadkach, z uwagi na czytelność wyводу, zrezygnowano z odpowiedzi nie i trudno powiedzieć.

badanych, mało bezpiecznie i niebezpiecznie czuje się 15,9% badanych, a nie ma zdania 14,4% badanych.

7. Ponadto respondenci są zdania, że szczególnie niebezpiecznymi miejscami w szkole są: a) toalety, o czym mówi aż 44,6% badanych, b) szkolne korytarze, na co wskazuje 35,9% badanych, c) szatnie, na co wskazuje 34,5% badanych, d) boisko szkolne, na co wskazuje 17,0% badanych, e) klasy szkolne, na co wskazuje 12,2% badanych, f) stołówka, na co wskazuje 8,5% badanych. Nie udzieliło odpowiedzi 18,0% respondentów.
8. W przypadku kwestii dotyczących tego, czy w szkole zaistniały takie zjawiska, które wyraźnie wpłynęło na poczucie bezpieczeństwa. Badania pokazują, że 19,9% osób badanych uznaje, że zaistniało takie zjawisko w szkole, które wyraźnie wpłynęło na poczucie bezpieczeństwa, 66,0% badanych nie doświadczyło tego, a 14,1% nie zajęło w tym zakresie stanowiska.
9. Zjawisko przemocy w szkole potępia 47,6% badanych, nie potępia tego 10,1% badanych. Dla 16,2% badanych jest ono obojętne, nie ma zdania w tym zakresie 15,4% badanych, a 10,6% badanych uważa, że to zjawisko nie występuje w ich szkole.
10. Respondenci znają nawet sporo rówieśników, którzy palą papierosy, palą e-papierosy, piją alkohol, upijają się alkoholem, używają „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, piją energetyki, stosują hejt w sieci, zajmują się hazardem w sieci, czy graniem w różne gry w sieci, w tym: a) 54,6% osób zna osoby palące papierosy, b) 69,9% osób zna osoby palące e-papierosy, c) w przypadku upijania się alkoholem, 40,5% respondentów zna takie osoby, d) jeśli chodzi o stosowanie „narkotyków”, to takie osoby zna 20,3% respondentów, e) jeśli chodzi o stosowanie „dopalaczy”, to takie osoby zna 15,0% respondentów, f) jeśli chodzi o stosowanie sterydów, to takie osoby zna 18,0% respondentów, g) w przypadku picia „energetyków”, to takie osoby zna 77,0% respondentów, h) w przypadku stosowania hejtu w sieci, to takie osoby zna 38,8% respondentów, i) w przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to takie osoby zna 34,5% respondentów, j) w przypadku zajmowania się graniem w różne gry w sieci, to takie osoby zna 74,0% respondentów.
11. Respondenci mają dosyć znaczące doświadczenia w paleniu papierosów, czy e-papierosów, picu alkohol, czy upijanie się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picu energetyków, stosowaniu hejtu w sieci, zajmowaniem się hazardem w sieci, czy graniem w różne gry w sieci, w tym: a) 15,3% osób pali papierosy, b) 23,4% osób pali e-papierosy, c) 27,9% osób pije alkohol, d) w przypadku upijania się alkoholem, 11,5% osób upija się nim, e) jeśli chodzi o stosowanie „narkotyków”, to

- 3,6% respondentów sama ich używa, f) jeśli chodzi o stosowanie „dopalaczy”, to 1,9% respondentów je używa, g) jeśli chodzi o stosowanie „sterydów”, to 2,3% respondentów je używa, h) w przypadku picia „energetyków”, to pije go 49,2% respondentów, i) w przypadku stosowania hejtu w sieci, to stosuje go 17,1% respondentów, j) w przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to stosuje go 15,5% respondentów, k) w przypadku zajmowania się graniem w różne gry w sieci, to gra 53,8% respondentów.
12. Respondenci bywają zachęceni przez ich znajomych rówieśników do stosowania przemocy wobec innych, do palenia papierosów, czy e-papierosów, picia alkoholu, upijania się nim, używania „narkotyków”, dopalaczy, sterydów, picia energetyków, stosowania hejtu w sieci, zajmowania się hazardem w sieci, czy grania w różne gry w sieci, w tym: a) 11,1% respondentów jest zachęcanych do stosowania przemocy wobec innych, b) 11,2% osób jest zachęcanych do palenia papierosów, c) 18,1% osób jest zachęcanych do palenia e-papierosów, d) 18,1% osób jest zachęcanych do picia alkoholu, e) w przypadku upijania się alkoholem, 10,1% osób jest zachęcanych do upijania się nim, f) jeśli chodzi o używanie „narkotyków”, to 5,6% respondentów jest zachęcanych do ich używania, g) jeśli chodzi o używanie „dopalaczy”, to 3,9% respondentów jest zachęcanych do ich używania, h) jeśli chodzi o używanie „sterydów”, to 4,2% respondentów jest zachęcanych do jego używania, i) w przypadku picia „energetyków”, to jest zachęcanych do jego picia 17,0% respondentów, j) w przypadku stosowania hejtu w sieci, to jest zachęcanych do jego stosowania 9,7% respondentów, k) w przypadku zajmowania się hazardem w sieci, to jest zachęcanych do jego stosowania 11,2% respondentów, l) w przypadku grania w różne gry w sieci, to jest zachęcanych do tego 35,6% respondentów.
13. 33,7% respondentów najczęściej pije piwo, 26,0% respondentów pije wino, 25,5% respondentów pije wódkę, 25,1% pije drinki, 20,8% respondentów pije inne alkohole (Brendy, Whisky).
14. Aż 49,9% badanych uczniów na dużą łatwość kupna alkoholu, a 30,5% respondentów deklaruje, że nie jest tak łatwo zakupić alkohol. Z kolei 19,6% badanych nie ma w tym zakresie zdania.
15. Aż 48,3% badanych nie udało się kupić alkoholu, ale: a) 21,2% badanych kupuje alkohol w sklepie, b) 9,1% respondentów kupuje alkohol w barze, c) 6,8% kupuje alkohol w pubie, ogródka piwnym, d) 6,6% badanych twierdzi, że kupuje alkohol w dyskotecce. Aż 29,1% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie.

16. Respondenci uważają, że młodzież najczęściej sięga po narkotyki gdyż: a) są ciekawi ich działania (60,3%), b) bo mają chęć ucieczki od rzeczywistości (60,3%), c) bo młodzież ich używa ze względu na problemy emocjonalne (57,6%), d) ze względu na problemy rodzinne (52,1%), e) ze względu na presję rówieśników (45,1%), f) ze względu na bunt i potrzebę niezależności (35,2%), g) ze względu na łatwy dostęp do tego typu używek (23,9%), h) z powodu chęci poprawy wydajności i efektów uczenia się (20,1%). Nie odpowiedziało na to pytanie 7,5% respondentów.
17. 22,5% badanych uczniów jest za legalizacją marihuany, 57,7% uczniów jest przeciwnych legalizacji, a 19,8% badanych nie ma w tym zakresie zdania.
18. Wśród miejsc w których można nabyć (kupić, dostać, załatwić) „narkotyki”, w ocenie respondentów, wymienia się: a) dyskoteki, o czym mówi aż 26,7% respondentów, b) okolice szkoły na co wskazuje 14,4% respondentów, c) sam teren szkoły i tak uważa 11,5% badanych, d) bliskość swojego miejsca zamieszkania, na co wskazuje 10,8% respondentów, e) imprezy szkolne, na co zwraca uwagę 7,6% respondentów. Ale 31,2% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie, a według respondentów najłatwiej nabyć (kupić, dostać, załatwić) „narkotyki” w cyberprzestrzeni (Internecie) , o czym mówi 42,1% osób badanych.
19. Wiedza respondentów o najczęstszych konsekwencjach zdrowotnych, psychologicznych i społecznych stosowania środków psychoaktywnych i zachowań związanych z uzależnieniami behawioralnymi jest na dosyć niskim poziomie, tym bardziej, że: a) w przypadku picia alkoholu, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,9% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 15,0% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,3% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,7% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,8% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,0% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,1% respondentów, b) w przypadku używania „narkotyków”, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,5% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 15,8% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,9% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,7% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,1% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 0,8% respondentów, c) w przypadku stosowania „dopalaczy”, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 10,5% respondentów, na kwestie

uzależnienia się zwraca uwagę 15,8% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 2,3% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,8% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 1,3% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,9% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,0% respondentów, d) w przypadku palenia papierosów i e-papierosów, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,7% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 21,9% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,0% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 0,5% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 2,0% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 1,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 1,0% respondentów, e) w przypadku hazardu, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 6,0% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 19,9% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 1,7% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,1% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 7,6% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,7% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 0,9% respondentów, f) w przypadku nadmiernego korzystania z cybersieci, na problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego zwraca uwagę 8,4% respondentów, na kwestie uzależnienia się zwraca uwagę 21,7% respondentów, na pogorszenie się wyników w nauce zwraca uwagę 4,2% respondentów, na konflikty z rodzicami i członkami rodziny zwraca uwagę 1,8% respondentów, na problemy finansowe zwraca uwagę 2,0% respondentów, na kłopoty z prawem zwraca uwagę 2,9% respondentów, a na nieodpowiednie relacje z rówieśnikami zwraca uwagę 3,1% respondentów.

20. Młodzież szkolna jest świadoma zagrożeń płynących z Internetu, w tym: a) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych ze sferą intymności, ma 62,3% respondentów, b) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych ze sferą seksualności, ma 63,4% respondentów, c) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z sextingiem, czyli przesyłaniem intymnych zdjęć za pomocą telefonii mobilnej, ma 60,0% respondentów, d) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z molestowaniem seksualnym, ma 65,1% respondentów, e) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z ofertami spotkań intymnych z nieznajomymi, ma 65,4% respondentów,

f) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z cyberpedofilią, ma 65,4% respondentów, g) świadomość zagrożeń wpływających z cyberprzestrzeni (Internetu), a związanych z jakimiś innymi zagrożeniami związanymi z kwestiami seksualnymi, związanych ze sferą moralną, czy obyczajową (np. udział w sesjach zdjęciowych, czy w filmach dla dorosłych, itp.) ma 62,1% respondentów.

21. W przypadku czasu dziennie spędzanych w sieci internetowej przez respondentów, to: a) 4,6% respondentów spędza w sieci internetowej mniej niż 1 godzinę, b) 20,7% badanych uczniów dziennie spędza w sieci internetowej od 1 do 2 godzin, c) 44,5% uczniów spędza w sieci internetowej do 2 do 5 godzin, d) 23,2% badanych spędza więcej niż 5 godzin, ale mniej niż 10 godzin, e) powyżej 10 godzin spędza w sieci 2,7% badanych. Nie udzieliło odpowiedzi 3,9% respondentów.
22. 60,2% respondentów kupuje lub sprzedaje różnorodne produkty za pośrednictwem na stron internetowych, typu Vinted, OLX, Allegro lub innych, 33,7% respondentów nie robi tego. A 6,0% respondentów nie potrafi tego jednoznacznie określić.
23. 17,5% respondentów używa stron internetowych dla dorosłych. Z kolei 75,6% respondentów nie robi tego, a 6,9% respondentów nie potrafi tego jednoznacznie określić.
24. Wśród stron internetowych dla dorosłych, z których respondenci korzystają są: a) strony związane z hazardem, z których korzysta 14,0% respondentów, b) strony, którymi są portale randkowe, korzysta 7,9% respondentów, c) strony, które są związane z aplikacjami dla dorosłych, korzysta 12,9% badanych uczniów, d) strony, które są związane z DarkNetem, korzysta 8,2% badanych uczniów, e) strony, które są związane z jakimiś innymi kwestiami, korzysta 9,5% badanych uczniów.
25. W przypadku używania Internetu przez respondentów: a) do poszukiwania różnych informacji, Internetu używa 70,4% badanych uczniów, b) do sprawdzania poczty e-mail, Internetu używa 34,9% badanych uczniów, c) do ściągania plików muzycznych, filmów, używa Internetu 41,7% badanych uczniów, d) do komunikowania się z innymi osobami, używa Internetu 91,0% badanych uczniów, e) do przeglądania portali społecznościowych, Internetu używa 81,3% badanych uczniów, f) do rozwiązywania problemów osobistych, Internetu używa 35,9% badanych uczniów, g) do grania w gry internetowe, Internetu używa 67,3% badanych uczniów, h) do uczestniczenia w czatach internetowych, Internetu używa 23,6% badanych uczniów, i) do przeglądania forów internetowych Internetu używa 54,2% badanych uczniów, j) do słuchania muzyki lub oglądania filmów, Internetu używa 89,7% badanych uczniów, k) do oglądania stron dla dorosłych, Internetu używa 12,1% badanych uczniów, l) do innych celów, Internetu używa 45,6% badanych uczniów.

26. Kwestia, jak bardzo Internet absorbuje uwagę respondentów, że trudno im było wykonywać inne działania, pokazuje, że: a) symptomy zaniedbywania kontaktów z najbliższymi członkami rodziny ma 22,5% badanych uczniów, b) symptomy zaniedbywania kontaktów z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi ma 16,7% badanych uczniów, c) zapominanie o swych codziennych obowiązkach przejawia 37,0% badanych uczniów, d) zaniedbywanie nauki przejawia 39,3% badanych uczniów, e) nie zdało egzaminu, nie zaliczyło sprawdzianu, otrzymało ocenę niedostateczną 31,1% badanych uczniów, f) utraciło kontaktu z bliską/ważną osobą 14,6% badanych uczniów, g) zapomniało zjeść posiłek 24,3% badanych uczniów, h) zmieniło swoje zachowanie 27,8% badanych uczniów.
27. 67,8% badanych uczniów korzystało z Internetu przez dłuższy czas niż zaplanowany, a 19,8% nie uczyniło tego. Nie ma w tym zakresie zdania 12,5% badanych.
28. Dla 51,4% respondentów brak dostępu do Internetu nie wywiera żadnego wpływu, ale 43,9% odczuwa znudzenie, 10,0% odczuwa zdenerwowanie, a 9,2% niepokoi się. Nie udzieliło odpowiedzi 6,1% osób badanych.
29. 13,3% badanych uczniów jest przekonanych, że przebywanie w sieci ma negatywny wpływ na relacje z innymi osobami, ale 78,2% nie jest o tym przekonanych. Nie ma w tym zakresie zdania 8,5% badanych.
30. Internet absorbuje uwagę respondentów w taki sposób, że „modyfikuje” ich zachowania, a w tym (tylko odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak): a) do późna w nocy siedzi przed komputerem lub smartfonem 60,6% respondentów, b) spędza cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, czy internetowe 26,9% respondentów, c) wstaje w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach 15,1% respondentów, d) sprawdza powiadomienia natychmiast po przebudzeniu 49,8% respondentów, e) wybucha złością, kiedy inna osoba chce skorzystać z osobistego smartfona, laptopa, czy komputera 15,0% respondentów, f) ciągle myśli o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu 19,1% respondentów, g) całkowicie „wpada” w cyberprzestrzeń 11,0% respondentów.
31. 59,1% badanych uczniów mówi zdanie „jeszcze parę minut i wyłączam”, ale nie wyłącza komputera przez dłuższy czas, a 34,3% nie czyni tego. Nie ma w tym zakresie zdania 6,5% badanych.
32. 46,1% badanych uczniów ma „wyrzuty sumienia” z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie, 46,4% ich nie ma. A nie ma w tym zakresie zdania 7,5% badanych.

33. 13,7% badanych uczniów gra na automatach lub w inne gry hazardowe, a 79,9% nie czyni tego. Nie ma w tym zakresie zdania 6,4% badanych.
34. 6,4% badanych uczniów korzysta z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż zaplanowany, a 36,9% nie czyni tego. Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych. Aż 51,5% badanych uczniów nie odpowiedziało na to pytanie.
35. U 7,0% badanych uczniów występuje niepokój z powodu dłuższej absencji w dostępie do automatów lub innych gier hazardowych, a 87,8% respondentów nie komunikuje takiego niepokoju. Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych.
36. 8,6% respondentów ma potrzebę grania na automatach lub w innych grach hazardowych, w sytuacji gdy inni wygrywają, co skutkuje tym, że istnieje przekonanie, że im też się uda wygrać, a 86,3% respondentów nie ma takiej potrzeby. Nie ma w tym zakresie zdania 5,2% badanych.
37. 41,8% badanych uczniów mówi „jeszcze parę minut i kończę grę”, ale nie kończy jej, w sytuacji grania na automatach lub w innych grach hazardowych, ale nie kończenie jej, a 51,0% nie uczyni tak. Nie ma w tym zakresie zdania 7,1% badanych.
38. Wśród przyczyn sięgania po niezdrowe jedzenie przez młodzież wymienia się, że:
a) 73,2% respondentów uważa, że jest ono po prostu smaczne, b) 68,4% respondentów uważa, że jest ono szybko przyrządzone i wygodne w konsumpcji, c) 39,1% respondentów uważa, że jest ono tanie, d) 30,7% respondentów uważa, że znajomi też jedzą takie potrawy, e) 23,3% respondentów uważa, że zachęcają do tego reklamy. Nie udzieliło odpowiedzi w tym zakresie 3,9% osób badanych.
39. W przypadku częstotliwości jedzenia przez respondentów fast foodów (frytki, pizza, hamburgery, kebaby) i picia słodzonych napoi (cola, energetyki, słodzone soki), analiza wskazuje, że: a) 4,2% respondentów jada codziennie fast foody i pije słodzone napoje, b) 12,9% respondentów jada to kilka razy w tygodniu, c) 32,3% respondentów jada to kilka razy w miesiącu, d) 34,5% respondentów jada to sporadycznie, e) 13,0% respondentów unika ich, f) 3,1% respondentów nie jada tych potraw i nie pije takich napojów.
40. W przypadku jedzenia przez respondentów niezdrowych przekąsek i picie słodkich napoi w różnych sytuacjach codziennych, analiza wskazuje, że: a) 36,7% respondentów jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje w sytuacji stresu, b) 66,1% respondentów jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas oglądania programów telewizyjnych, c) 77,1% respondentów jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas oglądania film w kinie, d) 45,0% respondentów jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje

w czasie eksploracji i przeglądania Internetu, e) 61,1% respondentów jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje podczas spotkania się ze znajomymi, czy kolegami/koleżankami, f) 35,3% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje gdy się nudzi, g) 31,0% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak) jada niezdrową żywność i pije słodzone napoje w innych sytuacjach.

41. W przypadku sytuacji dotyczącej zabierania przez respondentów ze sobą i jedzenia w szkole drugiego śniadania, analiza pokazuje, że: a) 33,6% zabiera z domu drugie śniadanie i zjada je w szkole, b) 18,3 respondentów zabiera z domu drugie śniadanie, ale nie zawsze zjada je w szkole, c) 13,9% respondentów zabiera śniadanie sporadycznie, d) 9,7% respondentów świadomie nie zabiera do szkoły drugiego śniadania, gdyż w szkole jest sklepik, w którym można kupić jakąś przekąskę, e) nigdy nie zabiera do szkoły drugiego śniadania 17,6% badanych osób, f) nie przywiązuje do tego większej wagi 7,0% respondentów.
42. W przypadku rodzaju drugiego śniadania zabieranego przez respondentów ze sobą do szkoły, wskazuje się, że: a) 2 kanapki są zabierane do szkoły przez 15,2% respondentów, b) 1 kanapkę i jakiś owoc są zabierane do szkoły przez 12,1% respondentów, c) 1 kanapka jest zabierana do szkoły przez 20,0% respondentów, d) jakiś jogurt lub napój owocowy jest zabierany do szkoły przez 4,5% respondentów, e) tylko owoce są zabierane do szkoły przez 2,4% respondentów, f) coś słodkiego jest zabierane do szkoły przez 5,7% respondentów, g) nie udzieliło odpowiedzi aż 40,1% respondentów.
43. W przypadku dokonywania zakupów czegoś do zjedzenia w sklepiku szkolnym przez respondentów wymienia się: a) w sklepiku szkolnym 16,2% respondentów najczęściej kupuje kanapkę z wędliną i serem, b) 8,7% respondentów najczęściej kupuje zapiekankę, hamburger, hot-dog lub minipizzę, c) 2,0% respondentów najczęściej kupuje frytki, d) 2,4% respondentów najczęściej kupuje gorący kubek, e) 7,8% respondentów najczęściej kupuje napój owocowy lub jogurt, f) 12,5% respondentów najczęściej kupuje chrupki, chipsy, g) 13,9% respondentów najczęściej kupuje słodycze. Nie udzieliło odpowiedzi aż 57,3% respondentów.
44. 45,3% badanych uczniów uważa, że działania o charakterze profilaktycznym są realizowane w szkołach, a 26,9% uważa, że nie. Nie ma w tym zakresie zdania aż 27,8% badanych.
45. W przypadku podejmowania działań przez szkoły w zakresie profilaktyki w opiniach respondentów, wymienia się następujące działania: a) uświadamianie uczniów

o skutkach/konsekwencjach podejmowanych działań własnych danej osoby, na co zwraca uwagę 56,6% respondentów, b) uczenie młodzieży sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych, na co zwraca uwagę 54,1% respondentów, c) pokazywanie alternatywnych form spędzania wolnego czasu, w tym rozwijanie pasji różnych dyscyplin sportowych, na co zwraca uwagę 46,1% respondentów, d) przeprowadzanie warsztatów dla uczniów z zakresu przeciwdziałania przemocy i patologiom społecznym, na co zwraca uwagę 41,9% respondentów, e) wsparcie merytoryczne kadry pedagogicznej i rodziców uczniów w zakresie zwiększania wiedzy dotyczącej zagrożeń wynikających z działań ryzykownych osób młodych i ich konsekwencji, na co zwraca uwagę 37,9% respondentów.

46. W przypadku przedsięwzięć o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, w którym brali udział respondenci, wymienia się: a) w programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych uczestniczyło 44,3% respondentów, w programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp. uczestniczyło 32,0% respondentów, c) w działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych wśród młodzieży uczestniczyło 23,0% respondentów, d) w programach dostarczających aktualnej wiedzy o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności uczestniczyło 27,5% respondentów, e) w przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych uczestniczyło 21,6% respondentów, f) w działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa, w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści uczestniczyło 28,8% respondentów, g) w żadnych z nich nie uczestniczyło aż 30,2% respondentów, h) 5,7% respondentów nie odpowiedziało na to pytanie.
47. Według 30,1% badanych są zaspokajane potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia poprzez udział w programach profilaktycznych, 23,2% uważa, że nie są one zaspokajane, nie ma w tym zakresie zdania 24,1% badanych, a nie brało udziału w żadnym z takich przedsięwzięć 22,6% respondentów.
48. 41,5% badanych uczniów uważa, że nauczyciele/wychowawcy w odpowiedni sposób reagują w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i innych

zachowań ryzykownych, 41,3% uważa, że nie reagują odpowiednio, nie ma w tym zakresie zdania 17,2% badanych.

49. W przypadku przekonania respondentów o tym, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać różnego rodzaju zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, wymienia się: a) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem przemocy w szkole, 49,3% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniu, b) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem picia alkoholu, 48,9% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniu, c) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem narkomanii, 53,2% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, d) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem używania dopalaczom, 52,5% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, e) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem paleniu papierosów i e-papierosów, 45,2% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, f) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem depresji i zaniżonej samooceny uczniów, 39,0% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, g) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią, 46,9% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym, h) w zakresie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem hazardowi, 42,2% badanych uczniów jest zdania, że szkoła działa w taki sposób, aby zapobiegać temu zagrożeniom, istniejącym w środowisku szkolnym.
50. W przypadku przekonania respondentów o tym, że młode osoby przejmują się (lub nie), zagrożeniami związanymi z różnymi zjawiskami dysfunkcjonalnymi, istniejącymi w środowisku szkolnym, pozwala na stwierdzenie, że: a) w zakresie zagadnień dotyczących przemocy w szkole, 50,5% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, b) w zakresie zagadnień związanych z piciem alkoholu, 32,8% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, c) w zakresie zagadnień związanych z używaniem „narkotyków”, 42,3% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, d) w zakresie zagadnień związanych z używaniem dopalaczy, 40,9% badanych uczniów

jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, e) w zakresie zagadnień związanych z paleniem papierosów i e-papierosów, 31,1% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, f) w zakresie zagadnień związanych z kwestią depresji i zaniżonej samooceny uczniów, 48,4% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, g) w zakresie zagadnień związanych z uzależnieniem od Internetu i innym zjawiskami związanymi z cyberprzestrzenią, 35,7% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem, h) w zakresie zagadnień związanych z hazardem, 32,5% badanych uczniów jest zdania, że należy przejmować się takim zagrożeniem.

51. W zakresie podejmowania ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań przez młodzież w opiniach respondentów, pozwala na stwierdzenie, że: a) dla zabawy i eksperymentów, na co zwraca uwagę 68,1% respondentów, b) w celu zaimponowania rówieśników, na co zwraca uwagę 53,8% respondentów, c) z powodu presji rówieśników, na co zwraca uwagę 45,5% respondentów, d) z powodu problemów rodzinnych, osobistych, czy psychologicznych, na co zwraca uwagę 44,9% respondentów, e) bo młodzi ludzie nie są świadomi konsekwencji ich podejmowania, na co zwraca uwagę 43,5% respondentów, f) bo chcą uciec od stresu i problemów, na co zwraca uwagę 43,2% respondentów, g) z powodu wpływu mediów i mody na takie zachowania, na co zwraca uwagę 33,8% respondentów, h) na pytanie to nie udzieliło odpowiedzi 12,9% osób badanych.

Na bazie wniosków szczegółowych można wysnuć następujące refleksje i uwagi dotyczące badań prowadzonych w populacji młodzieży szkolnej. Są to:

1. Po pierwsze, zjawisko przemocy w szkole w zasadzie nie wykracza poza ustalone „normy” zachowania się młodzieży szkolnej. Można nawet stwierdzić, że przemoc w szkole nie jest problemem społecznym w środowisku szkolnym Rzeszowa, a pojawiające się, od czasu do czasu, „wyskoki młodzieży” mają charakter incydentalny. Ale problemem jest przemoc w sieci, co jest niewątpliwie „znak czasu”, w którym spora część relacji interpersonalnych przenosi się ze świata rzeczywistego w świat on-line. Oczywiście, przez sam fakt, że przemoc w szkole (of-line) zmniejsza swą skalę, nie oznacza to o, że należy zaniechać działań profilaktycznych w tym zakresie, nie mniej jednak pojawiające się przypadki przemocy w szkole, należy we własnym zakresie rozwiązywać, siłami pedagogów szkolnych, wychowawców i nauczycieli.
2. Po wtóre, niestety zjawisko picia alkoholu ma wyraźnie charakter wzrostowy, w stosunku do poprzednich badań. Młodzież pije alkohol, upija się nim, a także ma bardzo liberalny

stosunek do tego trunku, nie traktując alkoholu, w tym piwa, jako zagrażającego. Wie gdzie kupić alkohol, a także czyni to bez najmniejszych wysiłków, co niezbyt dobrze świadczy o wydawanych zezwoleniach na sprzedaż alkoholu, a także działaniach profilaktycznych realizowanych wśród właścicieli punktów sprzedaży alkoholu i samych sprzedawców alkoholu.

3. Po trzecie, niestety sporym problemem jest kwestia stosowania różnorodnych nielegalnych środków psychoaktywnych, chociaż nie można tego nazwać narkomanią. Pojawia się jednak problem dopalaczy, a stosowanie dopalaczy przez młodzież szkolną jest obecnie problemem społecznym i tak należy go traktować. Należy zwrócić szczególną uwagę na to, że dla współczesnej młodzieży szkolnej stosowanie „narkotyków” ma charakter hedonistyczny, a nie buntowniczy. Dzięki ich użyciu mogą się oni lepiej bawić, nawiązywać kontakty z innymi, być na „fali”. Młodzież nie tylko wie bardzo dużo o „narkotykach”, mając dostęp do Internetu, ale także umie przygotować dla siebie stosowną „działkę narkotyków”. I wcale nie musi łamać w tym zakresie prawa, nie musi sięgać po środki nielegalne, za posiadanie których grożą sankcje karne. Młodzież zna różnorodne leki, pobudzające i uspokajające, nasenne i wziewne, które może sobie sama przygotować. Umie znajdować rośliny, z których można „domowym sposobem” wyprodukować lepszy lub gorszy specyfik, mający charakter „narkotyku”. Umie wyhodować rośliny, grzyby, z których ziaren, korzeni, liści, czy kory może „stworzyć dla siebie narkotyk”. Młodzież współczesna jest inna, od tej sprzed lat. Lepiej wyedukowana, umiejąca korzystać z okazji, nie cofająca się przed niczym, dla osiągnięcia celu. Potrafi też lepiej wykorzystać, otaczające ją środowisko społeczne i przyrodnicze do tego, aby lepiej się bawić. Wie także, że dorośli, ich rodzice, nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psychologowie, księża i katecheci mają nikłą wiedzę o narkomanii, o poszczególnych „narkotykach”.
4. Po czwarte, fakt, że zachowania dysfunkcyjne młodzieży szkolnej nie są z odpowiednią uwagą postrzegane przez nauczycieli, co można skomentować (na marginesie samych badań), że mimo tego, że można dostrzec to, że młodzież używa papierosy, e-papierosy, alkohol, nielegalne środki psychoaktywne, dopalacze, czy coś innego, nawet wówczas, gdy są „w wolnej sprzedaży”, nie oznacza to, że jest to wina szkoły, wychowawców, czy nauczycieli. Problemem jest tylko to, że nauczyciele i wychowawcy, ale także rodzice dorastającej młodzieży, nie mają wiedzy o tym, jakie zachowania dysfunkcyjne pojawiają się w „otoczeniu” społecznym nieletniego, wliczając w to cyberprzestrzeń.

5. Wśród wniosków ogólnych są także i te, które mówią, że współczesna młodzież jest inną młodzieżą niż ta, która była w przeszłości, mając inne priorytety życiowe, a zwracająca uwagę na inne priorytety społeczne. Stąd też niektóre zachowania mogą być przez młodzież postrzegane jako takie, które dodają młodym ludziom dorosłości, w co „wpisuje się” także przemoc w szkole wobec innych, picie alkoholu, używanie „narkotyków”, a także umiejętność „posługiwania się i bycie” w cyberprzestrzeni. Do tego dochodzi posiadanie dóbr materialnych, w tym telefonów, komputerów, laptopów, smartfonów, tabletów, hulajnóg elektrycznych, skuterów, motorów, samochodów, itp. poza tym młodzież jest dobrym obserwatorem zjawisk zachodzących w społeczeństwie. Młodzież „nie boi się” mówić o sprawach trudnych, skomplikowanych, czy kontrowersyjnych. Dlatego też należy dobrze wsłuchać się w głos młodzieży (która w swym myśleniu nie jest zachowawcza, tylko innowacyjna), po to, aby w odpowiedni sposób realizować działania, które mogą przynieść pozytywny skutek w przyszłości.

Należy także zauważyć, że wyniki tych badań, winny zastanowić władze lokalne, prowadząc proces diagnozy problemów społecznych młodzieży, a także podejmowania działań na rzecz zapobiegania powstawaniu problemom społecznym wśród młodzieży, zmniejszenia rozmiarów tych, które aktualnie występują, a także zwiększania zasobów niezbędnych do radzenia sobie z już istniejącymi problemami, a także rozumieć potrzeby społeczności lokalnej.

Aby zdecydowanie zapobiegać problemom społecznym wśród młodzieży szkolnej władze lokalne winny:

1. Systematycznie dokonywać monitoringu zjawisk przemocy w szkole, picia alkoholu i używania „narkotyków” oraz innych środków psychoaktywnych, w tym „dopalaczy” i NSP, a także zjawisk związanych z uzależnieniami behawioralnymi, wśród młodzieży szkolnej. Oczywiście ważne jest także i to, żeby realizować także profilaktykę w tym zakresie, ale także profilaktykę w sferze on-line.
2. Przygotowywać nauczycieli i pracowników szkół do działań w zakresie profilaktyki problemów społecznych. Powinno to być związane z integracją społeczną osób i instytucji zajmujących się problemami społecznymi, które powinny prowadzić do podnoszenia wiedzy o tych problemach, zrozumienia istoty problemów, a także przekonywania władz lokalnych o konieczności profilaktyki uzależnień chemicznych i behawioralnych. Do tego powinna dochodzić profilaktyka w zakresie cybersieci, która współcześnie jest już nieodzowną częścią życia każdego młodego człowieka.

3. Samorząd terytorialny winien być bardziej „odważny” w swych działaniach na rzecz przeciwdziałania problemom społecznym wśród młodzieży, a także przygotować w formie uchwał instrumenty prawne do skutecznego rozwiązywania tych problemów oraz generowania środków finansowych do prowadzenia działań profilaktycznych. Osoby decydujące o działaniach w sferze lokalnej nie mogą być mało przekonane o profilaktyce problemów społecznych, a osoby bezpośrednio realizujące działania w tym zakresie w szkołach powinny być nie tylko motywowane moralnie, ale także organizacyjnie i finansowo, aby ich dziania były bardziej skuteczne.
4. Zaprezentowane badania na temat problemów społecznych w środowisku młodzieży szkolnej powinny stać się inspiracją do debat publicznych na temat problemów społecznych młodzieży szkolnej Miasta Rzeszowa, której organizatorami winni być Prezydent Miasta Rzeszowa, Komendant Miejski Policji, policjanci zainteresowani problematyką problemów społecznych z komend różnych szczebli, dyrektorzy i nauczyciele ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych Rzeszowa, a także pracownicy uczelni wyższych z Rzeszowa, zajmujący się problematyką młodzieży (socjologia, psychologia, pedagogika) i nieletnich (prawo, kryminologia).

Bibliografia

1. Adam B., Beck U., *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*, Sage, London 2000.
2. Adams J., *Risk*, Routledge, London-New York 2009.
3. Aftab P., *Internet a dzieci*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.
4. Anderson M., Jiang J., *Teens, Social Media & Technology 2018*, Pew Research Center 2018, s. 1-19.
5. Andrzejewska A., *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka* [w:] (red.) J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyberswiat - możliwości i zagrożenia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 164-180.
6. Augustyniak A., *Uzależnienia komputerowe*, Difin, Warszawa 2010.
7. Babiński G., *Etapy procesu badawczego*, [w:] (red.) M. Bochenska-Seweryn, K. Kluzowa, *Elementy socjologii. Wybór*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1996.
8. Ballantine J. H., Hammack F. M., *Sociology of Education. a Unique Perspective for Understanding Schools*, [w:] (red.) J. H. Ballantine, J. Z. Spade, J. M. Stuber, *Schools and Society. a Sociological Approach to Education*, SAGE Publications Inc., Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington-Melbourne 2018. s. 5-13.
9. Beauchamp T. L., Childress J. F., *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2001.
10. Beck U., *Spółczesność ryzyka. w drodze do innej nowoczesności*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2004.
11. Bernstein P., *Przeciw bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, WIG Press, Warszawa 1997.
12. Bębas S., Jędrzejko M. Z., Kasprzak K., Szwedzik A., Taper A., (red.) *Cyfrowe dzieci. Zjawisko - uwarunkowania - kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa–Milanówek 2017.
13. Bieliński J., Tomczyńska A., *Etos nauki we współczesnej Polsce*, Nauka i Szkolnictwo Wyższe 2019, nr 1-2 (53-54), s. 219-250.
14. Borkowski T., *Ogólne teorie socjologiczne: pozór prawdy czy prawda pozorów*, [w:] (red.) K. Frysztacki, *z zagadnień socjologii stosowanej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996, s. 17-38.
15. Brackett M. A., Rivers S. E., *Transforming students' lives with social and emotional learning*, [w:] (red.) Reinhard Pekrun, Lisa Linnenbrink-Garcia, *International Handbook of Emotions in Education*, Routledge, New York 2014, s. 368-388.

16. Bronfenbrenner U., *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Harvard University Press, Cambridge-London 1979.
17. Bucholtz M., *Youth and Cultural Practice*, Annual Review of Anthropology 2002, vol. 31, nr. 1, s. 525-552.
18. Bunge M., *Philosophy of Science: From Problem to Theory*, Routledge, London-New York 1998.
19. Cierpialkowska L., *Oblicza współczesnych uzależnień*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
20. Coleman J. C., *The Nature of Adolescence*, Routledge, London 2011.
21. Cote J. E., *Youth Studies: Fundamental Issues and Debates*, Red Globe Press, Pontarddulais 2014.
22. Chałasiński J., *Spółczesność i wychowanie*, PWN, Warszawa 1958.
23. Cornwall A., Jewkes R., *What is Participatory Research?. Social Science & Medicine 1995, vol. 41, nr 12, s. 1667–1676.*
24. Creswell J. W., *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks 2009.
25. Creswell J. W., Creswell J. D., *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks 2018.
26. Cygielska K., *Przegląd teorii*, [w:] (red.) A. Podgórecki, Zagadnienia patologii społecznej, PWN, Warszawa 1996.
27. Czekaj D., *Pomiędzy wojskiem a społecznością lokalną. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2021.
28. Czupryński A., *Kryteria dyscypliny naukowej*, [w:] (red.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, Nauka o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań, Wydawnictwo Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego. Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2017.
29. Danowski B., Krupiński A. a., *Dziecko w sieci*, Wydawnictwo Helion/Septem, Gliwice 2007.
30. Davies S., Gruppy N., *The Schooled Society. An Introduction to the Sociology of Education*, Don Mills Press, Oxford University Press, Ontario-Oxford 2010.
31. Domingos P., *The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World*, Basic Books, New York 2015.
32. Douglas M., *Risk and Blame. Essays In Cultural Theory*, Routledge, London 1999.

33. Douglas M., Wildavsky A., *Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*, University of California Press, Berkeley 1982.
34. Espelage D. L., S. M. Swearer, *Research on School Bullying and Victimization: What Have We Learned and Where Do We Go From Here?*, *School Psychology Review* 2003, vol. 32, nr 3, s. 365-384.
35. Fedoniuk L., Leśniak-Moczuk A. D., *Oddziaływanie cyberświata na kondycję jednostki i społeczeństw*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 2021, nr 68 (4), s. 89-113.
36. Fehler W., *Sztuczna inteligencja – szansa czy zagrożenie?*, *Studia Bobolanum* 2017, vol. 28, nr 3, s. 69-70.
37. Foster E. D., Deardorf A., *Open Science Framework (ODF)*, *Journal of the Medical Library Association JMLA* 2017, vol. 105, nr. 2, jmla.mlanet.org.
38. Gnitecki J., *Zarys pedagogiki ogólnej*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oddział w Poznaniu, Poznań 2007.
39. Godfrey-Smith P., *Theory and Reality. An Introduction to the Philosophy of Science*, University of Chicago Press. Chicago 2003.
40. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A., *Deep Learning. Adaptive Computation and Machine Learning series*, MIT Press Cambridge, Cambridge 2016.
41. Goszczyńska M., *Człowiek wobec zagrożeń. Psychologiczne uwarunkowania, oceny i akceptacja ryzyka*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1997.
42. Greń J., *Statystyka matematyczna. Modele i zadania*, PWN, Warszawa 1975.
43. Griffiths M., *Adolescent Gambling*, Routledge, London-New York 1995.
44. Guerreschi C., *Nowe uzależnienia*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2006.
45. Gurkaynak G., Yilmaz I., Haksever G., *Stifling artificial intelligence: Human perils*, *Computer Law&Security Report* 2016, nr 32(5).
46. Habermas J., *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, Beacon Press. Boston 1984.
47. Hacking I., *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.
48. Hallinan M. T., (red.) *Handbook of the Sociology of Education (Handbooks of Sociology and Social Research)*, Springer Publishing, New York 2006.
49. Haugeland J., *Artificial intelligence: The very idea*, MIT Press. Cambridge 1985.

50. Haykin S., *Neural Networks: a Comprehensive Foundation*, Prentice Hall, Hoboken 1999.
51. Hejnicka-Bezwińska T., *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
52. Hinduja S., Patchin J. W., *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*, Corwin Press, Thousand Oaks 2015, s. 23-45.
53. Hinduja S., Patchin J. W., *Bullying, Cyberbullying, and Suicide*, Archives of Suicide Research 2010, vol. 14, nr 3, s. 206-221.
54. Hirschi T., *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1969.
55. Homplewicz J., *Polskie prawo szkolne. Zagadnienia podstawowe*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984.
56. Homplewicz J., *Zagadnienia ustawodawstwa szkolnego. (Zarys problematyki polskiego prawa szkolnego)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1973.
57. Hodges A., Alan Turing. Enigma, Wydawnictwo Albatros, Warszawa 2014.
58. Jankowska D., *Koncepcja wychowania Floriana Znanieckiego i jej znaczenie dla współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 1996.
59. Jarosz M., *Samoniszczenie. Samobójstwo. Alkoholizm. Narkomania*, Ossolineum, Wrocław -Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
60. Jeczeń J., Komsta K., Sak J., (red.) *Hazard i uzależnienia wirtualne*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, Sandomierz 2012.
61. Jędrzejko M. J., „Zawirowany” świat ponowoczesności, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa -Milanówek 2015.
62. Jędrzejko M. J., Sarzała D., *Człowiek i uzależnienia*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010.
63. Jędrzejko M. J., Szwedzik A., (red.) *Zagrożone dorastanie. Nowe uwarunkowania wychowania rodzinnego i profilaktyki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA i Oficyna Wydawnicza von Velke, Warszawa 2019.
64. Jędrzejko M. J., A. Taper, *Jak kształtować kontakt dziecka z multimediami?*, Fundacja Pedagogium i Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010.
65. Jędrzejko M. Z., Taper A., *Wielka sieć – fenomen zjawiska i jego wielowymiarowe wpływy. 22 fakty na XXI wiek*, [w:] (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, *Cyfrowe dzieci. Zjawisko – uwarunkowania - kluczowe*

- zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa–Milanówek 2017, s. 107-130.
66. Jędrzejko M. Z., Walencik M., (red.) *Zagrożone dorastanie. Od rozwoju zaburzonego do zrównoważonego*, Tom 2, Oficyna Wydawnicza von Velke i Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2019. i w wielu artykułach naukowych.
67. Kalisz M., *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*, [w:] (red.) A. Betlej, S. Partycki, M. J. Parzyszek, *Organizacja społeczna w strukturach sieci. Doświadczenia i perspektywy rozwoju w Europie środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016.
68. Karkowska M., *Socjologia wychowania. Wybrane elementy: mechanizmy socjalizacji i edukacja szkolna*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2011.
69. Kowalowa A. I., Łukow W. A., *Socjologia młodzieży*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie, Szczecin 2003, s. 9-10.
70. Kowalski R. M., Limber S. P., Agatston P. W., *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*, Blackwell Publishing, Malden 2008, s. 17-88.
71. Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa 1986.
72. Król A., Kuzior P., Łyszczarz M., *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Wydawnictwo ParkPrawo, Warszawa 2011.
73. Kuhn T. S., *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago 2012.
74. Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001.
75. Kupisiewicz C., *Szkice z dziejów dydaktyki. Od starożytności po czasy dzisiejsze*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
76. Kurzweil R., *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*, Viking Publisher, New York 2005.
77. Kurzyna -Chmiel D., *Oświata jako zadanie publiczne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
78. Kurzyna-Chmiel D., *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty, ABC* a Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
79. Kwaśniewski J., Kojder A., *Mieszkańcy Warszawy wobec zjawisk i zachowań dewiacyjnych*, Studia Socjologiczne 1979, nr 1.

80. Kwieciński Z., Śliwerski B., *Pedagogika*, PWN, Warszawa 2003.
81. Kwiek J., *Media a problem uzależnień*, [w:] (red.) J. Bednarek, A. Andrzejewska, Cyberswiat - możliwości i zagrożenia, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009.
82. Lange R., Ładna A., Wrońska A., Konopczyński F., Kowalczyk M., Rybicka U., *Rodzice nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego*, NASK. Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019.
83. Leśniak-Moczuk A. D., *Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawno-kryminologiczna*, Wydawnictwo Bonum Humanum, Józefów 2022.
84. Leśniak-Moczuk A. D., *Wykorzystanie map problemów społecznych w analizie kryminologiczno-socjologicznej na świetle dokonań szkoły chicagowskiej*, [w:] (red.) E. W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka, Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 69-80.
85. Lim G. F. C., Zuber Abd-Majid M., Omar M., Kamaruzaman F. M., *The Use of Google Forms in Teaching and Learning based on Teachers' Perspective*, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences 2023, vol. 13, nr 12, s. 3746-3761.
86. Livingstone S., Haddon L., *EU Kids Online. Final Report 2009*, The London School of Economics and Political Science, London 2009, s. 1-35.
87. Luger G. F., *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*, Addison-Wesley Publishing Company - Pearson Education, Edinburgh-Essex 2005.
88. Lupton D., *Risk*, Routledge, London-New York 2009.
89. Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
90. Madeja Z., *Uzależnienia od substancji psychoaktywnych, przedmiotów, czynności i osób*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008.
91. Majer A., *Lokalność w cieniu globalizacji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska 2011, Sectio i Philosophia-Sociologia, Vol. XXXVI, nr 2, s. 27-46.
92. Mayer-Schonberger V., Cukier K., *Big Data. a Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*, An Eamon Dolan Book - Houghton Mifflin Harcourt, Boston-New York 2013.

93. Mańka, J. *Diagnozowanie problemów społecznych. Przemoc w rodzinie*, Publikacja Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2015.
94. Maśloch P., *Globalizacja i jej wpływ na rozwój współczesnej cywilizacji*, [w:] (red.) Z. Ziolo, T. Rachwał, *Przedsiębiorczość a Współczesne Wyzwania Cywilizacyjne. Przedsiębiorczość – Edukacja*, nr 1, Wydawnictwo MiWa. Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2005, s. 17-26.
95. Merton R. K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.
96. Miczka-Pajestka M., *Między rzeczywistością realną i wirtualną – komentarz do problematyki „bycia między”*, Świat i Słowo. Filologia-Nauki społeczne-Filozofia-Teologia 2014, nr 1(22).
97. Milosevic T., *Protecting Children Online? Cyberbullying Policies of Social Media Companies*, The MIT Press, Cambridge-London 2018, s. 1-44.
98. Minkiewicz A., *Dezintegracja społeczna - cena procesu transformacji*, Wiadomości Statystyczne 1993, nr 10.
99. Moczuk E., *Bezpieczeństwo szkolne i bezpieczeństwo w szkole, czyli rzecz o nowym rodzaju bezpieczeństwa w nauce o bezpieczeństwie*, [w:] (red.) B. Wiśniewska-Paź, *Między społeczeństwem a bezpieczeństwem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 384-408.
100. Moczuk E., *Bezpieczeństwo szkolne w ujęciu holistycznym. Analiza zagadnienia na przykładzie badań młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2022.
101. Moczuk E., *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole i używania środków psychoaktywnych*, Urząd Miasta Rzeszów, Stowarzyszenie Pomost, Rzeszów 2010.
102. Moczuk E., *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Stowarzyszenie Pomoc w Rzeszowie, Urząd Miasta Rzeszowa, Rzeszów 2015.
103. Moczuk E., *Młodzież Miasta Rzeszowa wobec problematyki przemocy w szkole, używania środków psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych*, Urząd Miasta Rzeszowa, Pasięka – Fundacja Rozwoju i Wsparcia, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2020.
104. Moczuk E., *Młodzież szkolna Rzeszowa wobec problematyki uzależnień behawioralnych*, [w:] (red.) G. Ignatowski, S. Szymański, *Zagrożenia i wyzwania*

- w ponowoczesnym świecie, Wydawnictwo Społeczna Akademia Nauk, Łódź 2017, s. 45-76.
105. Moczuk E., *Młodzież szkolna Rzeszowa wobec problemów narkomanii w okresie pandemii COVID-19. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, [w:] (red.) T. Sołtysiak, M. Oliwa, *Pandemia koronawirusa. Od wyzwań i dramatów do działań*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2023, s. 187-202.
106. Moczuk E., *Potrzeba prawa szkolnego. Na podstawie badań „Przemoc w tarnobrzeskich szkołach”*, *Niebieska Linia* 2007, nr 5 (52), s. 12-15.
107. Moczuk E., *Problematyka przestępczości nieletnich w świetle juwentologii*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego* 2003, Seria Prawnicza, Prawo 1, Zeszyt 7, s. 253-266.
108. Moczuk E., *Program edukacyjno-profilaktyczny „Elementarz - czyli program siedmiu kroków” w woj. rzeszowskim*, Oświata. Wydanie specjalne. Wybrane zagadnienia patologii społecznej, Rzeszów 1997, s. 29-47.
109. Moczuk E., *Przemoc w szkole jako problem społeczny, w opiniach młodzieży szkolnej Rzeszowa*, Śląska Policja. Kwartalnik Policji Garnizonu Śląskiego 2011, nr 2-3, s. 12-13.
110. Moczuk E., *Wpływ używania nielegalnych środków psychoaktywnych na poziom bezpieczeństwa w szkołach Miasta Rzeszowa*, [w:] (red.) J. Wyczesany, B. Szołtysek, *Aktualne problemy dotyczące bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Tarnowskiej Szkoły Wyższej, Tarnów 2015, s. 179-204.
111. Moczuk E., Bajda K., *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Studium socjologiczno-kryminologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.
112. Moczuk E., Delekta A., Stecko J., Polakiewicz A., *School safety and prevention of dysfunctional behaviors of young people in Poland - exemplified by school students from the city of Rzeszow*, *Humanities and Social Sciences* 2021, nr 4 (28), s. 115- 130.
113. Nilsson N. J., *Artificial Intelligence: a New Synthesis*, Morgan Kaufmann Publishers Inc., San Francisco 1998.
114. Nowosielski S., *Cele w badaniach naukowych z zakresu zarządzania. Aspekty metodologiczne*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 2016, nr 421, *Sieci międzyorganizacyjne, procesy i projekty w erze paradoksów*,

- Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2016, s. 468-482.
115. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1998.
116. Olweus D. A., *Bullying at School. Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program*, Journal of Child Psychology and Psychiatry 1994, vol. 35, nr 7, s. 1171-1190.
117. Olweus D. A., *Bullying at School. What we know and what we can do*, Blackwell Publishers, Oxford 1993.
118. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998.
119. Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.
120. Pilich M., *Europejski i międzynarodowy kontekst prawa oświatowego*, [w:] (red.) K. Gawroński, S. M. Kwiatkowski, *Meritum. Prawo Oświatowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016.
121. Pilich M., Olszewski A., (red.) Pilich M., *Prawo oświatowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
122. Pilich M., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Lex a Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
123. Poole D., Mackworth A. K., Goebel R., *Computational Intelligence: a Logical Approach*, Oxford University Press, Oxford 1998.
124. Popper K. R., *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, London-New York 2005.
125. Pyter M., Balicki A., *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.
126. Pyter M. (red.), *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
127. Ramara S., *Google Forms in Education*, Journal of Contemporary Educational Research and Innovations 2019, vol. 9, nr 1, s. 35-39.
128. Repko A. F., Szostak R., Buchberger M. P., *Introduction to Interdisciplinary Studies*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks-New York 2019.
129. Rigby K., *New Perspectives on Bullying*, Jessica Kingsley Publishers, London-Philadelphia 2002.

130. Rigby K., *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczać. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
131. Russell S., Norvig P., *Artificial Intelligence: a Modern Approach*, Prentice Hall, New York 2016.
132. Sarzała D., Jędrzejko M. J., Wojciech Piestrzyński, *Zagrożone dorastanie i bezpieczeństwo młodzieży. Konteksty ryzyka i profilaktyki*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń-Józefów 2022.
133. Sauerland K., *Idea uniwersytetu. Aktualność tradycji Humboldta?*, Przegląd Pedagogiczny 2008, nr 1, s. 29-37.
134. Sirjic Z., *Wokół społecznych problemów współczesności. Wybrane zagadnienia*, PWN, Warszawa 2025.
135. Smith P. K., Mahdavi J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., Tippett N., *Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils*, Journal of Child Psychology and Psychiatry 2008, vol. 49, nr 4, s. 376-385.
136. Skarbek W. W., *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013.
137. Skowrońska A., *Badania w pomocy społecznej. Zastosowanie, metody i narzędzia*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.
138. Sozański T., *Socjologia teoretyczna jako nauka normalna*, Studia Socjologiczne 1998, nr 4 (151), s. 5-38.
139. Stempień J. R., Woszczyk P., *Skrypt do przedmiotu Metody badań społecznych wśród seniorów nakierowane na rozpoznawanie ich potrzeb zdrowotnych*, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź 2018.
140. Studencki R., *Zachowania w sytuacji ryzyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.
141. Sztompka P., *Metoda funkcjonalna w socjologii i antropologii społecznej*, Warszawa 1971.
142. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
143. Sztompka P., *Teoria socjologiczna końca XX wieku. Wstęp do wydania polskiego*, [w:] J. Turner, Struktura teorii socjologicznej, PWN, Warszawa 1985.
144. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1995.

145. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2010.
146. Szymański M. J., *Socjologia edukacji. Podręcznik akademicki*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2021.
147. Śliwerski B., *Klinika akademickiej pedagogiki*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011. B. Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1998.
148. Śliwerski B., *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków: 2009.
149. Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
150. Tarka P., *Własności 5- i 7-stopniowej skali Likerta w kontekście normalizacji zmiennych metodą Kaufmana i Rousseeuwa*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 385, Taksonomia 25. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania, (red.) K. Kajuga, M. Walesiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 286-295.
151. Teddlie C., Tashakkori A., *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE Publications. Thousand Oaks 2009, s. 83-104.
152. Tegmark M., *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*, Penguin Books Ltd., London 2018.
153. Tillmann K. J., *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
154. Truskolaska E. M., *Grooming, czyli uwodzenie małoletnich przez Internet – aspekty kryminologiczne oraz prawne*, Prawo w Działaniu. Sprawy Karne 2021, nr 47, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, s. 72-81.
155. Turing A. M., *On computable numbers, with an application to the Entscheidungsproblem*, Proceedings of the London Mathematical Society 1936, vol. 42, nr 1, s. 230-265.
156. Twemlow S. W., Sacco F. C., *How and Why Does Bystanding Have Such a Startling Impact on the Architecture of School Bullying and Violence?*, International Journal of Applied Psychoanalytic Studies 2013, vol. 10, nr 3, s. 289-306.

157. Wierzbński J., Kuźmińska A. O., Król G., *Konsekwencje wyboru typu skali odpowiedzi w badaniach ankietowych*. Problemy Zarządzania 2014, vol. 12, nr 1, s. 113-136.
158. Winston P. H., *Artificial Intelligence*, Addison-Wesley Publishing Company, New York 1992.
159. Wołoszyn S., *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*, Wydawnictwo Strzelec, Kielce 1998.
160. Wołpiuk-Ochocińska A., *Uzależnienie od Internetu - przybliżenie zjawiska*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006.
161. Woronowicz B. T., *Uzależnienia*, Harbor Point Media Rodzina, Poznań 2009.
162. Wódz J., *Perspektywy badań jakościowych nad zjawiskami patologii społecznej*, Studia Socjologiczne 1986, nr 4.
163. Ybarra M. L., Mitchell K. J., *Online Aggressor/Targets, Aggressors, and Targets: a Comparison of Associated Youth Characteristics*, Journal of Child Psychology and Psychiatry 2004, vol. 45, nr 7, s. 1308-1316.
164. Young K., Klausning P., *Uwolnić się z sieci. Uzależnienie od Internetu*, Wydawnictwo Św. Jacka, Katowice 2009.
165. Znaniecki F., *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
166. Znaniecki F., *Socjologia wychowania. Tom I - Wychowujące społeczeństwo, Tom II - Urabianie osoby wychowanka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
167. Zdziarski M., *Uzależnienia behawioralne. Rozmowy z ekspertami*, Instytut Łukasiewicza, Kraków 2013.

Przepisy prawa:

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, 1871, 1897, z 2025 r. poz. 619, 620, 621, 622).

Aneks. Kwestionariusz ankiety z 2025 r.

Cześć, to badanie ankietowe które macie teraz przed sobą ma na celu zbadanie waszej wiedzy i opinii na temat zażywania substancji psychoaktywnych i chemicznych oraz zjawiska uzależnień behawioralnych. Z uwagi na to, że badanie ma charakter anonimowy, a osoby do badań dobrane zostały w sposób losowy, prosimy Was o szczerze i wyczerpujące odpowiedzi. Wasze odpowiedzi pomogą jeszcze lepiej zrozumieć potrzeby i wyzwania osób młodych w dzisiejszych realiach.

**„PASIEKA” – Fundacja Rozwoju i Wsparcia oraz Politechnika Rzeszowska im.
Ignacego Łukasiewicza**

Dane osobowe

1. Szkoła:

- a) szkoła podstawowa
- b) liceum ogólnokształcące
- c) technikum, liceum profilowane
- d) zasadnicza szkoła zawodowa

2. Wiek ... lat (wpisać liczbę lat)

3. Płeć:

- a) Mężczyzna
- b) Kobieta

4. Z kim mieszkasz?

- a) Z obojgiem rodziców
- b) Tylko z dziadkami
- c) Tylko z matką
- d) Tylko z ojcem
- e) Inne. z kim (proszę wpisać):

1. Czy w twojej szkole spotykasz się ze zjawiskiem przemocy:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

2. Czy stosowałeś przemoc w stosunku do swoich rówieśników:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

3. Czy wobec Ciebie stosowana była przemoc:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

4. Kogo najbardziej się obawiasz w szkole i poza nią: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) kolegów/koleżanek z klasy
- b) kolegów/koleżanek ze szkoły (innych klas)
- c) rówieśników spoza szkoły
- d) osób w cybersieci
- e) innych osób, jakich?

5. Czym objawia się stosowanie przemocy w Twojej szkole: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) poprzez bicie
- b) wymuszanie pieniędzy
- c) wymuszanie różnych rzeczy

- d) drobne kradzieże
- e) dręczenie i straszenie
- f) stosowanie obelżywych słów
- g) wyśmiewanie się
- h) robienie „głupich kawałów”
- i) cyberprzemoc
- j) hejt w Internecie
- k) inny sposób, jaki?

6. Czy w swojej szkole czujesz się bezpiecznie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

7. Jakie według Ciebie są „niebezpieczne” miejsca w szkole, w których najczęściej dochodzi do sytuacji przemocy rówieśniczej? (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) szkolne toalety
- b) szatnia
- c) stołówka
- d) korytarze
- e) klasy szkolne
- f) boisko szkolne
- g) inne miejsca, jakie.....

8. Czy w ciągu ostatniego roku wydarzył się coś co wyraźnie wpłynęło na Twoje poczucie bezpieczeństwa w szkole (np. przemoc, konflikt z kolegami/koleżankami, konflikt z nauczycielami, itp.).

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

8a. Jeśli tak, to napisz co to było:

9. Jaki jest twój stosunek do zjawiska przemocy w szkole:

- a) zdecydowanie je potępiam
- b) raczej je potępiam
- c) raczej nie potępiam
- d) zdecydowanie nie potępiam
- e) jest mi ono obojętne
- f) trudno powiedzieć
- g) to zjawisko nie występuje

10. Czy znasz kogoś spośród rówieśników, kto: (w odpowiednich rubrykach wstaw X)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Nie potrafię powiedzieć
Pali papierosy			
Pali e-papierosy			
Pije alkohol			
Upija się alkoholem			
Używa narkotyków			
Używa dopalaczy			
Używa sterydów			
Pije energetyki			
Stosuje hejt w sieci			
Zajmuje się hazardem w sieci			
Grają w sieci			

11. Czy zdarzyło się Tobie: (w odpowiednich rubrykach wstaw X)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Nie potrafię powiedzieć
Palić papierosy			
Palić e-papierosy			
Pić alkohol)			
Upijać się alkoholem			

Używać narkotyków			
Używać dopalaczy			
Używać sterydów			
Pić energetyki			
Stosować hejt w sieci			
Zajmować się hazardem w sieci			
Grać w sieci			

12. Czy Twój znajomi zachęcają Ciebie do: (w odpowiednich rubrykach wstaw X)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Nie potrafię powiedzieć
Stosowania przemocy wobec innych			
Palenia papierosów			
Palenia e-papierosów			
Picia alkoholu			
Upijania się alkoholem			
Używania narkotyków			
Używania dopalaczy			
Używania sterydów			
Picia energetyków			
Stosowania hejtu w sieci			
Zajmowania się hazardem w sieci			
Granie w sieci			

13. Jaki rodzaj alkoholu zdarzyło ci się pić: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Rodzaj	Tak	Nie	Trudno określić
Piwo			
Wino			
Wódka			
Drinki			
Inne alkohole (Brendy, Whisky)			

14. Czy według Ciebie łatwo jest kupić alkohol?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

15. Gdzie najłatwiej Tobie udało się zakupić alkohol: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) nigdy mi się to nie udało
- b) w sklepie
- c) w barze
- d) w pubie, ogródku piwnym
- e) na dyskotecę
- f) w innym miejscu, gdzie?.....

16. Jak myślisz, dlaczego młode osoby sięgają po narkotyki: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi))

- a) są ciekawi
- b) chęć ucieczki od rzeczywistości
- c) ze względu na presję rówieśników
- d) łatwy dostęp do tego typu używek
- e) ze względu na problemy rodzinne
- f) ze względu na problemy emocjonalne
- g) chęć poprawy wydajności i efektów uczenia
- h) ze względu na bunt i potrzebę niezależności
- i) inne, jakie? ...

17. Czy chciałbyś, aby marihuana była legalna?:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

18. Gdzie według Ciebie najłatwiej można nabyć narkotyki/dopalacze: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) na terenie szkoły
- b) w miejscu zamieszkania
- c) w okolicach szkoły
- d) na dyskotekach
- e) na imprezach szkolnych
- f) w cyberprzestrzeni (Internecie)
- g) inne, gdzie?

19. Jakie, Twoim zdaniem, są najczęstsze konsekwencje: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X. Można poziomo wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

Wyszczególnienie	Problemy zdrowotne i zdrowia psychicznego	Uzależnienie	Pogorszenie wyników w nauce	Konflikty z rodzicami i członkami rodziny	Problemy finansowe	Kłopoty z prawem	Nieodpowiednie relacje z rówieśnikami
Picia alkoholu							
Używania narkotyków							
Stosowania dopalaczy							
Palenie papierosów i e-papierosów							
Hazardu							
Nadmiernego korzystania z cybersieci							

20. Czy uważasz, że osoby młode (twoi rówieśnicy) są świadomi zagrożeń związanych z cyberprzestrzeni (Internetu) w szczególności ze: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Sferą intymności					
Seksualności					
Sextingu					
Molestowania seksualnego					
Ofert spotkań intymnych z nieznanymi					
Cyberpedofilii					
Coś innego. Co? ...					

21. Ile czasu dziennie spędzasz w Internecie (social media, strony internetowe, itp.)?

- mniej niż 1 godzinę
- od 1 godziny do 2 godzin
- od 2 godzin do 5 godzin
- więcej niż 5 godzin
- dużo więcej. Ile (wpisz)

22. Czy kupujesz/sprzedajesz coś na Vinted, OLX, Allegro lub innych stronach internetowych?

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- raczej nie
- zdecydowanie nie
- trudno powiedzieć

23. Czy korzystasz z płatnych lub bezpłatnych stron internetowych dla dorosłych?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

24. Jeżeli w poprzednim pytaniu zaznaczyłeś/aś „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, to z jakich stron internetowych dla dorosłych korzystałeś/as? (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Związanych z hazardem					
Portale randkowe					
Aplikacje dla dorosłych					
DarkNet					
Coś innego. Co?					

25. Do czego najczęściej używasz Internetu: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy
Do poszukiwania różnych informacji potrzebnych w szkole					
Do sprawdzania i przeglądania poczty e-mail					
Do ściągania					

plików muzycznych, filmów					
Do komunikowania się z innymi osobami					
Do przeglądania portali społecznościowych					
Do rozwiązywania problemów osobistych					
Do grania w gry internetowe					
Do uczestniczenia w czatach internetowych					
Do przeglądania forów internetowych					
Do słuchania muzyki, oglądania filmów, itp.					
Do oglądania stron dla dorosłych					
Do innych celów (jakich).....					

26. Czy zbyt długi czas korzystania z Internetu spowodował u Ciebie, że: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Zaniedbałeś kontakty z najbliższymi członkami rodziny					
Zaniedbałeś kontaktów z kolegami/koleżankami, znajomymi, przyjaciółmi					
Zapomniałeś o swoich codziennych obowiązkach					
Zaniedbałeś naukę					
Nie zdałeś jakiegoś sprawdzianu, klasówki, egzaminu, albo otrzymałeś ocenę niedostateczną					
Straciłeś kontakt z bliską/ważną dla Ciebie osobą					
Zapomniałeś zjeść posiłek					
Zmieniłeś swoje zachowanie					
Coś innego. Co?					

27. Czy zdarza Ci się korzystać z Internetu dłużej niż wcześniej zaplanowałeś?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

28. Jak zachowujesz się, gdy przez dłuższy czas nie masz dostępu do Internetu: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) jestem zdenerwowany/zdenerwowana
- b) odczuwam znudzenie
- c) niepokoję się
- d) nie wywiera to na mnie żadnego wpływu
- e) inne zachowania (jakie?)

29. Czy korzystanie z Internetu ma negatywny wpływ na twoje relacje z innymi osobami (rodziną, rodzeństwem, kolegami/koleżankami, nauczycielami, itp.):

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

30. Czy zdarza Ci się: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Do późna w nocy siedzieć przed komputerem lub smartfonem					
Spędzić cały dzień lub noc na graniu w gry komputerowe, internetowe					
Wstać w nocy, tylko po to, aby sprawdzać powiadomienia na portalach społecznościowych lub innych komunikatorach					
Sprawdzić powiadomienia natychmiast po przebudzeniu					
Wybuchać złością, kiedy inna					

osoba chce skorzystać z twojego smartfona, laptopa czy komputera					
Ciągle myśleć o podłączeniu się do sieci i przeglądaniu Internetu					
Wpaść w cyberprzestrzeń					

31. Czy zdarza Ci się mówić „jeszcze parę minut i wyłączam smartfon/laptop/komputer”, a tych parę minut trwa dłuższy czas:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

32. Czy miewasz wyrzuty sumienia z powodu spędzenia zbyt dużej ilości czasu w Internecie:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

33. Czy grasz na automatach lub w inne gry hazardowe:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

34. Jeśli w pytaniu poprzednim zaznaczyłeś/aś „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, to czy korzystasz z automatów lub innych gier hazardowych przez dłuższy czas niż miałeś/aś zaplanowane?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

35. Czy jesteś niespokojny/a, gdy przez dłuższy czas nie masz dostępu do automatów lub innych gier hazardowych:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

36. Jeżeli w pytaniu 35 zaznaczyłeś/aś „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, to czy jesteś niespokojny/a, gdy przez dłuższy czas nie masz dostępu do automatów lub innych gier hazardowych?

- f) zdecydowanie tak
- g) raczej tak
- h) raczej nie
- i) zdecydowanie nie
- j) trudno powiedzieć

37. Czy czujesz potrzebę grania na automatach lub innych grach hazardowych, gdy inni wygrywają myśląc, że tobie też się uda wygrać?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

38. Czy zdarza Ci się mówić „jeszcze parę minut i kończę grę”, a tych parę minut trwa dłuższy czas:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

39. Jak myślisz, dlaczego młodzież sięga po niezdrowe jedzenie? (można wybrać kilka odpowiedzi)

- a) Bo jest smaczne
- b) Bo jest szybkie i wygodne
- c) Bo jest tanie
- d) Bo znajomi też to jedzą
- e) Bo reklamy zachęcają
- f) Inny powód (jaki?).....

40. Jak często jadasz fast foody (np. frytki, pizzę, hamburgery, kebaby) i pijesz słodzone napoje (np. colę, energetyki, słodzone soki)?

- a) Codziennie
- b) Kilka razy w tygodniu
- c) Kilka razy w miesiącu
- d) Sporadycznie
- e) Unikam ich
- f) Nie jadam i nie piję ich

41. Czy zdarza Ci się jeść niezdrowe przekąski, pić napoje w następujących sytuacjach, gdy: (w odpowiednich rubrykach wstaw X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Jesteś zestresowany(a)					
Oglądasz program w telewizji					
Oglądasz film w kinie					
Przeoglądasz Internet					
Spotykasz się ze znajomymi, kolegami/koleżankami					
Nudzisz się					
W innych sytuacjach. Jakich.....?					

42. Czy codziennie zabierasz ze sobą i jesz w szkole drugie śniadanie:

- Tak, zabieram i jem
- Zabieram, ale nie zawsze zjadam
- Zabieram sporadycznie
- Nie zabieram, bo drobny posiłek kupuję w sklepiku szkolnym
- Nigdy nie zabieram drugiego śniadania
- Nie przywiązuję do tego wagi

43. Co w ramach drugiego śniadania codziennie zabierasz ze sobą do szkoły:

- 2 kanapki
- 1 kanapkę i owoc
- 1 kanapkę
- Jogurt lub napój owocowy
- Tylko owoce
- Coś słodkiego
- Żadne z nich (co?).....
- Nie dotyczy

44. Co najczęściej kupujesz w sklepiku szkolnym: (można wybrać kilka odpowiedzi)

- a) Kanapkę z wędliną i serem
- b) Zapiekankę, hamburger, hot-dog, minipizza
- c) Frytki
- d) Gorący kubek
- e) Napój owocowy lub jogurt
- f) Chrupki, czipsy
- g) Słodycze, jakie?.....
- h) Nie dotyczy

45. Czy w Twojej szkole podejmowane są działania o charakterze profilaktycznym:

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

46. Co twoim zdaniem powinna zrobić szkoła w zakresie profilaktyki? (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) uświadamiac uczniów o skutkach/konsekwencjach podejmowanych działań
- b) przeprowadzac warsztaty dla uczniów z zakresu przeciwdzialania przemocy i patologiom spolecznym
- c) uczenie mlodziży sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kryzysowych
- d) pokazywanie alternatywnych form spędzania wolnego czasu, w tym rozwijanie pasji różnych dyscyplin sportowych
- e) wsparcie merytoryczne kadry pedagogicznej i rodziców uczniów w zakresie zwiększania wiedzy dotyczącej zagrożeń wynikających z działań ryzykownych osób mlodych i ich konsekwencji
- f) inne, co?

47. W jakich przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym, organizowanych przez szkołę, brałeś/aś udział: (można wybrać dowolną ilość odpowiedzi)

- a) Programach związanych z poszerzeniem wiedzy na temat uzależnień od substancji psychoaktywnych
- b) Programach związanych z tematyką uzależnień behawioralnych, w tym uzależnieniem od hazardu, Internetu, gier komputerowych, zakupów, itp.
- c) W działaniach pozwalających poszerzyć wiedzę na temat rozpoznawania przejawów zachowań ryzykownych (patologicznych) wśród młodzieży
- d) Programach dostarczających aktualną wiedzę o pomocy specjalistycznej dla osób z problemami uzależnień od alkoholu, narkotyków i od czynności
- e) Przedsięwzięciach uświadamiających zagrożenia związane z okresem dojrzewania i dorastania oraz zachowań ryzykownych
- f) Działaniach podnoszących poziom wiedzy na temat konsekwencji prawnych związanych z naruszaniem przepisów prawa w związku z przemocą w szkole, piciem alkoholu, używaniem narkotyków, a także cyberprzemoc, w tym stalkingu, hackingu, utrwalaniem i przetwarzaniem nieuprawnionych treści
- g) W innych działaniach, jakich? ...
- h) W żadnych

48. W jakim stopniu udział w programach profilaktycznych zaspokaja Twoje potrzeby związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom i promocją zdrowego stylu życia:

- a) W zdecydowanie wysokim stopniu
- b) Raczej w dobrym stopniu
- c) Raczej nie zaspokaja potrzeb
- d) Wcale nie zaspokaja moich potrzeb
- e) Trudno powiedzieć
- f) Nie brałem/am udziału

50. Jak myślisz, czy według Ciebie, czy nauczyciele/wychowawcy reagują w odpowiedni sposób w sytuacji pojawienia się w szkole zjawiska przemocy rówieśniczej i zachowań ryzykownych?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć

51. Jak myślisz, czy szkoła robi wystarczająco dużo, aby zapobiegać: (w odpowiednich rubrykach proszę wstawić X)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przemocy w szkole					
Przeciwdziałaniu picia alkoholu					
Przeciwdziałaniu narkomanii					
Przeciwdziałaniu używania dopalaczom					
Przeciwdziałaniu palenia papierosów i e-papierosów					
Przeciwdziałaniu w depresji i zaniżonej samooceny uczniów					
Przeciwdziałaniu uzależnieniu od Internetu i innym zjawiskom związanym z cyberprzestrzenią					
Przeciwdziałaniu hazardowi					

52. Jak myślisz, czy osoby młode przejmują się zagrożeniami związanymi z: (proszę wstawić X w odpowiednią rubrykę)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Przemocą w szkole					
Piciem alkoholu					
Używaniem narkotyków					
Używaniem dopalaczy					
Paleniem papierosów i e-papierosów					
Z depresją i zaniżoną samooceną własną					
Uzależnieniem od Internetu i innymi zjawiskami związanymi z cyberprzestrzenią					
Z hazardem					

53. Dlaczego, według Ciebie, osoby młode podejmują się ryzykownych i nieodpowiedzialnych zachowań? Możesz wybrać dowolną ilość odpowiedzi.)

- a) dla zabawy i eksperymentów
- b) z powodu problemów rodzinnych, osobistych, czy psychologicznych
- c) z powodu presji rówieśników
- d) w celu zaimponowania rówieśników
- e) z powodu wpływu mediów i mody na takie zachowania
- f) bo nie są świadomi konsekwencji ich podejmowania
- g) bo chcą uciec od stresu i problemów
- h) inne przyczyny. Jakie? Napisz

54. Czy czujesz się wśród swoich rówieśników akceptowany?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) raczej nie
- d) zdecydowanie nie
- e) trudno powiedzieć